

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

DİVAN-I GALİB ZÜHDİ (İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra KILIÇ

1110080005

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömür CEYLAN

EYLÜL 2014

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİVAN-I GALİB ZÜHDÎ (İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra KILIÇ

1110080005

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 9 Eylül 2014
Tezin Savunulduğu Tarih: 23 Eylül 2014

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömür CEYLAN
Diğer Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Vahit Türk
Yard. Doç. Dr. Selen Aktari Sevgi

EYLÜL 2014

ÖNSÖZ

Klasik Türk edebiyatı yüzyıllar boyunca şair ve nasirlerin kaleminden geniş bir iklime yayılarak nesilden nesile kültürel bir bağ kurmuştur. Binlerce yıllık tarihi birikimin zenginliğini özünde barındıran köklü bir edebî gelenek olarak beslendiği dinî, tasavvufî, felsefî ve ilmî kaynaklardan derlediği renkli ve canlı malzemeyi estetik değerlerine sadık kalarak yansıttığı eserleriyle çağlar ötesine uzanmıştır.

Dil, edebiyat, kültür ve sanat hazinesi olarak değerlendirebileceğimiz klasik Türk edebiyatı eserleri yorucu ve sabırlı çalışmalarla saklı kaldığı raflardan gün yüzüne çıkarılmıştır. Çağdaş insanımızın okuyup tarihinin köklerine uzanabilmesi ümit edilen bu eserlerden birini Türk edebiyatı tarihine kazandırmak amacıyla koyduğumuz yoğun araştırmalar neticesinde *Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 313* numarada kayıtlı *Divan-ı Galib Zühdi*'ye ulaşılmıştır.

Metin-İnceleme olarak ele alınan ve üç ana bölümden oluşan çalışmamıza “19. Asır Klasik Türk Edebiyatına Genel Bakış” başlığı ile “Giriş” yapılarak şairin yaşadığı ve eserlerini verdiği dönem, edebî çerçevede değerlendirilmiştir.

“I. Bölüm”, “Gâlib Zühdi”ye ayrılmış olup araştırmalar neticesinde sınırlı kaynakta tespit edilen bilgi, şairin “Hayatı” ve “Eserleri” olmak üzere iki alt başlıkta toplanmıştır. Eserinde adı *Seyyid Mehmed Galib Zühdi* olarak geçen şairin ilgili kaynaklarda doğum tarihine dair herhangi bir malumata rastlanmazken ölüm tarihi, *Tuhfe-i Nailî*'de 1259 (1843), *Sicill-i Osmanî*'de 1292 (1875) olarak belirtilmiştir. Müderrislik yapması, ilmiye sınıfına dahil olması, bir müddet beytü'l-mal müdürlüğü memuriyetinde ve ardından Bilecik Kaymakamlığı görevinde bulunması ulaşılabilen kesin bilgiler arasındadır.

“*Divan-ı Galib Zühdi İnceleme*” adını verdiğimiz “*II. Bölüm*”de metin, “*Şekil*” ve “*Muhteva*” olmak üzere iki aşamada incelenmiştir. İlk aşamada “*Tertip Şekli*”, “*Nazım Şekilleri*”, “*Dil ve Üslup*”, “*Vezin*”, “*Kafiye ve Redif*” ve “*Edebî Sanatlar*” yönünden ele alınmıştır. Böylelikle; gayrimürettep divanın tertip edilmesinde karşılaşılan sıkıntılar ve izlenen yol belirtilmiş, divanda yer alan nazım şekilleri üzerinde durulmuş, 19. asırda öne çıkan “Mahallileşme” hareketine kayıtsız kalmayan ve bihassa gazel ve şarkılarında sade bir üslupla okuyucunun karşısına çıkan Galib Zühdi’nin edebî şahsiyeti ve metnin edebî niteliği hakkında fikir verebilecek tespit ve yorumlar paylaşılmıştır. Divânın tahlil edildiği ikinci aşamada metin, “*Din*”, “*Tasavvuf*”, “*Cemiyet*”, “*Tabiat*” ve “*Mahallileşme*” başlıkları ile ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Tahlil, tespit edilen mazmunlar-remizler ve mefhumların yönlendirdiği alt başlıklarla genişletilmiştir. Böylelikle; Galib Zühdi’nin şairlik kabiliyetini yansıtmaya bakımdan klasik Türk edebiyatı kaynaklarını şiirine nasıl taşıdığı ve buna bağlı olarak gelenekle örtüşen ve ayrılan noktaları ortaya konmuştur.

Galib Zühdi’nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmesinin ve *Divan*ın şekil ve muhteva yönüyle incelenmesinin ardından “*Sonuç*”a gidilerek genel değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın esasını teşkil eden “*III. Bölüm*”de çeviriyazıya aktarılan “*Metin*” yer almaktadır. “*Divan-ı Galib Zühdi*” düzensiz yapıda olduğundan düzenli hale getirilmiştir. Son olarak çalışma süresince yararlanılan ve dipnotla gösterilen kaynaklar “*Kaynakça*” kısmında belirtilmiştir.

Mehmed Galib Zühdi’nin şiiri ve şairliği hakkında bilgi sunmayı amaçlayan bu çalışmada, Oktay New Transkripsiyon fontu kullanılarak ve Prof. Dr. İsmail Ünver’in Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler makalesi esas alınarak yazma eser çeviriyazıya aktarılmıştır. Farsça manzumelerde orijinaline sadık kalınmıştır. Mükerrer manzumelerden yalnız biri alınmıştır. Yazmadan kaynaklı silik kısımlar dipnotla bildirilmiş ve metin tamiri gerektiren durumlarda yapılan eklemeler {} işareti ile belirtilmiş, çıkarılan ek ya da sözcükler ise dipnotla gösterilmiştir.

Yüksek lisans öğrenimim sürecinde tecrübesi ve engin bilgileriyle yoluma ışık tutan ve metnin bulunmasında yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Günay KUT'a, bu çalışmayı hazırlarken hoşgörüsüyle bana yol gösteren ve tez dönemim boyunca hep yanımda olduğunu hissettiğim danışman hocam Prof. Dr. Ömür CEYLAN'a, karşılaştığım problemleri aşmamda öneri ve fikirleriyle bana yardımcı olan Doç. Dr. Ozan YILMAZ'a, beni daima teşvik eden Yard. Doç. Dr. Hacer GÜLŞEN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Esra KILIÇ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
KISALTMALAR	ix
TABLO LİSTESİ.....	x
ÖZET.....	xi
ABSTRACT	xii
GİRİŞ	1
19. ASIR KLASİK TÜRK EDEBİYATINA GENEL BAKIŞ	1
I. BÖLÜM.....	4
GÂLİB ZÜHDÎ.....	4
1. HAYATI.....	4
2. ESERLERİ.....	6
Dîvân	6
Şerh-i Gazeliyyât-ı Şevket.....	6
II. BÖLÜM	7
DÎVÂN-I GÂLİB ZÜHDÎ İNCELEME	7
1. GÂLİB ZÜHDÎ DÎVÂNI'NDA ŞEKİL	7
A. TERTİP ŞEKLİ	7
B. NAZİM ŞEKİLLERİ	8
1. Kaside.....	9
2. Mesnevî (Nâ-tamâm).....	10
3. Tarih.....	10
4. Musammatlar	14
5. Gazel.....	17
6. Müstezad	19
7. Kıt'a.....	19
8. Mukatta'at	19
C. DİL ve ÜSLUP	20
D. VEZİN	29
E. KAFİYE VE REDİF.....	31
F. EDEBÎ SANATLAR	33

2.GÂLİB ZÜHDÎ DÎVÂNI'NDA MUHTEVA	38
A. DİN	38
1. Allah	38
2. Melekler	39
3. Peygamberler	40
3.1. Hazret-i Adem	40
3.2. Hazret-i Yusuf	40
3.3. Hazret-i Süleyman	41
3.4. Hazret-i İsa	42
3.5. Hazret-i Muhammed (s.a.v.)	42
4. Sûre ve Ayetler	43
5. Âl-i Abâ	44
6. İbadet	46
6. 1. Namaz ve Namazla İlgili Mefhumlar	46
6. 2. Oruç	47
7. Ahiret ve Ahiretle İlgili Mefhumlar	48
7. 1. Ahiret	48
7. 2. Kıyamet-Mahşer	48
7. 3. Şefaât	50
7. 4. Cennet	50
7. 5. Cehennem	51
8. Dua İfadeleri	51
B. TASAVVUF	52
1. MEVLEVÎLİK	53
2. TASAVVUFÎ TERİMLER	60
C. CEMİYET	63
1. ŞAHISLAR	63
1. 1. Padişahlar	63
1. 1. 1. III. Selim	63
1. 1. 2. II. Mahmud ve Şehzadeleri	64
1. 2. Tarihi ve Efsanevi Şahsiyetler	64

1. 2. 1. İskender	64
1. 2. 2. Hızır	65
1. 2. 3. Dârâ ve Cem/Cemşîd	65
1. 2. 4. Hüsrev	67
1. 2. 5. Rüstem	67
1. 2. 6. Hâtem-i Tâî	68
1. 2. 7. Bermekîler	68
1. 2. 8. Edhem	69
1. 2. 9. Bû Ali Sinâ (İbn-i Sinâ)	70
1. 2. 10. Eflâtun ve Aristo	70
1. 3. Hikaye Kahramanları	71
1. 3. 1. Leyla ile Mecnun/Kays	71
1. 3. 2. Ferhad ile Şirin	72
1. 4. Nasir ve Şairler	73
1. 4. 1. Hassan Bin Sâbit	73
1. 4. 2. Bîdil ve Şevket	73
1. 4. 3. Rezmî	74
1. 4. 4. Vassâf	74
2. ÜLKELER, ŞEHİRLER ve İLÇELER	75
2. 1. Bedahşân	75
2. 2. Mısır	75
2. 3. Arabistan	76
2. 4. Çin	76
2. 5. Anadolu ve Rumeli	77
2. 6. Kocaeli, Yalakabad ve Bazarköy	77
D. TABİAT	78
1. KOZMİK ALEM	78
2. MEVSİMLER	80
3. HAYVANLAR	82

3. 1. Anka.....	82
3. 2. Tufî.....	83
3. 3. Şehbâz.....	83
3. 4. Bülbül/Andelib/Hezar	84
3. 5. Ceylan/Ahû.....	85
3. 6. Arslan/Şîr	86
3. 7. Köpek/Kelb/Seg	86
3. 8. At/Esb/Tevsen/Şebdîz.....	87
3. 9. Eşek/Har	88
3. 10. Karınca/Mûr	88
3. 11. Semender	89
3. 12. Pervane	90
3. 13. Yılan/Mâr	91
4. BİTKİLER.....	92
4. 1. Nihal.....	92
4. 2. Servi	92
4. 3. Gül/Gonca	93
4. 4. Lale	94
4. 5. Sünbül.....	95
4. 6. Nergis	95
4. 7. Menekşe/Benefşe.....	96
4. 8. Badem/Bâdâm	96
4. 9. Üzüm/Rez	97
4. 10. Buğday/Gendüm.....	97
5. MADENLER	97
5. 1. Sîm/Gümüş.....	97
5. 2. Zer/Altın	98
5. 3. Yakut ve Lal.....	99
E. MAHALLÎLEŞME	100
1. Sosyal Hayat	100
2. Yerli Mekan	104

SONUÇ	105
III. BÖLÜM	107
METİN	107
DÎVÂN-I GÂLİB ZÜHDÎ	107
KAYNAKÇA	288

KISALTMALAR

bsk.	: baskı
c.	: cilt
çev.	: çevirmen
d.	: doğumu
ed.	: editör
G.	: Gazel
h.	: hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
K.	: Kaside
Kt.	: Kıt'a
m.	: miladî
Mc.	: Münacat
M.M.	: Mevlana Medhiyesi
Mt.	: Mukatta'at
N.	: Naat
N.G.	: Na-tamam Gazel
No	: Numara
ö.	: ölümü
s.	: sayfa
sdl:	: Sadeleştiren
s.a.v.	: sallallahu aleyhi vesellem
Ş.	: Şarkı
T.	: Tarih
Tc.B.	: Terci-i Bend
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Tk.B.	: Terkib-i Bend
Ths.	: Tahmis
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vr.	: varak
yay. haz.	: yayına hazırlayan

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Nazım Şekilleri.....	8
Tablo 2. Tarihler.....	11
Tablo 3. Nâ-Tamâm Gazeller.....	17
Tablo 4. Gazel Formunda Yazılan Manzumeler	18
Tablo 5. Gazeller.....	19
Tablo 6. Vezin.....	30

Enstitü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ömür Ceylan
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Eylül 2014

ÖZET

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 19. asır klasik Türk edebiyatı şairlerinden Galib Zühdî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölüm Dîvân-ı Gâlib Zühdî'nin şekil ve muhteva bakımından incelenmesine ayrılmıştır. Böylelikle şairin gelenekle örtüşen ve ayrılan noktaları tespit edilmeye ve aynı zamanda dil ve üslubu belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın esasını teşkil eden üçüncü bölümde Oktay New Transkripsiyon fontu kullanılarak ve Prof. Dr. İsmail Ünver'in Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler adlı makalesi esas alınarak ortaya konan metin yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Divan, Galib Zühdî, Divan-ı Galib Zühdî, 19. yüzyıl, II. Mahmut dönemi

University : Istanbul Kültür University
Institute : Institute of Social Science
Department : Turkish Language and Literature
Programme : Turkish Language and Literature
Supervisor : Prof. Dr. Ömür Ceylan
Degree Awarded and Date : MA-September 2014

ABSTRACT

This thesis is composed of three chapters. The first chapter focuses on the life and the works of Galib Zühdî, who is one of the influential poets of the 19th century Classical Turkish Literature. The second chapter is devoted to the analysis of the “Dîvân-ı Gâlib Zühdî” in terms of its form and its content. This chapter attempts to identify the common characteristics that Galib Zühdî’s poetry and the traditional poetry share and also the differences between in order to reveal the poet’s language and style. In conclusion, the final chapter presents “Dîvân-ı Gâlib Zühdî” in the light of Prof. Dr. İsmail Ünver’s article titled “Suggestions on Standard Writing In Transcription” and by using “Oktay New Transcription Font”.

Key words: Classical Turkish Literature, Divan, Galib Zühdî, Divan-ı Galib Zühdi, 19th century, II. Mahmut period

GİRİŞ

19. ASIR KLASİK TÜRK EDEBİYATINA GENEL BAKIŞ¹

Yüzyıllardır her devirde sosyokültürel ve siyasi olaylar o devrin edebiyatını etkilemiş ve yönlendirmiştir. Altı yüz yılı aşkın süredir varlığını idame ettiren klasik Türk edebiyatı Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişamlı yıllarını da buhranlı yıllarını da derinden hissetmiştir.

16. asırda en ihtişamlı devrini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu 17. asırda yükselişini devam ettirememiş ve duraklama devrine girmiştir. Bir dönüm noktası sayılabilecek Karlofça Antlaşması (1699) ile batıda büyük çapta toprak kaybına uğramıştır. Antlaşmanın getirdiği şartlar ve de sonuçları Osmanlı İmparatorluğu'nun batıdaki egemenliğinin büyük ölçüde sona erdiğini göstermektedir. Hal böyleyken 18. asırda gerilemeyi önlemek amacıyla batının bilgi ve tekniğini alma yönünde görülen ıslahat çalışmaları ile yenileşme serüveni başlamış; ancak çöküşe giden sürece dur denilememiş, devrin laleleri solmaya yüz tutmuştur.

19. asırda devam eden ıslahat ve yenileşme hareketleri özellikle askeri alanda etkili olmuş ve köklü değişimlere gidilmiştir. Fikir olarak ilk kez Sultan II. Mahmud tarafından ortaya konulan ancak ilan edilişi Akif Paşa tarafından engellenen Tanzimat Fermanı, Sultan Abdülmecid devrinde ve bu kez Harbiye nazırı Mustafa Reşid Paşa'nın teşvik ve gayretiyle 1839'da ilan edilir.

¹ Bu bölüm şu kaynaklardan özetlenmiştir: Ahmet Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Dergâh, 2007) s. 461-464. E. J. Wilkinson Gibb *Osmanlı Şiir Tarihi*, çev. Ali Çavuşoğlu, 1. bsk, 5 cilt. (Ankara: Akçağ, 1999) 92-98. Kayahan Özgül, *Divan yolundan Pera'ya Selametle Modern Türk Şiirine Doğru* (Ankara: Hece Yayınları, 2006) s. 35-65. Mine Mengi *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Akçağ, 2004) s. 229-232. Mustafa İsen – Osman Horata, "Tarihî Gelişim", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2009) s. 155-165. Talat Halman vd. ed., *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2. bsk, 4 cilt. (Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007) s. 603-658.

Tanzimatı batılılaşma yönünde asıl önemli adım olan ve 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı izleyecek ve adeta yeni bir dönem başlayacaktır.

Tüm bu olanlardan nasibini alan klasik edebiyatın nesir sahasında inşa geleneği devam ederken resmî yazışmalarda, gazetelerde ve Babıâli'de kurulan Tercüme Odası'nda dilde sadeleşmeye gidilmiş; bu anlayış devrin sonlarına doğru giderek yerleşmiştir. Tarih ve tezkire sahasında ne yazık ki büyük isimler yetişmemiş ve öncekilerle boy ölçüşebilecek eserler verilememiştir. Ancak Fatin Davud (1813-1866)'un Hatimetü'l-Eş'âr'ının eksikleriyle de olsa asrın en başarılı tezkire örneği olduğunu anmak gerekir.²

Tarihte Osmanlı padişahlarının büyük kısmı şiir yazmış ve şairi teşvik etmiştir. Oysa 19. asra gelindiğinde İlhamî mahlasıyla III. Selim ve Adlî mahlasıyla II. Mahmud'un şiirler söylemesi dışında padişahlar hemen hiç edebiyata yönelmemiştir.

19. asrın genel itibarıyla aleyhinde konuşulur. Zira özellikle asrın ilk yarısı geçen asrın devamı niteliğindedir. Devrin şairleri orijinallik gösterememiş, eski ustalarını tekrardan öteye gidememiş ve nazire şairi seviyesinde kalmış ve tabii olarak kusursuz eserler verilememiştir. "Sebk-i Hindî" geçen asra oranla rağbetten düşerken "Mahallileşme" hareketi tesirini göstermeye devam etmiştir. "Tasavvuf" ise şairlerin beslendiği önemli bir kaynak niteliğindedir. Tarikata mensup pek çok şair ile dinî ve tasavvufî şiirlerin sayısı artmıştır.

Klasik Türk şiirini içine düştüğü güç durumdan kurtarmak amacıyla 1861'de kurulan ve Ziya Paşa ile Namık Kemal'in de katıldığı Encümen-i Şuara topluluğu kısa bir süre sonra dağılmıştır.

Bu asırda yetişen kadın şairlerin sayısında artış görülmekle birlikte Adile Sultan, Şeref Hanım ve Leyla Hanım öne çıkan isimler olmuştur. Genel itibarıyla şairler İstanbul'da katip sınıfından yetişmiş; İstanbul'un ihtişamını eserlerinde yansıtmıştır.

² Isen 164.

19. asırda en az kullanılan nazım şekli mesnevi olmuştur. Buna mukabil gazel, tarih, musammatlar bilhassa şarkı hayli rağbet görmüştür. 18. asırda olduğu gibi aruzun alternatifi hece vezniyle şarkı ve koşmalar yazılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu içine düştüğü durumdan kurtulabilmek adına bilim ve teknik yönüyle yüzünü batıya dönmüş ve kültürel manada da batıdan esinlenmiştir. İmparatorluk ile birlikte gerilemeye başlayan edebiyat için yenileşme süreci 19. asırda tamamlanmıştır.

İnceleme konusu divanın müellifi Gâlib Zühdi böyle bir ortamda yetişmiştir. Divanında tarih manzumelerini ön plana çıkarmış; yüzyıllar boyunca klasik Türk edebiyatının vazgeçilemez kaynağı tasavvuftan bilhassa Mevlevî neşveden beslenmesini çok iyi bilmiştir.

I. BÖLÜM

GÂLİB ZÜHDÎ

1. HAYATI

Gâlib Zühdî'nin hayatı hakkında yapılan araştırmalar sonucu kaynaklarda tespit edilen bilgi sınırlıdır. Asıl adı Mehmet olan şair divanında “Seyyid”³ olarak kayıtlıdır. Gâlib ve Zühdî olmak üzere iki mahlas kullanmıştır. Klasik Türk edebiyatında eşine nadiren rastlanan bu durum, şairin iki mahlas beyti tercih ettiği bazı manzumelerinde her iki mahlasını kullanmasıyla daha da ilginç bir hal almıştır.

Fetvâ Emîni-zâde Mehmed Zühdî Efendi; esasen şehirli olup müderrislik yapmış ve sonradan Hâcegâniye sınıfına dahil olmuştur. Bir müddet Beytü’lmâl Müdürlüğü memuriyetinde bulunan şair, bin iki yüz elli dokuz tarihinde Bilecik’te Kaymakam iken vefat etmiştir. Mehmed Zühdî Efendi, Fars dili ve kültürü alanında eksiksiz bilgi sahibi olması hasebiyle Şevket (Buhârî)’in gazellerinin bazılarını şerh etmiştir.⁴

Hatimetü’l-Eş’ar ve Tuhfe-i Naili’de şairin bir şiirine yer verilmiştir. İki kaynaktan da aynı şiir yer almaktadır ve şiir, dîvândaki 56 numaralı gazele denk gelmektedir:

³Şâhib-i dîvânın bir mecmû‘a zâhrında şu ‘ibâre ile ism ü şöhreti görülmüştür.

İsteşhabehü el-‘abdü’l-fakîr es-Seyyid Mehmed Gâlib Zühdî eş-şehîr beyne akrân be-Müfettiş-i Hâremeyn-zâde ğafer lehümâ fî-1236.

⁴Davud Fatin, *Hatimetü’l-Eş’ar* (İstanbul: 1271).

Çü bülbül etdi beni ol piyâle-i gül-reng
Derûn-ı sîneçigim kıldı lâle-i gül-reng

Hum-ı şaraba düşünce o sâkî-i gül-ruh
İhâta etdi demiş mâhı hâle-i gül-reng

Ne dem ki gamze-i hûn-rîzi kasd-ı cân eyler
Olur fütâdelerine nevâle-i gül-reng

Bu şeb bez {i}mde idi çün o mâh-rû Zühdi
Alındı hatt-ı ruhundan makâle-i gül-reng

Hatimetü'l-Eş'ar'da geçen bigilerle örtüşen Tuhfe-i Naili'de şairin ölüm tarihinin Sicill-i Osmani'de farklı gösterildiği belirtilmiştir:

Fetvâ Eminzade Mehmed Zühdi Efendi, İstanbullu. Harem-i şerîf müdürü. Vefatı H.1259 M.1843. Sicill-i Osmanî Mehmed Zühdi vefatı 1292 diye yazmıştır.⁵

Sicill-i Osmani'de ise şair hakkında yer alan bilgi tam olarak şöyledir:

“Müderriş sonra sâlise ile beytûmal müdürü, 1259'da (1843) Bilecik kaymakamı ve sonra taşralarda gezip bir aralık Harem-i Şerif müdürü olarak 1292'de (1875) vefat etmiştir. Farsça bilir ve şairdi.”⁶

Görüldüğü üzere İstanbullu olduğunu öğrendiğimiz Gâlib Zühdi'nin doğum tarihine dair herhangi bir malumat bulunmamakla birlikte ölüm tarihi Hatimetü'l-Eş'ar'da ve Tuhfe-i Naili'de 1259/1843 iken Sicill-i Osmani'de 1292/1875 olarak verilir.

⁵Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Naili*, Haz. Cemal Kurnaz – Mustafa Tatçı (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001) s. 4316.

⁶Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmani 5*, yay. haz. Nuri Akbayar, sdl. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, 1996) s. 1720.

2. ESERLERİ

Dîvân

Eser, Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emîri Manzum 313 numarada “Dîvân-ı Gâlib Zühdi” adıyla kayıtlıdır. Müellif hattı olduğuna dair açık bir ifade olmamakla birlikte divandaki sah kayıtlarından ve karalamalardan hareketle müellif hattı olma ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir. Dîvân 44 varaktır. Satır sayısı farklı olup sütun sayısı ikidir. Talik yazı tipiyle yazılmıştır. Başlıklarda sürh kullanılmıştır. Gayrimürettep dîvânın iç kapağında “Nurullâh Paşa’ya verilen bahâriyye mukâbiliyçün teşekkürnâme” başlığı altında bir teşekkürnâme; 1a: Fâzıl Efendi’nin oğlu Sa’îd Efendi’ye gönderdiği bir mektup ve üç manzume yer alır. Arada boş sayfalar ve en sonda ise boş bir yaprak mevcuttur.

Şerh-i Gazeliyyât-ı Şevket

Tezkire-i Hâtimetü’l-Eş’âr’da bildirildiği üzere Gâlib Zühdi, Farsçası çok iyi olup Şevket Buhârî’nin gazellerinden bazılarını şerh etmiştir. Henüz bu çalışmaya ulaşamamıştır.

Gâlib Zühdi’nin bahsedilen eserlerinin yanı sıra mecmua veya mecmualarda şiirlerinin olduğu anlaşılmaktadır: “Şâhib-i dîvânîñ bir mecmû’ a zâhrında şu ‘ibâre ile ism ü şöhreti görülmüşdür.”⁷ Bunun dışında dîvânda varak 11b’de “Târîh Berây-ı Şadr-ı A‘zam Şoden-i Silâhdâr-ı Sâbık ‘Alî Paşa” başlığıyla yer alan 60 numaralı tarih manzumesine “Mecmuaya geçecek” diye derkenâr yazılmıştır. Söz konusu ifadeler şairin mecmuada şiirlerinin olduğu düşüncesini doğrular niteliktedir.

⁷ Gâlib Zühdi, *Dîvân-ı Gâlib Zühdi*, İstanbul: Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum 313, vr. 44b.

II. BÖLÜM

DÎVÂN-I GÂLİB ZÜHDÎ İNCELEME

1. GÂLİB ZÜHDÎ DÎVÂNI'NDA ŞEKİL

A. TERTİP ŞEKLİ

Dîvân-ı Gâlib Zühdî, gayrimürettep olup tarihlerle başlar. Divanın gayrimürettep yapısı tertibi aşamasında birtakım güçlüklerle yol açmıştır. Başta yer verilen ve divanda önemli bir yer tutan tarihler, musammatlarla bölünerek gider ve 14a'da nihayet bulur. Bir iki istisna dışında yıl tarihleri belirtilen tarih manzumelerini belirlemek kolay olsa da musammatlar ve harf sırasına göre düzenli gazeller dışında nazım biçimlerini belirlemekte zaman zaman sıkıntılar yaşanmıştır.

Başta soru işareti uyandıran 10 manzumenin na-tamam gazel olduğu belirlenerek düzenli gazellerden sonra ayrıca sıralanmıştır. 1 manzumenin ise na-tamam mesnevi olduğu anlaşılmış ve mesnevi, kasidelerden sonra yer almıştır. 25a'da matruh olduğu belirtilen iki şiir mürettep nüshaya dahil edilmemiştir.

Dağınık halde yer alan manzumeler nazım şekillerine ve türüne göre tertip edilirken Münacat, Naat, Mevlana Medhiyesi, Bahariye, Ramazaniye, Na-tamam Mesnevi, Tarihler, Terkib-i Bend, Terci-i Bend, Tahmis, Şarkı, Gazeller, Na-tamam Gazeller, Müstezad, Kıta, Beyit ve Mısra şeklinde tertip edilmiştir.

B. NAZIM ŞEKİLLERİ

Dîvân-ı Gâlib Zühdi'nin tertip edilmiş nüshası gazel formunda yazılmış 1 münacat ile başlar ve yine gazel formunda 3 naat ve 1 Mevlana medhiyesi ile devam eder. Ardından biri bahariye, ikisi ramazaniye nazım türünde 3 kaside gelir. Kasideleri 1 nâ-tamâm mesnevi ve dîvânda gazellerden sonra en çok yer tutan 61 tarih izler. Sonra sırasıyla 2 terkîb-i bend ve 2 tercî-i bend gelir. 5 tahmis ve 10 şarkı ile devam eden nazım şekillerinin ardından “Gazeliyyât-ı Fakîr” başlığı altında biri mülemma bir diğeri Farsça 86 gazel yer alır. 10 nâ-tamâm gazel ise bu 86 gazelden ayrı olarak “Nâ-tamâm Gazeller” başlığıyla verilmiştir ve arkasından 1 müstezâd gelir. Dîvân, biri Farsça 7 kıt'a ve son olarak “Mukatta'at” başlığı altında toplanan ikisi Farsça 33 beyit ve 2 mısra ile noktalanır.

Mehmed Gâlib Zühdi şiirlerinde Gâlib ve Zühdi olmak üzere iki mahlas kullanmış ve daha çok Gâlib'i tercih etmiştir. Her iki mahlasına yer verdiği şiirler de mevcuttur.

Şairin asıl mahir olduğu alan gazel ve dîvânda gazellerden sonra en yoğun hacme sahip olan tarihlerdir. Farklı nazım şekilleri ve türlerinden oluşan eserde 61 tarih vardır.

Aşağıdaki tabloda mürettep nüshadan hareketle sırasıyla nazım şekilleri ve bu nazım şekilleriyle yazılan şiirlerin sayısı verilmiştir:

Tablo 1. Nazım Şekilleri

NAZIM ŞEKİLLERİ	ŞİİR SAYISI
Gazel Formunda Yazılan Manzumeler (1 Münacat-3 Naat-1 Mevlana Medhiyesi)	5

Kaside	3
Nâ-tamâm Mesnevi	1
Tarih	61
Terkîb-i Bend	2
Tercî-i Bend	2
Tahmis	5
Şarkı	10
Gazel	86
Nâ-tamâm Gazel	10
Müstezad	1
Kıt'a	7
Beyit	34
Mısra	2

1. Kaside

Dîvânda üç kaside vardır. İlki bahariye diğer adıyla rebîye olup Kethüda Halet Efendi için yazılmıştır. İkinci ve üçüncü kasideler ramazaniyedir ve yine Kethüda Halet Efendi içindir. İkinci ramazaniye, başlığında “Kaside-beççe” olarak belirtildiği üzere küçük bir kaside olup 15 beyittir.

2. Mesnevî (Nâ-tamâm)

“19. yüzyılda kullanılan nazım şekilleri eskiye göre farklı olmamakla birlikte, bazılarında belli bir azalma, bazı nazım şekillerinin kullanılmasında da artış görülmektedir. Bu dönemde en az kullanılan nazım şekli mesnevidir.”⁸

Dîvân-ı Gâlib Zühdî’de “Lehu Hamdiyye-i Nâ-tamâm” başlığıyla bir nâ-tamâm mesnevi yer alır. Mesnevi, 4 beyittir.

3. Tarih

Dîvân-ı Gâlib Zühdî, tarihler ile başlar ve eser genelinde tarihler önemli bir yer tutar. Öyle ki gazellerden sonra diğer nazım şekillerine oranla en çok tarih tercih edilmiştir. Dîvânda yer alan 61 tarih manzumesinin yanı sıra bir tarihin de başlığı belirtilmiş olup tarih manzumesi mevcut değildir. (T. 30)

Dîvânında büyük oranda tarihlere yer vermiş olan şairin gazelleri arasında, manzum tarihleriyle meşhur Sürûrî’yi anması dikkate değerdir.

Şair, Şehzade Ahmed, Kethüda Seyyida Efendi, Kaptanıderya Hamdullah Paşa, Tersane Emîni Ahmed Edip Efendi, Nakşibendi şeyhi Seyyid Muhammed Ziyaüddin Efendi gibi devrin öne çıkan isimlerine dair doğum, ölüm, göreve getirilme yahut rütbe alma gibi vesilelerle tarih düşürmüştür.

Beyit sayısı nadiren de olsa yirmi, yirmi üç ve yirmi yediyi bulan tarihler genellikle 6-9 beyit arasında yazılmıştır. Bununla birlikte tek mısralık tarihler de mevcuttur ve sayısı on üçtür. Dîvânda tarih manzumeleri 1233/1818 tarihi ile başlar ve 1238/1823 ile son bulur.

Dîvândaki tarih manzumeleri ile ilgili detaylı bilgi içeren tablo aşağıda verilmiştir:

⁸Mengi 232.

Tablo 2.Tarihler

Manzume No	Tarih	Hicri/Miladi Takvim	Beyit/Mısra ⁹ Sayısı
10	Kethüdazade Aziz Efendi'nin Sakal Bırakması	1233/1818	3
11	Mekki Efendizade Mustafa Asım Efendi Şeyhülislamlık Payesi	1233/1818	7
12	Mir Yahya Efendi Anadolu Kazaskeri Olması	1233/1818	8
13	Şehriyar Silahdarı İlyas Ağa'nın Çeşme Yaptırması	1234/1819	1 mısra
14	Vefat Tarihi	1234/1819	1 mısra
15	Yıl tarihi hiç kimse için	1234/1819	1
16	Bostani Tahir Ağa'nın Eşinin Vefatı	1234/1819	6
17	Hamdullah Paşa Kaptanıderya Olması	1234/1819	9
18	Şeyh Seyyid Muhammed Ziyaüddin Efendi Vefatı	1234/1819	7
19	(Dürrizâde'nin Yeni Yapılan Kasrına Tarih)	1234/1819	1
20	(Dürrizâde'nin Yeni Yapılan Kasrına Tarih)	1234/1819	1
21	Seyyida Efendi Sadaret Kethüdası Olması	1234/1819	9

⁹ Beyit esasına dayalı tarihlerin kaç beyit olduğu yalnızca rakam ile verilmiştir; ancak, tek mısradan müteşekkil tarihler "1 mısra" olarak belirtilmiştir.

22	Sultan Mahmud Han'ın Oğlu Şehzade Sultan Ahmed'in Doğumu	1234/1819	17
23	Sultan Mahmud Han'ın Oğlu Şehzade Sultan Ahmed'in Doğumu	1234/1819	5
24	Sultan Mahmud Han'ın Oğlu Şehzade Sultan Ahmed'in Doğumu	1234/1819	2
25	Sultan Mahmud Han'ın Oğlu Şehzade Sultan Ahmed'in Doğumu	1234/1819	1
26	Sultan Mahmud Han'ın Oğlu Şehzade Sultan Ahmed'in Doğumu	1234/1819	1 mısra
27	Sultan Mahmud Han'ın Oğlu Şehzade Sultan Ahmed'in Doğumu	1234/1819	5
28	(Ispartalı Seyyid Ali Paşa'nın Sadrazamlığına Tarih)	1235/1820	20
29	Manevi Kardeşi Aziz Efendi Rü'ûs Alması	1235/1820	1 mısra
30 ¹⁰	Veliyyü'n-Nimetim-zâde İbrahim Ferid Efendi Rü'ûs Alması	-	-
31	Ser-etibba Mustafa Behçet Efendi Anadolu Payesi	1235/1820	6
32	Vezirlik Tarihi	1235/1820	1 mısra
33	Güzel Söz Söyleyen Vehbi-zade Hayri Devlet Hizmeti	1235/1820	1 mısra
34		1235/1820	1
35	Ahmed Edib Efendi Tersane Emni Olması	1235/1820	8
36	Hüsni Bey Efendi Çavuşbaşı Olması	1234/1819	1 mısra
37	Hacı Said Efendi Kethüda Beyi Olması	1235/1820	1 mısra
38	Hacı Said Efendi Kethüda Beyi Olması	1235/1820	1 mısra
39	Hacı Said Efendi Kethüda Beyi Olması	1235/1820	9

¹⁰ Tarih manzumesi yoktur.

40	Hacı Said Efendi Kethüda Beyi Olması	1235/1820	2
41	Bazarköy Kasabası'nda Nadir Mesiresi'nin Mamur Olması	1235/1820	4
42	Mir Hamid Efendi Reis Olması	1236/1821	8
43	Salih Efendi'nin 3. Defa Kethüda Olması	1236/1821	2
44	Devletli Kerametli Yasincizade Seyyid Abdülvehhab Efendi Şeyhülislamlık Payesi	1236/1821	23
45	Devletli Kerametli Yasincizade Seyyid Abdülvehhab Efendi Şeyhülislamlık Payesi	1236/1821	1 mısra
46	Edib Ahmed Efendi Kethüda Olması	1236/1821	11
47	Edib Ahmed Efendi Kethüda Olması	1236/1821	2
48	Edib Ahmed Efendi Kethüda Olması	1236/1821	2
49	Edib Ahmed Efendi Kethüda Olması	1236/1821	2
50	Evvel Kethüda Beyi Seyyida Efendi'nin Tersane Nazırı Olması	1236/1821	12
51	Evvel Kethüda Beyi Seyyida Efendi'nin Tersane Nazırı Olması	1236/1821	2
52	Evvel Kethüda Beyi Seyyida Efendi'nin Tersane Nazırı Olması	-	1
53	Benderli Ali Paşa Sadrazam Olması	1236/1821	1 mısra
54	Benderli Ali Paşa Sadrazam Olması	1236/1821	1 mısra
55	Benderli Ali Paşa Sadrazam Olması	1236/1821	1 mısra
56	Sıdkî-zade Ahmed Reşid Efendi'nin Rumeli Kazaskeri Olması	1236/1821	9
57	Sıdkî-zade Ahmed Reşid Efendi'nin Rumeli Kazaskeri Olması	1236/1821	2

58	Ser-etibba Mustafa Behçet Efendi Anadolu Payesi	1236/1821	1 mısra
59	Seyyidâ Efendi'nin Kethüdâ Olması	1236/1821	13
60	Evvel Silahdar Ali Paşa'nınSadrazam Olması	1238/1823	7
61	Evvel Silahdar Ali Paşa'nın Sadrazam Olması	1238/1823	2
62	Ata Efendi Defterdar Olması	1237/1822	27
63	Ata Efendi'nin Hanesi İçin	1236/1821	9
64	Sadık Efendi'nin Reis Olması	1237/1822	1
65	Talihli Şehzade Sultan Mehmed'in Doğumu	1237/1822	8
66	Talihli Şehzade Sultan Mehmed'in Doğumu	1237/1822	2
67	Şehzade Sultan II. Ahmed Doğumu	1237/1822	8
68	Şehzade Sultan II. Ahmed Doğumu	1237/1822	1
69	Süleyman Efendi Kethüda Olması	1238/1823	7
70	Şehzade Abdülmecid'in Doğumu	-	9
71	Şehzade Abdülmecid'in Doğumu	-	2

4. Musammatlar

Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de 2 terkîb-i bend, 2 tercî-i bend, 5 tahmis, 10 şarkı yer alır. İlk terkîb-i bent altı bentten oluşup uyak şeması; aa aa aa bb – cc cc cc dd ... şeklindedir. İkincisi iki bent olup aa aa aa aa bb – cc cc cc cc dd şeklindedir.

“Altılı, yedili, sekizli, dokuzlu ve onlu musammatlar küçük bir terkîb-i bend ve tercî-i bende benzerler. Bundan dolayı bunların müzdevic olanları terkîb-i bend, mütekerrir olanları da tercî-i bend adıyla anılır.”¹¹ Dîvândaki iki tercî-i bend de iki şairin matlamı sekiz ve altı mısraya tamamlamaktan müteşekkildir. İlk tercî-i bend “Tercî-i Matla‘-ı Halîm Girây” başlığı ile verilmiş olup vasıta beyti ; “Çeşm-i alîli hasret ile pür-nem eyledim/El îd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim”dir. Dokuz bentten oluşur. Uyak şeması; aa aa aa bb – cc cc cc bb ... şeklindedir. İkinci tercî-i bend şairin eserinde farklı nazım şekilleri dahilinde mahabbetini hissettirdiği Mevlana’nın, meşhur Arapça beyti; “Âh mine’l-aşk ve hâlâtihi/Ahraka kalbî bi-harârâtihi” üzerine teşekkül etmiştir. “li-Nâmikihi” başlığıyla verilen bu şiir on iki bent olup uyak şeması aa aa bb – cc cc bb ... şeklinde gider.

Tahmislerden ilki Sultan Selim Han’ın “Söyle ey bâd-ı seher şûh-ı cihânım nicedir/Gamda mı yoksa ferahnâk mi cânım nicedir” matlalı gazeline yazılmıştır ve beş benttir. Uyak şeması; aaaaa – bbbba ... şeklindedir. İkinci sırada verilen tahmis Nebil Efendi’nin “Ey meh-i garrâ sakın agyârı sen dûr eyleme/Cevridir lâyük saña uşşâkı ma‘zûr eyleme” matlalı gazeline yazılmış olup dokuz benttir. Uyak şeması; aaaaa – bbbba... şeklindedir. Aynı gazele Nebil Bey’in babası Halil Nuri Bey¹²’in de tahmis yazdığı tespit edilmiştir. Ancak Halil Nuri Bey’in tahmisindeki sekizinci ve dokuzuncu bentler dahilindeki iki beyit Gâlib Zühdf’ninkilerle uyumsuz. Şöyle ki: Gâlib Zühdf’nin sekizinci bentte tamamladığı beyit, Halil Nuri Bey’de dokuzuncu benttedir. Buna karşılık Halil Nuri Bey’in sekizinci bentte tamamladığı beyit Gâlib Zühdf’de mevcut değildir. Söz konusu beyit şöyledir:

¹³Âşiyân eyler mi baykuş-ı mahabbet bir dahi
Bu dili vîrânemi vasluñla ma‘mûr eyleme

Buna mukabil Gâlib Zühdf’nin son bendi şöyledir:

¹¹ Cem Dilçin *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013) s. 233.

¹² Mehmet Güler *Halil Nuri Divanı Edisyon Kritik-İnceleme* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.184-186

¹³ Güler 185-186.

Oldu Nebîl Beg'in eş'ârı dür-âsâ bî-bahâ
Ehl-i ğam gûş etse bir mısrâ'ını bulur şafâ
Nazm-ı Şevket'de bulunmaz bundaki ħüsn ü edâ
Ehl-i ğüftâra du'âsı vâcib olmuş dâ'imâ
Seng-i ğamla ħalbini yarıp da meksûr eyleme¹⁴

(Ths. 6/9)

Tüm bunların yanı sıra Yasemin Aktaş'ın hazırladığı “Mehmed Nebil ve Divanı”¹⁵ adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden hareketle söz konusu gazelin bu çalışma içerisinde yer almadığı tespit edilmiştir.

Başka bir tahmis “Tahmîs-i Maṭla' -ı Şeyḫ Gâlib Efendi El-Mevlevî” başlığı ile Şeyh Gâlib'in “Müsta'id kıl yoğısa vaşlına isti'dâdim/Saḫa güçlük mü var ey şâh-ı kerem-mu'tâdim” matlâına yazılmıştır. On bentten müteşekkildir. Uyak şeması; aaaaa – bbbba... şeklindedir. Dîvânda yer alan beş tahmisten dördüncüsü başlık belirtilmemekle birlikte nâ-tamâm'dır. Mahlas beyti de mevcut değildir. Nâ-tamâm Tahmîs-i Gazel-i Fuzûlî diye vasıflandırılabilir tahmis, Fuzulî'nin “Seyr kıl gör kim gülistânın ne âb u tâbı var/Añlamış ğûyâ ki sünbül kâkülüne tâbı var” matlâlı gazeline yazılmıştır. Ancak dîvânda üç bent bulunup son iki beyit tamamlanmamıştır. Uyak şeması; aaaaa – bbbba ... şeklindedir. Son tahmis Tefvik Efendi'nin “Sevdiğim şûḫ-ı cihân olsun derim meşreb bu yâ/Bezm-i meyde beyt-ḫân olsun derim meşreb bu yâ ” matlâlı gazeline yazılmıştır. Beş bent olup uyak şeması şöyledir: aaaaa – bbbba ...

Gâlib Zühdfî gazel ve kasidelerine oranla Türk edebiyatında doğmuş bir nazım şekli olan şarkılarında daha sade bir dil kullanmış ve musammatlar arasında en çok şarkıyı tercih etmiştir. Dîvânında on şarkıya yer vermiştir. 14 numaralı musammat olarak geçen beşinci şarkı Şeyh Gâlib'in “yine ah ah ah” redifli şarkısına nazire olarak yazılmıştır.

¹⁴ Metinde: yâr bî

¹⁵ Yasemin Aktaş *Mehmed Nebil ve Divanı* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

5. Gazel

Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de hacim bakımından en önemli kısmı klasik Türk edebiyatının genelinde olduğu gibi gazeller oluşturur. Biri Farsça; biri Farsça-Türkçe mülemma olmak üzere 86 gazel ve "Nâ-tamâm Gazeller" başlığı altında ayrıca verilen 10 gazel yer alır. Bunun dışında düzenlenmiş hali ile dîvânın başında bulunan 1 münacat ve biri Farsça 3 naat,1 Mevlana medhiyesi gazel nazım şekliyle yazılmıştır.

Tablo 3. Nâ-tamâm Gazeller

Nâ-tamâm Gazel Numarası	Beyit Sayısı
1	3 ¹⁶
2	2
3	2
4	2
5	2
6	2
7	3
8	2
9	4
10	2

¹⁶ 3. beytin ikinci mısrası eksiktir.

Tablo 4. Gazel Formunda Yazılan Manzumeler

MANZUME NUMARASI	GAZEL FORMUNDA YAZILAN MANZUMELER	BEYİT SAYISI
1	li-Muħarririhî Münâcât Berâ-yî Ĥâce-i ‘Âlem {Şallallâhu ‘Aleyhi ve Sellem}	8
2	li-Muħarririhî Diger Na‘t	5
3	li-Müsevvidihî Na‘t-ı Berâ-yî Ĥâce-i ‘Âlem {Şallallâhu ‘Aleyhi ve Sellem} ¹⁷	5
4	Yâ Mülhim ü Yâ Feyyâz ¹⁸	10
5	Na‘t-ı Fakîr Berâ-yî Ĥazret-i Pîr {Ķuddise Sırruhu’l-Münîr} ¹⁹	16

Yukarıdaki tablolar dışında kalan 86 gazel arasında 3 nazire gazel vardır.²⁰ Gazeliyyât, klasik elifbâ tertibine göre dizilmiştir. Ancak sıralamada sad, dad, ayn, tı, zı, fe, vav harfleri mevcut değildir. Sad harfî ile yazılmış bir nâ-tamâm gazel olduğunu belirtmek gerekir. (N.G. 6)

Gazeliyyât-ı Fakîr başlığı altında verilen 86 gazelin beyit sayıları 4-13 arasında değişir. Gâlib Zühdî'nin gazelde en çok tercih ettiği beyit sayısı beştir. Gazellerdeki durumu çoktan aza doğru esas alınan beyit sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

¹⁷ Farsça yazılmıştır.

¹⁸ Nat.

¹⁹ Mevlana medhiyesidir.

²⁰ G. 30: "Tanzîr-i Ġazel-i Vâşîf Der-Enderûn-ı Hümâyûn"

G. 31: "li-Müsevvidihî Tanzîr-i Ġazel-i Fâ'îk Efendi Ĥazretleri"

G. 67: "li-Muħarririhî Tanzîr-i Ġazel-i Nebîl Efendi Raħmetullâhi ‘Aleyh Raħmeten Vâsi‘aten"

Tablo 5. Gazeller

BEYİT SAYISI	GAZEL SAYISI
5	42
6	25
7	9
8	6
4	2
13	1
11	1

84 numaralı gazel mülemmadır. Sekiz beyitten oluşan bu gazel Farsça, Türkçe yazılmıştır.

6. Müstezad

Dîvânda 1 müstezad vardır. Birkaç çeşit uyak düzeni olan müstezadın dîvândaki örneğinde;

a(a) a(a) – b(b) a(a) – c(c) a(a) – d(d) a(a) – e(e) a(a)... uyak düzeni kullanılmıştır.

7. Kıt'a

Dîvân-ı Gâlib Zühdî'de dağınık bir şekilde bulunan biri Farsça 7 kıt'a, "Kıt'alar" başlığı altında toplanmıştır.

8. Mukatta'at

Dîvânda karışık halde bulunan 17 matla, ikisi Farsça 17 müfred ve 2 mısra "Mukatta'at" başlığı altında sırasıyla matla, müfred ve mısra olmak üzere toplanmıştır.

C. DİL ve ÜSLUP

Gâlib Zühdf 19. asırda eserlerini vermiş olup dil ve üslubunda elbette devrin tavrını yansıtmıştır. Şiirin ve şairin deđiştđđ bu dönemde klasik şiir geleneđđ çizgisinde bir şair olmakla birlikte gelişmelere kayıtsız kalmamıştır.

Divanda yer alan nazım şekilleri Gâlib Zühdf'nin üslubunun şekillenmesinde ve belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Şair şarkı nazım şeklinde diğer şiirlerine oranla çok daha sade bir üslup kullanmıştır:

Cân ü teni kıldım fedâ
Bilmem ne hâl oldu baña
Sen eylediñ demem saña
Ben kendim etdim kendime

(Ş. 16/5)

Gâlib Zühdf'nin dil ve üslubu gazellerinde oldukça sade ve anlaşılır seviyededir. Gazeliyatta pek çok terkipsiz beyit bulunmaktadır:

Başa çıkmaz ey gönül olma şaşın dil-dâra gel
Gördüğün her yâre bağlanma yeter dil-dâr bir

(G. 32/4)

Seni o yâr eger aladırsa dağı gönül
İnanma öpme yanağın amân âteşdir

(G. 36/3)

Bilmez idim ki yâr 'aceb bî-vefâ imiş
Şüretde rahmı çok görünür dil-rübâ imiş

(G. 51/1)

Ḳulüb ehli bulunmaz anı gözet Ğālib

Saña felekde nice yār her zamān bulunur

(G. 35/6)

Şairin son beyitteki Türkçe söyleyiş özelliği başka beyitlerde de kendini gösterir.

Genellikle ikili terkipler kullanan şairin divanında dörtlü terkiplerin sayısı azdır. Aynı terkibi hem Fars dilinin hem Türk dilinin özelliklerine göre kullandığı görülür:

Aşk ateşi:

Cāy-ı ‘aceb olmaz bu kadar sūzişi zīrā

‘**Aşk āteşiniñ** zerresidir māye-i dūzaḥ

(G. 18/4)

Kūyuñ eṭrāfın nice feryād edip devr etmeyem

Şabr u ‘ārım **āteş-i ‘aşk**ıñla sūzān oldu hep

(G. 8/3)

Ra’na gül:

Naḥl-i devletde açıldı yine bir **ra’ nā gül**

Oldu gülzār-ı resiyetden aña bād vezān

(T. 22/10)

Yine bostān-ı devletde açıldı bir **gül-i ra' nā**
Hudā bād-ı hāzāndan eylesin maḥfūz dünyāda
(T. 70/5)

Divanda imlā bakımından dikkat çeken hususlardan biri genellikle “د” yerine “ط” kullanılmasıdır:

Cihān **ṭurduḳça ṭursun** zāt-ı vālāsı o mesnedde
Budur elden gelen ancaḳ du' ā ednā vü a' lādan
(T. 17/8)

İmlā meselesiyle ilgili dikkat çeken bir diğerk örnek “ق” yerine “خ” kullanımınıdır:

Ben **uyḫu** bilmem 'aşḳla sen daḫi fitneden
Ol çeşm-i ḫ'ābdār ne sende ne bende var
(G. 24/9)

Dîvân genelinde geniz n'si kullanımı açısından imla birliğı yoktur. Pek çok kez “ك” (ñ) gelmesi gereken yerlerde “ن” (n) kullanılmış yahut tam tersi söz konusu olmuştur. Durum böyleyken çeviriyazıda, metnin orijinaline müdahale edilmemiştir.

“Veş”; benzetmelik sonuna gelen ve “gibi” anlamı katan bir ektir. “Bu ekin, Türkçe metinlerde nadir de olsa Türkçe iyelik eki üzerine getirildiğı görülmektedir.”²¹ Aşağıdaki beyitler divanda “veş”in özgün kullanımına dair örneklerdir:

²¹ İsmail Ünver “Çeviriyazıda Yazım Birliğı Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies* Haziran 2008: s. 18.

Ehl-i dile dünyāda ki bir yār gerekdir

Çeşm-i siyehiveş o da bīmār gerekdir

(G. 25/1)

Tā-be-aḥşām arayım o mehi **şabırımveş**

Ben de bir yerde qarār eylemeyem ba‘ de‘l-yevm

(G. 69/4)

“Arapçada ‘istisna’ edatı olan ‘illâ’ ile tamamlayıcı cümleler yapılır. ... Divan şiirinde de bu biçimde cümleler vardır.”²² Aşağıdaki beyitte ikinci mısra “Kalbi gamla pür değildir” olumsuz cümlesi ve “illâ rehâ” olumlu cümlesinden müteşekkildir:

Ol şehenşeh kim zamān-ı saḫvetinde kimseniñ

Qalbi gamla pür degildir buldular illâ rehâ

(T. 28/4)

“İllâ” yerine “meğer” kelimesinin kullanıldığı da görülür.²³ Şair, Hz. Muhammed’den başka kimsenin kıyamet günü kendisini kurtaramayacağını ifadeye çalışır:

Kim istişhâb eder bu mücrimi rûz-ı kıyâmetde

Meger senden ola luḫ u ‘ ināyet yâ resûlallâh

(N. 4/2)

²²Agah Sırrı Levend *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972) s. 43.

²³ Levend 44.

Fars dili ve kültürü alanında eksiksiz bilgi sahibi olduğu bilinen Gâlib Zühdf'nin divanında Farsça gazeller ve beyitler mevcuttur. Bu beyitler çalışmamızda Farsça orijinaline sadık kalınarak verilmiştir.

İkilemeler: Şairin ikilemelerinin genellikle yinelemeye dayalı olduğu ve bu şekilde anlatımına ahenk kattığı görülür:

Allâh Allâh bu ne tevfiq-i ilâhîdir kim

Sâyesinde zu'afâ ser-te-ser etdi ârâm

(K. 7/30)

Göñül göñül saña elbette bir civân bulunur

Yolunda cân verecek yâr-i mihribân bulunur

(G. 35/1)

Amân amân yetişir baña bu teğâfüller

Ki qalb-i zârım ile yanmada taħammüller

(G. 31/1)

Ey gönçe-leb tebessüm et 'uşşâqa ver feraħ

Bağ bağ çemende güllere kim cümle hâdedir

(G. 26/5)

Atasözleri: Atasözleri nesilden nesile bir milletin ortak mirası olup aynı zamanda edebiyata malzeme teşkil eder:

“Atasözleri, ulusal varlıklardır. Tanrı ve peygamber sözleri gibi kutsal sayılırlar; ruha işlerler; inandırıcıdırlar. Geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler.”²⁴

Bugün literatürde var olan atasözleriyle karşılaştırıldığında Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de atasözlerinin bire bir geçmediği ancak güncelliğini koruyan aşağıdaki atasözlerine işaret edildiği görülmektedir:

Ne ekersen onu biçersin:

Kişi n'eylerse bulur gam yeme hâk üzre iseñ

Bir zamân ola ki bu yere felekler de geçer

(Mt. 17)

Derdini söylemeyen derman bulamaz:

Şanma kim beyhûde âh eyler dil-i hastem tabîb

Derdin i' lân etmeden ümmîd-i dermândır ğaraż

(Kt. 5/2)

Çok yaygın olan “Su uyur düşman uyumaz.” atasözü bir beyitte aşğın ayrılık acısını ifade etmek üzere mübalağa ile şu şekilde değiştirilmiştir:

Çeşm-i pür-fitne uyur sular uyur düşmen uyur

Pister-i ' aşğda bu haste-i hicrân uyumaz

(G. 45/5)

²⁴ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler (El Kitabı)* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1970) s. 11.

Deyimler: Vezne uyması ve başka sebeplerle manzumelerde sözcükleri yer değiştiren, arasına başka sözcükler giren ve benzeri durumlar gözlenen deyimler, Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de atasözlerine oranla daha çoktur.

Düşdüm yed-i nefse amân oldum anıñla ben devân

Raħm et ki hâlim pek yaman yâ hazret-i Mollâ-yı Rûm

(M.M. 5/13)

İşitdi çünki emr-i "İrci'î"yi

Dedi cân bâş üzre kıldı pertâb

(T. 18/6)

Nev-bahâra bu dem-i sermâyı taħvîl eyledi

Şadra teşrîfîñ gönül güllerine verdi safâ

(T.28/14)

Subha dek kan döker 'aşk ile dil-i bî-dârım

Âsümân kana boyandı görüp âh u zârım

El-meded sūziş ile qalmadı şabr u 'ârım

Ne olur şorsañ eger hâl-i dil-i bîmârım

Deseñ âyâ nice bî-tâb u tûvânım nicedir

(Ths. 5/2)

Hasret-i dil-dâr ile kan ağladı iki gözüm

Zerd olup merdân-ı 'aşk içre ağardı bu yüzüm

Gâlibâ taħsîn kıldı işte bu beyti özüm

Gün-be-gün hussâdîñ artar gel Nebilâ tut sözüm

Böyle mu'ciz şi'r ile kendini meşhûr eyleme

(Ths. 6/8)

İftirākıyla o yāriñ buldu dil derd ü elem
Şuç benimdir kim anıñ ben bilmedim kadrin o dem
İsterem dünyāda bir yār-i sitemkāra düşem
Ġamzesi ħūn-ħ̃ār ü müjgānı ciger-dūz ola hem
Çeşmi cādū bī-amān olsun derim meşreb bu yā
(Ths. 9/2)

Āteş-i ‘aşkıñla dil yandı kebāb oldu meded
Kanlı yaşım aķa aķa çün şarāb oldu meded
Böyle ma‘lūmuñ ola ĥālim ĥarāb oldu meded
Ey şeh-i iķlīm-i istiġnā meded raĥm et baña
(Ş. 11/3)

Oldu gönül āvāresi
‘Aşkıñ oñulmaz yāresi
Yoķdur cihānda çāresi
Yanmaķ ne müşkil ‘aşķa āh
(Ş. 13/3)

Ben bilirim saña beni geçdiler
Uyma raķībe seniñ ‘aklın çeler
Var ise aslı beni öldür eger
Söyle efendim niye küsdüñ baña
(Ş. 19/3)

Esb-i h meme n'ola gem almaz ise ey G lib

Őimdi hamd ola g őade reh-i i' c z baňa

(G. 1/6)

Ağzın aradım amm  gönül harf bulmadım

Bu sırrı b -zeb n   nih n söylerim saňa

(G. 6/6)

H k-i rehinde bağrına taş yaşlanıp yatır

'UŐŐađ-ı z r n oldu cih nda mek nı sağt

(G. 13/4)

Cevr   sitemin zağmların s neye çeksin

Gösterme dil  gamzesi g dd r gerekdir

(G. 25/4)

Ben naŐl-ı tefh m k lsam 'aŐıđ olduđum saňa

Saňa g n l  G libiň ey m h-r  vall hi var

(G. 41/6)

Bilindi derd-i nih nı sirişk-i  linden

O m ha yer komadı hiç su'aledidelerim

(G. 66/2)

KiŐi n'eylerse bulur gam yeme h k üzre iseň

Bir zam n ola ki bu yere felekler de geçer

(Mt. 17)

D. VEZİN

“Ferit Kam, aruz vezninin Araplar arasında uzun yıllar kullanıldığını, daha sonra İmam Halil’in bu vezni bir sisteme bağlayarak ilim haline getirdiğini söylüyor. Bizim bu vezni İranlılardan, onların da Araplardan aldığını belirtiyor. Aynı zamanda vezinle birlikte bu dillerden bazı kelimeler de aldığımızı ifade ediyor.”²⁵

Divan-ı Galib Zühdi’de yer yer vezin hatalarına rastlanmıştır. Vezni eksik mısralarda tamir yoluna gidilmiş olup eklemeler {} ile belirtilmiş, çıkarılan ek ya da kelimelerse dipnotla gösterilmiştir. Vezne girmeyen üç mısra tespit edilerek dipnotla belirtilmiştir. Şair vezin zaruretiyle kelimenin söylenişini değiştirme ve harf düşürme yollarına başvurmuştur:

Felâṭūn-fıkr ü **Riṣṭo**-re ’y ü Edhem-zühd ü seyyid-faẓl

Şehâ vü cūd ü luṭf u mekremetde Ḥâtem-i Ṭâyî

(T. 44/12)

Şehenşâh-ı cihānbān u ḥıdīv-i kişver-i ‘âlem

Sikender-taḥt u Dārâ-baḥt u Ḥüsrev-raḥt u ‘âlî-şân

(T. 67/2)

Divanda kullanılan vezinler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

²⁵ Ömer Ferit Kam *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş (Âsâr-ı Edebiye Tedkîkâtı)* Haz. Halil Çeltik (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2008) s. 29

Tablo 6. Vezin

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün	53
Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün	46
Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün	40
Mef' ülü Fā' ilätü Mefā' ilü Fg' ilün	25
Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün	17
Mef' ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa' ülün	12
Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün	9
Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün	7
Müstef' ilün Müstef' ilün	4
Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün	4
Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün	3
Mefā' ilün Mefā' ilün Fa' ülün	3
Mef' ülü Fā' ilātün Mef' ülü Fā' ilātün	1
Mef' ülü Mefā' ilün Fa' ülün	1
Mef' ülü Mefā' ilün Mef' ülü Mefā' ilün	1
Mef' ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa' ülün/ Mef' ülü Fa' ülün	1
Müfte' ilün Müfte' ilün Fâ' ilün	1

E. KAFIYE VE REDİF

Klasik Türk şiirinde kullanılan kafiye sistemi tıpkı aruz vezni gibi önce Arap şiirinden Fars şiirine ardından Türk şiirine geçmiştir. Kullanımı ve düzeni nazım şekilleriyle ilişkilidir.

Birden fazla ses benzeşmesinden oluşan kafiye-i mürekkebe içerisinde, Gâlib Zühdfî'nin en sık kullandığı kafiye-i mürdefedir.

Şimdi meydân-ı muhabbetde dil-i nâ-**çâr** bir
Mülk-i hüsn içre seniñ gibi daği dil-**dâr** bir
(G. 32/1)

Yâr ‘aceb şimdi enîs-i ‘âşık**ân** olmuş mudur
Dîde-i ağyardan ol meh nih**ân** olmuş mudur
(G. 38/1)

Ey teğâfûl kişveri evrengine eden cül**ûs**
Katl-i ‘uşşâkıñ için kûyunda dün çalındı k**ûs**
(Mt. 1)

Aşağıdaki beyit hem kafiye-i mürdefeye hem de iç kafiye bulundurması bakımından zü'l-kafiyeteyne örnek teşkil etmektedir:

Ey mest-i nâz u nağvet ‘uşşâkıñ eyle mesr**ûr**
Şimdi o kıadd ü kâmet oldu hayâlden d**ûr**

(G. 22/1)

Revînin tekrarından oluşan kafiye-i mücerrede ise Gâlib Zühdfî'nin şiirlerinde birçok defa rastlanan bir kafiye çeşididir:

Halka-i gîsûlarıñ kandîl-i sünbûldür baña
Ravza-i hüsünüdeki rûlar daği güldür baña
(G. 5/1)

Ben ol âzâdeyim kim mâ-sivâya rağbetim yokdur
Men ol şeyhim ki zâhid zâhidâna himmetim yokdur
(G. 27/1)

Divan-ı Galib Zühdfî'de kafiye kullanımından sonra redife gelinecek olursa bilhassa gazelerde sıklıkla redif kullanıldığı görülecektir. Divanda redifler genellikle ek, kelime, ek ve kelime ve birden çok kelimedenden meydana gelmektedir.

Beni âşüfte eden ân **mıdır**
Yoksa ol zülf-i perîşân **mıdır**
(G. 21/1)

Ey dil o şûha eyleme sen âh u zâr 'abes
Yanmış bir âfete anı etmek nizâr 'abes
(G. 15/1)

Eylemişdir handeyi gül sen ruḥ-ı zîbâdan **aḥz**
Bülbül etmişdir daği efgânı ben şeydâdan **aḥz**
(G. 20/1)

Her ne derse yâr ‘âşık kâ’îl **olmağdır hüner**

‘Aklı da rāhında anıñ zā’îl **olmağdır hüner**

(G. 28/1)

Heves-i zülf-i nigār **eylemeyem ba‘de’l-yevm**

Her gece āh ile zār **eylemeyem ba‘de’l-yevm**

(G. 69/1)

F. EDEBÎ SANATLAR

Ortaya konulan metne sanatsal nitelik kazandıran; metnin manasını daha etkili, güzel ve orijinal kılan en önemli hususlardan biri edebî sanatlardır:

“Divan şiirinde bir şairin ne söylediği kadar nasıl söylediği de önemlidir. Şairler sözü güzel ve etkili söylemenin kuramsal çerçevesini belâgat kitaplarından; yolunu yordamını ise ustaların eserlerinden öğrenirlerdi. Eskiler sözü bir güzele benzetir, edebî sanatları da güzelin süsü olarak değerlendirirlerdi.”²⁶

Edebî sanatlarla sıradanlıktan kurtulan sözler, bir manzume içerisinde bambaşka bir ifadeye bürünür: “...sözlükte sıradan gibi duran kelimeler, şairin edebî sanatları kullanım tarzı ve mısradaki sıralama gücü sayesinde, okuyanın zihninde ve ruhunda yeni âlemler açıyor ve ruhta derin bir lezzet bırakıyorlar.”²⁷

Dîvân-ı Gâlib Zühdî, klasik Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan edebî sanatlar bakımından çeşitli örnekler sunmaktadır. Bir beyitte sözü süsleyen ve anlamı etkili kılan birkaç sanat bir arada görülmektedir. Dilin zenginliğini ifade eden mecazlardan bilhassa bel kemiği teşbihten başlayarak söz ve anlam sanatlarına dair dîvândan seçilen örnekler aşağıda verilmiştir:

²⁶İsmail Hakkı Aksoyak - Muhsin Macit, “Edebî Sanatlar”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2009) s. 273.

²⁷İsa Kocakaplan, *Yahya Kemal’in Şiirlerinde Edebî Sanatlar* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2013) s. 54.

Mecazlar:

Teşbih

Küşād etme gül-i maḳşūdunu bī-derde ey Ğālib

Anı kendin gibi bir bülbül-i nālāna ıl peydā

(G. 3/5)

İstiare

Bezme geldikçe o meh bīm-i raḳībi çekerek

Gitdi hep şabr u arārım añā mı acıyayım

(G. 67/7)

Mecaz-ı Mürsel

Devr-i Ādem'den berü bu arḫ-ı nā-hem-vārdan

Böyle bir dānā-yı dīni görmedi çeşm-i zamān

(T. 12/4)

Öyle şehdir ki zamānında anıñ bir kimse

Kederi görme degil nāmını bilmez bu cihān

(T. 22/3)

Kinaye

Ḥāk-i rehinde bağrına taş yaslanıp yatır

‘Uşşāḳ-ı zārıñ oldu cihānda mekānı saḫt

(G. 13/4)

Teşhis

Miyâne-i gül ü bülbülde elde süpürge
Ğubâr-ı cevri silip süpürür o serv-i çemân

(K. 6/11)

Anlamla İlgili Sanatlar:

İham

Dâne-i hâl-i ruhuñ gendüm hayâl etdikçe âh
Eşkime gönlümle seng-i âsiyâb oldum meded

(G. 19/2)

Tevriye

Nedir bu ince figânlar esîr-i bisterveş
Bu cânı kılcâ komuş Ğâlibâ o kâküller

(G. 31/5)

Tenasüb

Mevc-hîz olmağa bed' etdi dilâ bahr-ı firâk
‘Aqlına yelken edip zevrak-ı sahbâyile geç

(G. 16/2)

Hüsn-i Ta'lil

Oldu fermân-beri ins ü melek sen şâhuñ
Emriñ için ediyor çarh daği her dem devrân

(T. 22/5)

Mübalâğa

Şaşırdı pusulayı baħr-i ‘aşķda keşti-i dil
Yâ çok mu aķa aķa eşkim eylese tūfān

(K. 6/42)

Tezad

Zūlf-i şeb-gūnu gecem ĥaţţ-ı siyehfāmı günüm
Böyledir leyl ü nehārim añna mı acıyayım

(T. 67/6)

Tekrir

Allāh Allāh bu ne tevfiķ-i ilāhīdir kim
Sāyesinde zu‘afā ser-te-ser etdi ārām

(K. 7/30)

Nidā

Hey mürüvvetsiz yeter etdiklerin şerm- {vār} olur
Etdigin üftādeñe luţfuñ ile āzār bir

(G. 32/2)

İstifham

Feryād nedir böyle ĥış {1} mnāk ģazablar
Bir kerre tebessümle beni güldür efendim

(G. 63/5)

Telmih

Ben bî-sütünü şimdi harâb eylesem gerek
Ferhâdlığı verdi o şîrîn-edâ baña

(G. 4/3)

İrsâl-i Mesel

Kişi n'eylerse bulur gam yeme hâk üzre iseñ
Bir zamân ola ki bu yere felekler de geçer

(Mt. 18)

İktibas

Çudumu ola mazhar sûre-i "İnnâ Fetahnâ"ya
Cenâb-ı hazret-i Hâk düşmeniñ mağhûr ede her ân

(T. 67/5)

Sözle İgili Sanatlar:

İştikak

Edîb Aḥmed Efendi'niñ Hudâ zât-ı mu' allâsın
Seḥâ vü cûd ü fazl u mekremetle eylemiş ekrem

(T. 49/1)

2.GÂLİB ZÜHDÎ DÎVÂNI'NDA MUHTEVA

A. DİN

1. Allah

İslami kültürün etkisinde doğan gelişen klasik Türk edebiyatında, kainatın yaratıcısı Allah gerek tenzîhî, sübûtî, fiilî sıfatlarıyla gerekse esmâ'ül-hüsnâ olarak nitelendirilen isimleriyle anılmıştır. Bu bağlamda Dîvân-ı Gâlib Zühdî'ye bakıldığında şükredilen, dua edilen, ezel meclisinden kendisine aşına olunan, dert de olsa O'ndan gelen iki cihanda ulu Allah'ın esmâ'ül-hüsnâya dahil bazı isimleriyle geçtiği görülmüştür. Bunun dışında Gâlib Zühdî “zıll-i Hudâ”, “sâye-i lutf-ı Hudâ”, “sâye-i Rahman” gibi Allah'ın yeryüzündeki gölgesi manasına gelen ifadelerle padişahı yüceltmıştır:

Zıll-ı Hudâ hazret-i Maḥmūd Ḥān

Sâye-i Ḥaḳ'da ola dâ'im muḳīm

(K. 7/2)

Dîvân boyunca cenâb-ı hazret-i Hak, Hak teala, Hak, cenâb-ı Hudâ, Hudâ, Rahim, Rahman, Vehhab, ya Rab, Yezdan ve “tüm ilahi sıfat, isim ve fiilleri içeren yüce yaratıcının en kapsamlı ismi”²⁸ Allah vb. ifadelerle mutlak ilah anılmıştır.

Şair aşağıdaki beyitte devrin padişahı Sultan II. Mahmud'a yönelik “Hudâ (seni) şehzadelerinle tahtında daim eylesin. Hak, düşmanın ve haset edenlerin kalbini viran eylesin” şeklinde temennide bulunurken Allah'ın iki ismini de zikretmiştir:

Ḥudâ tahtında dâ'im eyleye şeh-zâdegâniñla

‘Adūnuñ hem ḥusūduñ eyleye Ḥaḳ kalbini vīrān

(T. 27/4)

²⁸ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kalcı, 2012) s. 37.

Şair Allah'a Şehzade Sultan Ahmed'i koruması için dua eder:

Eyle şeh-zâde-i 'âlî-güher'anîla maşûn
Çeşm-i hussâddan ol **Hayy-ı Vedūd ü Raḥmān**

(T. 22/15)

Bir başka beyitte aşık, sinesinde yaralar açan yan bakışından ötürü sevgiliye “Allah aşkına” ifadesiyle Allah'ın adını vererek yalvarır:

Verme ruḥşat ḡamze-i ḥûn-ḥ̣āra **Allāh** 'aşkına
Açmasın sînemde cānā yāre **Allāh** 'aşkına

(G.75/1)

2. Melekler

Dîvân-ı Gâlib Zühdî'de melekler çok fazla geçmemiştir. Başlı başına melek ifadesine rastlansa da özel adlarıyla melekler anılmamıştır. Yalnızca hazret-i Muhammed'e yazılan münacatın bir beytine dikkat edildiğinde “kâtibân” ile Kiramen Katibin meleklerinin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Halet Efendi'ye sunduğu bahariyenin dua bölümünde belirli bir melek ismi verilme de “melekler” ifadesi kullanılmıştır:

Hele cenâb-ı Hudâ anı eylemez merdūd
Melekler açdı ḡabûl-i du'āya el el-ân

(K. 6/56)

Bir başka beyitte geçen sevap, defter ve kâtibân kelimeleri beytin bütününde yorumlandığı vakit Kiramen Katibin meleklerine işaret edildiği ortaya çıkmaktadır.

İslam inancına göre Kiramen Katibin melekleri iki tane olup herkesin ne yaptığını bilir; biri sevapları diğeri günahları kayda geçer.²⁹

Şevâbım defterimde zerre miğdârı kadar yokdur
Meded kııl **kâtibândan** şermsârım yâ resûlallâh

(Mc. 1/6)

3. Peygamberler

3.1. Hazret-i Adem

“İlk insan ve ilk peygamber. Rivayetlere ve mukaddes kitapların beyanlarına göre cenâb-ı Allah Âdem’i topraktan, eşi Havvâ’yı, Âdem’in kürek kemiğinden yarattı.”³⁰ Âdem’in yaratılışı tüm insanların yaratılışı mesabesindedir.

Şair, dîvânında oldukça yer verdiği tarih manzumelerinin birinde geçen bir beyitte ifadeye çalıştığı manayı “devr-i Âdem” terkihiyle desteklemiştir ve Hz. Adem’in adının geçtiği tek beyit budur:

Devr-i Âdem’den berü bu çarh-ı nâ-hem-vârdan
Böyle bir dâ-nâ-yı dîni görmedi çeşm-i zamân

(T. 12/2)

3.2. Hazret-i Yusuf

Hz. Yusuf, Yakup peygamberin oğludur. Hayat hikayesi Kur’ân-ı Kerim’de bütün olarak bir surenin konusudur (12/Yusuf). Yusuf kıssası, Allah tarafından “ahsenü’l-kasas” yani kıssaların en güzeli olarak vasıflandırılmıştır. Bu kıssa, klasik Türk şiirinde ele alınmış ve Yusuf, adı en çok geçen peygamberlerden biri olmuştur.

²⁹ İnfitar Sûresi (10-12): “Şunu iyi bilin ki üzerinizde bekçiler var, değerli yazıcılar var, onlar yapmakta olduklarınızı bilirler.” (<http://www.kuranikerim.com/mdiyanet/infitar.htm>)

³⁰ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz (Ankara: Akçağ, 2000) s. 67.

Gâlib Zühdi, yalnızca bir şarkının son bendinde Yusuf'u şöyle anmıştır:

Bir nigâhıñla dil-i vîrânemi âbâd kııl
Külbe-i ahzânımı ey **Yūsuf** um sen şâd kııl
‘Aşkıñ ile Gâlib-i rüsvâyı gâhî yâd kııl
Ey şeh-i iklîm-i istiğnâ meded raḥm et baña

(Ş. 12/4)

Şiirde geçen “külbe-i ahzân” ifadesi hüzünler evi manasındadır. “Yakup peygamberin, Yusuf’un hasretiyle yıllarca ağlaya ağlaya gözlerini kaybettiği kulübesidir.”³¹ Bu nedenle şiirlerde çoğu kez Hz. Yakup ve Hz. Yusuf ile birlikte anılmıştır.

3.3. Hazret-i Süleyman

Hz. Süleyman, Davud peygamberin oğludur. Padişah ve peygamberdir. Allah tarafından kendisine mucizeler verilmiştir. Kıssalarıyla klasik Türk şiirine konu olmuştur.

Bilindiği üzere hayvanların dilinden anlayan Süleyman peygamber, Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de karınca ile birlikte anılmıştır. Sevgili Süleymanlıkla yüceltilirken aşık onun karşısında karınca gibi acizdir:

Bu cismim mürveş kaldı anıñ sevdâ-yı ḥaṭṭıyla
Çün ol meh taḥt-ı ḥübîye **Süleymân** gösterir kendin

(G.71/3)

³¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2004) s. 281.

3.4. Hazret-i İsa

Hz. İsa, İsrailoğullarına gönderilen son peygamberdir. İncil, kendisine indirilmiştir. “Anası Hz. Meryem Cebrâil’in bir üfürmesiyle gebe kaldığı için babasız dünyaya gelmiştir. İsa ölümü nefesiyle diriltir, körlerin gözlerini açar ve el-aşâ hastalıkları giderirdi.”³² Gâlib Zühdi, İsa’yı Meryem ile birlikte anar, nefesi ve onun tesirini ortaya koyar. Aşığın gönlüne hayat verecek olan sevgilidir. Burada “güftâr” ile nefes kastedilmiştir:

Meryem Ana’nın başı için söyle ki ey büt
İhyâ-yı gönül ‘İsî-i güftârına mahşûş

(N.G. 6/2)

3.5. Hazret-i Muhammed (s.a.v.)

“İslam peygamberi Hz. Muhammed Mustafa. Her şair O’nun hakkında na’lar yazmış; hayatı, savaşları ve mücadeleleri birçok edebi esere konu olmuştur. Her Müslümanın O’nun hakkında bilmesi gerekenleri şairler de ele almış, böylece dinî ve tasavvufî edebiyatımızı zenginleştirmişlerdir. Varlığın ilki O’dur. Cihan güzelliğinin tecellisidir. İnsanların efendisi, ezel ve ebedin tek hakimidir. İncil O’nun gelişini haber vermiştir. Arş’a çıkmış, çerh ü zemin O’na secde etmiştir. O’ndan daha üstün şefahtçi yoktur. O’nun ümmeti olmakla Müslümanlar övünür. O’nun vasıflarını hakkıyla kimsecikler övemez, bitiremez, anlatamaz. O, peygamberlerin imamıdır. Birçok mucizeler göstermiştir. Ebü’l-Kasım, Resul-i Emîn’dir. Zatiyla âlem şeref bulmuştur. Şeytan O’nun kılığına giremez. Bunlar gibi birçok özelliklerini saymak mümkün değildir. Edebiyatta bütün bu özellikleriyle şairlere konu edilir.”³³

Mehmed Gâlib Zühdi, geleneğe uyarak biri Farsça olmak üzere dört tane naata yer verdiği dîvânında Hz. Muhammed (s.a.v.)’i çeşitli vasıflarıyla övüp anmıştır. O’ndan meded dilemiş, günahkar bir kul olan kendisine şefaht kılması için yalvarmıştır.

³² Onay 259.

³³ Pala 331.

İslam inancına göre Hz. Muhammed (s.a.v.) kıyamet günü ümmetinin günahlarının bağışlanması için şefaatte bulunacaktır ve hali yaman şair, gece gündüz ağlayarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şefaatine erişmeyi diler:

Şefâ' atdir recâ-yı rûz u şeb giryân olup Gâlib
Yamandır hâli vallâhi begâyet **yâ resûlallâh**

(N. 4/7)

Peygambere karşı daima aciz, mahcup ve yalvarır durumda olan şair, O'na olan mahabbetini feyz-i aşkın, âteş-i aşkın gibi ifadelerle dile getirir. Hz. Peygamber'e kavuşmayı arzular ve susamış gönlünü kavuşma şerbetine kanmak ister:

Âteş-i 'aşkıñla teşne gönlümü
Şerbet-i vaşlıñla kandır **yâ resûl**

(N. 2/2)

4. Sûre ve Ayetler

Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'e nazil olan Kur'an-ı Kerîmde yüz on dört sûre mevcuttur. İslamiyet etkisinde gelişen klasik Türk edebiyatında, ayetler, şairler için ilham kaynağı olmuştur. Şairler edebi sanatlar yoluyla ayetlere yer vermiş ve şiirlerini zenginleştirmiştir. 19. yüzyıl klasik Türk şairi Gâlib Zühdi de dîvânında farklı sûrelerden iki ayeti şiirlerinde kullanmıştır. Dîvânda tespit edilen iki ayetin geçtiği beyitler şöyledir:

İşitdi çünkü emr-i "İrci'î"yi
Dedi cân bâş üzre kıldı pertâb

(T. 18/6)

Yukarıdaki beyit Nakşibendi şeyhi Seyyid Muhammed Ziyaüddin Efendi'nin ölümüne düşülen tarih manzumesindedir. Beyitte geçen "İrci'î" ifadesiyle Fecr

sûresine işaret edilmiştir. Fecr فجر “tan vakti başlangıç, doğuş”³⁴manasınadır. Fecr sûresi Mekke’de nazil olmuş ve otuz âyettir. Beyitte 28. ayetine işaret edilmiştir:

“Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabb’ine dön.”³⁵ (Fecr/28)

Ğudūmu ola mazhar sūre-i “İnnâ Fetahnâ”ya

Cenâb-ı ĥazret-i Ĥağ düşmeniñ mağhūr ede her ān

(T. 67/5)

Yine bir tarih manzumesine dahil beyitte “İnnâ Fetahnâ”, Fetih sûresi 1. ayeti geçer:

“Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.”³⁶ (Fetih/1)

Şair ayrıca doğrudan bir ayeti değil; ama, “ayet” ifadesini sevgilinin yanak tüyü anlamında kullanır. Zira Kur’ân-ı Kerîm sevgilinin yüzünü temsil eder. Bu bir bakıma sevgiliyi yüceltmek ve kutsal saymaktır:

Nağş etdi ĥattıñ āyetini kilik-i la’l ile

Şūret-ger-i müfekkire levĥ-i ĥayâlde

(Mt. 12)

5. Âl-i Abâ

Hız. Muhammed (s.a.v.), Hız. Ali, Hız. Fatma, Hız. Hasan, Hız. Hüseyin olmak üzere bu beş kişiye âl-i abâ denmektedir. Ehl-i beyt, penç-i âl-i abâ, hemse-i âl-i abâ isimleriyle de zikredilir.

İncelemede Hız. Muhammed “Peygamberler” başlığı altında açıklanmış olup burada ehl-i beytten dîvânda dikkat çekilen Hız. Ali ve Hız. Hüseyin ele alınacaktır. Hız. Ali, iki beyitte anılmış ve kendisine nispet edilen bazı sıfatlarla zikredilmiştir.

³⁴ Serdar Mutçalı, *Arapça – Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık, 2012) s. 688.

³⁵<http://www.kuranikerim.com/mdiyanet/fecr.htm>

³⁶<http://www.kuranikerim.com/mdiyanet/fetih.htm>

Beyitlerde geçen “Haydar” kelimesi arslan manasına olup çoğu zaman “kerrâr” sıfatıyla birlikte Hz. Ali için kullanılır. Çünkü Hz. Ali savaşta düşmana döne döne hamle yaparak galebe çalardı. “Murtezâ” ise Allah’ın razı olduğu kişi manasına gelip onun bir lakabıdır. Ayrıca kılıcı “Zülfekâr” adıyla bilinir. Yarısından itibaren ucu çatallaşan ve ortasında kanın akması için yiv bulunan bu kılıç Hz. Muhammed tarafından Hz. Ali’ye verilmiştir. Hz. Ali’nin geçtiği her iki beyitte de bahsedilen kişi kendisinin namdaşı olması yönüyle yüceltilmek istenmiştir.³⁷

Āşaf ‘ālī-vaḳār u zūr-bāz-ı Zü’l-fekār

Nām-dāş-ı **Ḥayder-i Kerrār** ‘Aliyyü’l-Murtezâ

(T. 28/10)

Kethudâdır nām-dāş-ı **Ḥaydar-ı kerrâra** ol

Ya‘ niyâ vâlî-i Mışr’ın zāt-ı bî-hem-tāsına

(K. 8/5)

Hz. Hüseyin’in doğrudan ismine rastlanmamakla birlikte şair bir naatta art arda iki beyitte Hz. Hüseyin’e ve onun şehîd edilmesine işaret eder. “Evlâdına ettiler hıyânet”, şehîd olduğuna evlâdının”, “şehâdet”ve hatta “muhibb-i hânedânın” ifadeleriyle beytin bütünü dahilinde hüznün teması Hz. Hüseyin’in şehadetine dikkat çekilmiştir:

Muhibb-i hânedânın olmayanlar cümle mel‘ ündür

Ki **evlâdına etdiler hıyânet** yâ resûlallâh

(N. 4/5)

Şehîd olduğuna evlâdının rûz-ı kıyâmetde

Eder eşk-i dem-âlûdum şehâdet yâ resûlallâh

(N. 4/6)

³⁷ Pala 495.

6. İbadet

6. 1. Namaz ve Namazla İlgili Mefhumlar

Gâlib Zühdi şiirlerinde namaz ve namazla ilgili mefhumlara az da olsa yer vermiştir. Namaz ibadeti çerçevesinde değerlendirilebilecek mihrab, mescid, mezket, namazgah, imam, secde sözlerinin çeşitli beyitlerde geçtiği görülmüştür.

Aşık için sevgilinin kaşı bazen mihraptır. Böylelikle sevgilinin cemaline yönelmiş olur. Nasıl ki bir Müslüman için namaz farz ise; aşık için de sevgiliye olan mahabbetiyle ona yönelmesi adeta ibadetidir ve olmazsa olmazdır:

Perestiş eyle dü ebrû-yı yâri **mihrâb** et

Olur mu hiç müselmân **namâz**dan fâriğ

(G. 52/4)

Okuyucuyu hakiki aşık rind ile riyakar zahidin çekişmesine yönlendiren ve namaz kılınan mekanların anıldığı diğer iki beyit şöyledir:

Ey gönül terk et cihânı vâdi-i rindâne tut

Tutma **mescid** râhını dâ'im reh-i meyhâne tut

(G.12/1)

Beni redd etme lutf eyle der-i meyhânedede yâ Rab

Ki zirâ zühd ile **mezkette** aslâ râhatım yokdur

(G.27/3)

Bir başka namaz kılınan mekan olarak namazgah anılmıştır:

Kendi ta'rif etdi bu sedd ü **namâzgâhı** daği

‘Aklı geçmiştir desem şâyandır ‘aql-ı ‘âşiri

(T. 41/3)

Aşık bu defa imamdır. Zira, şaraba düşkün olanlar cemaat; aşık ise onların başında gelen imam olarak nitelendirilmiştir:

İmām oldum gürūh-ı mey-perestāna hele şimdi
Felek pür etse gevherle cihānı minnetim yokdur

(G.27/2)

Secde şükrün, yüceltmenin ifadesidir:

Görseler kıadrin bilenler şükr edip mihrābveş
Secde eylerler o şehriñ gurre-i garrāsına

(K. 8/3)

6. 2. Oruç

Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de iki ramazaniye mevcuttur. Bu manzumelerde Ramazan ayına özgü bazı ibadet ve gelenekler söz konusudur. Oruç ibadeti bunlardan biridir. Oruç, daha çok Farsça "rûze" ile olmak üzere Arapça "savm"ın cem'î sıyâm ifadeleri ile verilir. Çoğunlukla da Ramazan ayı manasında mâh-ı rûze, meh-i rûze, şeh-i rûze, mâh-ı sıyâm terkipleriyle geçer. Böyle bir beyitte şair, bereketin sebebini Ramazan ayına bağlar:

Oldu nūr-ı bereket ile sirişte anıñ
Ser-i h̃ânındaki nân-pâresi çün mâh-ı **şiyâm**

(K. 7/23)

Şair bir başka beyitte oruç ibadetini sevabıyla birlikte anmıştır:

Beñzer ol cisre hemîn kim güzerân eylerler
Rüzeniñ ceyş-i şevâbı be-ḥuzūr-ı 'allām

(K. 7/7)

Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de ramazaniyeler dışında gazellerde de oruç ibadetinin geçtiği görülmüştür ve aşıkane bir hava içerisinde verilmiştir. Sevgiliyle vuslat Ramazan Bayramı kabul edilirse aşığın bayrama yani sevgiliye kavuşana kadar çektiği hicran, elem, keder onun orucudur. Sevgiliden ayrı her gün oruçludur ve onu öptüğü vakit artık bayramdır. Zira “leb” vuslatın sembolüdür:

Va' de-i buse-i 'îd ile dilâ cānānî

Eyledik **rûze**-i hicr ü gama iftâr gibi

(G. 83/2)

7. Ahiret ve Ahiretle İlgili Mefhumlar

7. 1. Ahiret

Ahiret; dinî inanışa göre insanın öldükten sonra tekrar dirilip Allah'a hesap vereceği ve sonsuza dek yaşayacağı yer, öteki dünyadır. Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de bir beyitte “iki âlem” ifadesi ile ahiret çağrıştırılır:

Dil kibâr-ı 'aşra kaç' â etmez 'arz-ı ihtiyâc

İki 'âlemde anîñ ancağ ulu Allâh'ı var

(G. 41/4)

Başka bir beyitte şair “Amine Hanım'ın ahirette makamı cennet ola” diye dua eder:

Du' â-güne bu mışra' Ğâlibâ târîh-i fevtidir

Cinân ola mağâm-ı Ğâmine Hânım da ' **uqbâda**

(T. 16/6)

7. 2. Kıyamet-Mahşer

Kıyamet; tek Tanrılı dinlerin inanışına göre dünyanın sonu gelip tüm ölenlerin dirilip hesap vereceği mahşer günüdür. Gâlib Zühdi eserinde kıyamet, haşr, rûz-ı mahşer, rûz-ı kıyamet, rûz-ı cezâ ve yevmi't-tenâd sözleriyle kıyameti anmıştır. Bu

ifadeler münacat ve naatta Hz. Peygamber ile birlikte O'ndan meded umulduğu ve şefaata beklendiği zaman geçer:

Baňa sen dest-gîr ol kimse olmaz **rûz-ı mahşerde**

Ki zîrâ ma'şiyetdir cümle bârım yâ resûlallâh

(Mc. 1/2)

Kim istişhâb eder bu mücrimi **rûz-ı kıyâmetde**

Meger senden ola luţf u 'inâyet yâ resûlallâh

(N. 4/2)

Şair, tarih manzumelerinde anılan şahsa dua ettiği beyitlerde, makamına dair olumlularının kıyamete kadar sürmesini dilemiştir:

Ola revnağ-dih-i şadr-ı meşîhat tâ ebed zâtı

Aña tefvîz ola tâ **rûz-ı mahşer** kâr-fermâyî

(T. 44/22)

Daği nice câh-ı vâlâlarda kullansın Hudâ

Eyleyip hem 'ömrünü efvn **ilâ-yevmi't-tenâd**

(T. 50/11)

Galîb Zühdi bir terkîb-i bendde ise klasik Türk şiirinde yaygın olduğu üzere kıyameti, sevgilinin fitne çıkarıcı güzellik unsuru "zûlf" ile ele alır. Klasik Türk şiirinde saç küfrü çağırıştırır. Bu yönüyle aşık mahşer günü Allah'ın huzurunda küfre düşen saçtan davacı olacaktır. (Tk. B. 1/5)

7. 3. Şefaât

Hız. Muhammed, mahşer gününde ümmetinin suçunun bağışlanması için şefaatte bulunacaktır. Şair, dîvânında bilhassa naatlarda Hız. Muhammed'den şefaât dilemiştir. Çünkü acizdir, kabahati ve günahı çoktur. Bir beyitte şeytana uyduğunu, adeta onun emrine girdiğini itiraf eder ve Hız. Peygamber'den şefaatte bulunmasını diler:

Bendeñi fermân-ber etdi ol la'în
Sen şefa'at kııl utandır yâ resûl

(N. 2/4)

7. 4. Cennet

Cennet, Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de cennet, Firdevs-i cennet, me'vâ, bihişt, cinân şeklinde geçmiştir. Me'vânın geçtiği beyitler farklı iki tarih manzumesi dahilindedir. Birinde Kethüda Seyyidâ Efendi'ye diğerinde ise Kethüda Said Efendi'ye hitap edilmiştir. Her iki beyitte de benzer ifadelerle Kethüda Bey'in kapısı, herkesin istekleriyle geldiği cennet kapısıdır. Zira inanışa göre cennetin sekiz kapısından birinin adı "Me'vâ"dır. (T. 21/7-T. 39/8)

Klasik Türk şiirinde kimi zaman güzel yerler cennete benzetilir. Gâlib Zühdi de bahar konulu kasidesinde baharın gelişyle cihanın, özellikle de gülistanın "bihişt"e döndüğüne dikkat çeker. (K. 6/2)

Doğrudan ahirette müminlerin gideceği yer olarak zikredilen cennet ve cinâna tarih-i vefat manzumelerinde rastlanır. Şairin dileği merhumun mekanının cennet olmasıdır:

Ola Firdevs-i cennet cäygâh-ı Fâtıma yâ Rab

(T. 14)

Du‘â-güne bu mışra‘ Ğâlibâ târîh-i fevtidir
Cinân ola maqâm-ı Āmine Hânım da ‘ uqbâda

(T. 16/6)

7. 5. Cehennem

Cehennem “ahiretteki azap yurdu”³⁸ manasındadır. Ğâlib Zühdi cehennemi, gazellerde “duzah” şeklinde ve genellikle aşğın gönlünü yakan ateş olarak kullanmıştır. Çünkü aşık sevgiliden ayırır. Ah dumanları ki gönlünün derinlerinden o aşk ateşinden yükselir. Bir beyitte; “(Sevgilinin) aşıklarına yakut bağı yedi cehennem olur.” denmesi dikkate değerdir. “Efsaneye göre Allah cehennemi yaratınca bin yıl kırmızı yakut sonra bin yıl beyaz yakut sonra da kara yakut oldu. Şimdi karadır.”³⁹

Şair bir naatta “Ya resûlallah, şefaât kılmazsan ben elbette feryat ve figan ederek cehennem ateşinde yanarım.” diyerek şefaât bekliyor:

Cehennem nârına feryâd ü efgân ederek elbet
Şefâ‘ at kılmaz iseñ ben yanarım yâ resûlallâh

(Mc. 1/5)

8. Dua İfadeleri

Dîvân-ı Ğâlib Zühdi’de Arapça ve Farsça bazı dua ifadelerine başvurulmuştur. Kasidelerin başlıklarında yahut tarihlerde örneklerine rastlanır. Tespit edilen dua ifadeleri aşağıda verilmiştir:

³⁸ Pala 85.

³⁹ Pala 85.

Şallallāhu ʿ Aleyhi ve Sellem (Allah ona salat ve selam etsin.) (Mc. 1) (N. 3)

Bârek-Allāh (Allah mübarek etsin.) (T. 10/1) (T. 42/1)

Eṭālallāhü ʿ ömrehu (T. 44)

Ḳuddise Sırruhu'l-Münir (Allah nurlu sırrını takdis etsin.) (M.M. 5)

Sellemeḥullāh (Allah selam ve selamet versin.) (K. 6)

Bi-ḥamdillāh (Allah'a şükürler olsun.) (T. 11/3) (T. 60/2)

Raḥimeḥullāh (Allah rahmet eylesin.) (T. 18)

ʿ Ammehullahü bi'l-ʿ izzi'l-ʿ ebedi (Allah ona daima aziz uzun bir ömür versin)

(T. 29)

B. TASAVVUF

Temel özelliği maddeden ziyade mânânın ön plana çıkarılarak düşüncenin ve dolayısıyla insanın olgunlaşmasını sağlamak; böylece derinlikli ve çok boyutlu bir kavrama refleksi geliştirmek olan evrensel faaliyetin İslam medeniyeti dairesinde şekillenmiş biçimine tasavvuf denilmektedir.⁴⁰

“Tasavvufun yaşanan hayatı, ruh ve nefis terbiyesini esas alması ona bir farklılık kazandırmış dinin bilgi boyutuyla bütünleştirmiş; böylece sevginin önünü açmıştır.”⁴¹

Dinin ahlak boyutunun yorumu olan ve hayatın içine nüfuz eden tasavvuf, klasik Türk edebiyatını besleyen mühim bir kaynaktır. Mutasavvıf şairler bir yana din dışı şiirler yazan şairler de tasavvufa kayıtsız kalmamıştır. Hiçbir sanatkârın tasavvuftan etkilenmediği düşünülemez. Denilebilir ki; tasavvuf kültürüne aşina olmadan Türk edebiyatını, şiirini ve hatta musikisini tam anlamıyla kavramak zordur.

⁴⁰ Ömür Ceylan, *Böyle Buyurdu Sûfi: Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2010) s. 4.

⁴¹ Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar* (Bursa: Sır Yayıncılık, 2004) s. 17.

1. MEVLEVİLİK

Tarih, edebiyat ve kültür hazinesi olarak okuyucuya sayfalarını aralayan Dîvân-ı Gâlib Zühdi tasavvufî açıdan incelendiğinde ilk dikkati çeken, şairin “Mevlana ve Mevlevilik” üzerine yoğunlaştığıdır.

Gâlib Zühdi, dîvânında Mevlana ve Mevlevilik sevgisini öne çıkarmıştır. “Ḳuddise Sırruhu'l-Münîr” dua ifadesiyle başlangıç yaptığı Mevlana Medhiyesi'nde Mevlana'yı över, onun karşısında acizliğini dile getirir ve onu yüceltir. Konuya açıklık getirmesi bakımından bu manzumeden seçilen bazı beyitler aşağıda verilmiştir.

Beyitlerde genel itibariyle tasavvufî kavramlar ele alınacak ve Mevlevîlik ile özdeşleşen terimler açıklanacaktır:

Dil kim saña üftâdedir yâ ḥazret-i Mollâ-yı Rûm

Şahrâlara ser-dâdedir yâ ḥazret-i Mollâ-yı Rûm

(M.M. 5/1)

Devam eden beyitte şair; “Ya hazret-i Mollâ-yı Rum, sen ermişlerin şahısın, Allah'a giden doğru yolsun, yolundan sapmışlar için sığınılacak kurtuluş yerisin.” diye övgüler dizer:

Sen şâh-ı ehlullâhsıñ sen Ḥaḳḳ'a bir şeh-râhsıñ

Sen melce'-i güm-râhsıñ yâ ḥazret-i Mollâ-yı Rûm

(M.M. 5/2)

Mevlana, Mevleviye tarikatının pîridir. Tarîk, Arapça olup yol manasındadır. Mevleviye de Allah'a ulaşan bir yoldur. Yukarıdaki beyitte bu yolun doğru yol olduğunu vurgulayan şair diğer beyitlerde de aynı düşüncüyü destekler. Nitekim

Mevlana, Habibullah için; “Ben Muhammed-i Muhtar’ın yolunun toprağıyım.” der. Mevlana’ya bağlananlar da ilahi sevgiliye çıkan o yolun izindedir. Aşağıdaki beyitte geçen “vâsıl-ı cânân ol-” ifadesi bu doğrultudadır:

Çapuñda kim derbân olur ma‘ nide ol sulţân olur
Hem vâşıl-ı cânân olur yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm

(M.M. 5/4)

Ney nefesli bir çalgı olmasının yanında tasavvufî olarak daha farklı manalar çağrıştırmaktadır:

“a. İnce bir perde içindeki sevgilinin makamı. b. Sevgiden haber vermek. c. Sevgilinin sunduğu kadeh. d. Mürşit-i kâmil. e. Esas vatani olan ruhlar ve kutsiler âleminden ayrılarak bu dünyaya gelen insan ruhu; gurbet ellerindeki beşer ruhu.”⁴²

“Ney edebiyatımızda ‘insân-ı kâmil’dir. Kâmil insanların vücudu neye benzer. Neyin yedi deliği, insanın yedi uzvuna işârettir.”⁴³

“Ney, aslı nâydır. Kamıştan yapılmış, bir arşın uzunluğunda nefesli bir çalgıdır. Ney çalana neyzen veya nâyî denir. Özellikle Mevlevîler arasında çok itibar gören sazdır. Sesi yanık ve lâhûtîdir.”⁴⁴

Mevlevîlikte, mühim bir yere sahip olan ney insanın ruhuna nüfuz eder ve gönlüne işler:

Nâyîni her kim gûş eder ol kendini bî-hûş eder
Bu ‘ âlemi ber-dûş eder yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm

(M.M. 5/8)

⁴² Uludağ 277.

⁴³ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2004) s. 495.

⁴⁴ Pala 358.

Ney kamışlıktan koparılmış, bağı dağlanmış, yaralı sinesinden yükselen feryat ve iniltileyle ayrılıktan dert yanar ve insanlara sırlar fısıldar:

Çün **ney** dilim feryād eder ism-i şerīfñ yād eder

Mülk-i ğamı ber-bād eder yā ħazret-i Mollā-yı Rūm

(M.M. 5/9)

Ben sīnesi pür-yāreyim üftāde vü bī-çāreyim

Feyziñ arar āvāreyim yā ħazret-i Mollā-yı Rūm

(M.M. 5/10)

Tasavvufî açıdan nefis; “Kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları...”⁴⁵ manasına gelir. Bu çirkin vasıflar, kalbi katılaştırır, gönlü paslandırır. Neticede insanın Allah’a kulluk görevini yerine getirmesine engel teşkil eder. Bu yüzdendir ki Cüneyd Bağdadî, “Tasavvuf barışı olmayan bir mücadeledir.” der. Bu, kişinin nefsiyle olan mücadelesidir. İşte bu mücadelede yenik düşen insanın hali yamandır. Şair ifadeye çalıştığı bu durum karşısında acziyetini kabullenerek Mevlana’ya yönelir:

Düşdüm yed-i nefse amān oldum anıñla ben devān

Raħm et ki ħālim pek yaman yā ħazret-i Mollā-yı Rūm

(M.M. 5/13)

Şair söz konusu kasidenin makta beytinde Mevlana’yı yücelterek ona mahabbetini vurgular. Yukarıdaki beyitlerde onun kapısına bağlı olan kimsenin ilahi sevgiliyle vuslatını ifade eden şair, bu defa Hz. Pîrin kapısına bağlı kelbidir:

⁴⁵ Uludağ 274.

Ġālib seniñ kelbiñ durur ‘av‘ av edip dā’im ürür
Çapuñda baġlıdır turur yā ħazret-i Mollā-yı Rūm

(M.M. 5/16)

Şair bir gazelinde Mevlana’yı anarak Allah’tan kendisini feyze hasret bırakmaması için meded diler. Feyzin kaynağı Allah’tır. Allah’tan insan-ı kamile gelir. Burada insan-ı kamil Mevlana’dır ve ondan insanlar nasiplenir:

Yā Rab etme Ġālib’i ħasret-keş-i feyzi meded
Çün eder ‘ālem hemīşe feyzi Mevlānā’dan aġz

(G. 20/5)

Bir başka gazelin tamamı dikkate alındığında makta beytinde geçen “molla” ifadesi ile yine Mevlana’nın kastedildiği anlaşılmaktadır:

Kesb-i ‘irfāndan gönül Ġālib kalır mı bī-naşīb
Līk mollā saña bir dem mā’il olmağdır hüner

(G. 28/5)

Dîvânda 48 numaralı “Mevlevîleriz” redifli gazel anılması gereken bir başka manzumedir. Hemen her beytinde tasavvufî istilahlara dikkat çeken şair Mevlevîlerin özelliklerini vermiştir:

1. Biz kim ġarīk-i bahr-i **fenâ** Mevlevîleriz
Hem sâhil-i vişâle sezâ Mevlevîleriz

Fenâ; Arapça olup yokluk ve hiçlik manasındadır. Fenâ ile kişinin kötü vasıflarından arınması kastedilir. Tasavvufun temelinde de bu vardır. Şair Mevlevîlerin bu makama nail olduğunu “yokluk denizinde boğulmak” ifadesiyle vermiştir.

2. Zâhid güzelce dikkat ile baş gedâmıza
Biz pâdişâh-ı mülk-i **gînâ** Mevlevîleriz

Gînâ; Arapça olup zenginlik manasındadır. Gedâ ise Farsçada dilenci demektir. Tasavvufta “İlahi tecellilere muhtaç olan sâlik”⁴⁶ demektir. Gedâ, kula değil Gani olana yani Allah’a muhtaç olduğunu idrak ettiğinde aslında her şeyi de kazanmış olur. Gînâ mülkü insan-ı kâmillerin mülküdür ve şair Mevlevîleri o mülkün sultanı olarak nitelendirir.

3. Hâk ‘afv eder ne rütbede var ise cürmümüz
Biz söyledikde rûz-ı cezâ Mevlevîleriz

4. Târ-ı harîrden daği bârîk resmimiz
Zîr-i ‘abâda gerçi kabâ Mevlevîleriz

5. Beyhûde girmedik hele biz zîr-i hırkaya
Bizler muhibb-i Âl-i ‘Abâ Mevlevîleriz

Abâ, hırka; sufiliğin simgesi ve Mevlevilikte bir giysidir:

“ Ekseriyetle siyah renkte olan ve mevsime göre yünlü yahut keten hatta sof kumaştan yapılmış bulunan hırkayı dervişler, arkalarına alırlardı. Kollarını giyemezler, önünü içeriden elleriyle kavuştururlardı. Yalnız namazlarda, bayramlarda veya sair bir törende, görüşme zamanı kollarını çıkarırlardı. Şeyhlerse her zaman kollarını giyerlerdi. Sikkesiz resim hırkası giyilemezdi.”⁴⁷

Bu tasavvufî terimleri öne çıkaran şair beşinci beyitte önemli bir hususa da dikkat çekerek Mevlevîlerin Âl-i Abâ’ya olan mahabbetinden bahseder.

⁴⁶ Uludağ 146.

⁴⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1953) s. 431.

6. Bir **ney** de çok mudur bize biz derd-i ‘aşk ile

Muhtâc-ı ittikâ-yı ‘aşâ Mevlevîleriz

7. Baĸ sâyesinde **pîrimiziñ deff** ü **ney** çalıp

Biz şâhib-i sürûr u şafâ Mevlevîleriz

8. Ğâlib cenâb-ı hazret-i Şems’iñ kulu olup

Fâriĸ-nişîn-i her dü-serâ Mevlevîleriz

(G. 48)

Def ve özellikle ney Mevlevîlikte musiki aletleridir. ‘‘Musiki ve raksın Mevlevilikte mühim bir yer tutması Mevleviliĸin, Mevlevi olmıyan şairler üzerinde de tesir yapmasına vesile olmuştur.’’⁴⁸

Mevlevîlik tarikatının pîri Hz. Mevlana’dır. Mevlana’nın hayatı büyük mutasavvıf Şems-i Tebrizî ile karşılaştıktan sonra deĸişir. Ancak Şems ile mahabbeti neticesinde talebeleri üzölmüş ve halk arasında hoşnutsuzluklar ortaya çıkmıştır. Bu durumdan hayli rahatsız olan Şems ortadan kaybolmuştur. Mevlana’nın hayatında ve düşünce dünyasının şekillenmesinde Şems-i Tebrizî’nin tesiri büyüktür. Mevlana ve Mevlevîlik ile birlikte Şems’in de anılması çok doğaldır.

Aynı konu çerçevesinde eserde geçen bir diĸer gazel şöyledir:

1. Zâhidâ bir sırr ü hikmetdir külâh-ı Mevlevî

Gerçi kim zâhirde şüretdir külâh-ı Mevlevî

2. Şanma devlet dünyede câh ü menâşıbdır hemân

Re’s-i dervîşâna devletdir külâh-ı Mevlevî

⁴⁸Agah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984) s. 54.

3. Sūfiyâ peşmînen tertîb olunmuşdur velî

Ehl-i ‘aşka cāy-ı vahdetdir külâh-ı Mevlevî

4. Setr eder ‘ayb-ı mezâhir ü mebâtını daği

Sūy-ı Hâk’dan ‘ayn-ı rahmetdir külâh-ı Mevlevî

(G. 85)

Gazelde geçen “külâh-ı Mevlevî” terkibi dikkate değerdir:

“Külâh-ı Mevlevî ve fâhir de denen sikke, iç içe geçmiş iki kat ve koyu kahverenginde yahut bal rengi veya beyaz, aşağı yukarı 45-50 santimetre uzunluğunda, dövme yünden yapılma bir külâhtı. Üst tarafı, alt tarafına nispetle birazcık dardı. İlk zamanlarda alt kenarı kalın, üstü sivrice ve kalıpsız olan sikkeler, son zamanlarda boyca kısalıp yukarıdaki uzunluğa indiği gibi keçe de incelmış ve fese benzemişti. Sikke, zamklanır, kalıplanır, ütülenir, parıl parıl bir hale getirilirdi.”⁴⁹

Üçüncü beyit okuyucuyu “Mevlana’da vahdet-i vücûd” düşüncesine götürür. Mevlana’ya göre varlığın birliği inancı; her varlıkta Hakim-i Mutlak’ın tecelli edişidir. Mevlana der ki: “Varlığımız sensin, biz yoklarız. Ey fâni suretlerde görünen mutlak varlık.”⁵⁰

Gâlib Zühdi tüm bunların yanı sıra Mevlana’nın:

*“Âh mine’l-aşk ve hâlâtihî
Ahraka kalbî bi-harârâtihî”*

şeklindeki ve “Âh aşkın elinden ve hallerinden. Kalbimi ateşleriyle yakıp yandırdı.” manasına gelen meşhur Arapça beytine bir de tesdis yazmıştır. (Tc. B. 4)

⁴⁹ Gölpınarlı 427.

⁵⁰ Eraydın 356.

Bunun dışında “Taḥmīs-i Maṭla‘-ı Şeyḫ Ğālib Efendi El-Mevlevī” başlığı altında Galata Mevlevihânesi şeyhlerinden Gâlib Dede’nin:

Müsta‘id kıl yoğısa vaşlına isti‘dâdım
Saña güçlük mü var ey şâh-ı kerem-mu‘tâdım

beytine tahmis yazmıştır. (Ths. 7)

Şairin üç kasidesini de Mevleviliğe yakınlığı ile bilinen devlet adamı Halet Efendi’ye sunması dikkate değerdir.

Şairin Mevlevî olduğunu düşündüren kuvvetli deliller olsa da bundan emin olunamamaktadır. Mevlevî olmayan bir şairin de bu şiirleri yazabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Gâlib Zühdi Mevlevî olsun ya da olmasın şiirlerinde Hz. Mevlana’ya olan mahabbetini samimi bir dille hissettirmiştir. Mevlana sevgisi, ondan alınan feyz belirli bir tarikatla sınırlı değildir. Zira Mevlana bugün hazine değerindeki eserleri dünya dillerine çevrilmiş beynelmilel bir değerdir.

2. TASAVVUFÎ TERİMLER

Gâlib Zühdi, “Mevlana ve Mevlevilik” mahabbetinin dışında aşağıda örneklendirilecek gazeller çerçevesinde tasavvufun bazı özelliklerini ve ıstılahlarını anmıştır. “Mevlevilik” başlığında değerlendirilen tasavvufî terimler burada tekrar edilmeyecektir.

Varlığın özü olan sevgi, tasavvufta ilahi boyutta ele alınır. Hakiki aşk, kulun Allah’a duyduğu sevgidir. Şair bu çerçevede “aşk” ile birlikte “rıza” kavramına da temas etmiştir.

“Rızâ, tevekkül ve sabrı tamamlayan rûhî bir yükseliştir. Allâh’ın kazâsına teslim olup itirâzı terk eden kimse, rızâ makâmına yükseldiği zaman, mâsiva ile ilgili her şeyin kaybından veya kazanılmasından dolayı elem ve sevinci terk eder. O sadece yaşadığı müddetçe Allâh’ın hoşnutluğunu kazanmaya çalışır.”⁵¹

‘Aşkdan elbet rızâ-yı yârdır maşşûd olan

İşte bu rütbeye ‘âşık nâ’il olmaqdır hüner

(G. 28/4)

Bir başka beyitte yine ilahi sevgiliden gelene razı olmanın yanı sıra bu yolda aklın kıymetsiz olduğunu vurgular. Zira sufilere göre İlâhi olan, akıl yoluyla kavranamaz. Tasavvuf insanın gönlüne taliptir.

Her ne derse yâr ‘âşık kâ’il olmaqdır hüner

‘Aklı da râhında anıñ zâ’il olmaqdır hüner

(G. 28/1)

Mürşid, kendine intisap eden müride hidayete ermesi için doğru yolu gösteren rehberdir:

Halk eder mürşid saña elbette feyyâz-ı ezel

Sa’y edip irşâda kendi kâbil olmaqdır hüner

(G. 28/3)

“Mâsivâ, yâni alâkalar, hakikate ulaşmaya hicâbdır. Hak’dan başka olan her şeye ‘alâka’, Hakk’a ait olan her şeye de hakikat denmiştir.”⁵² Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de mâsivâ ifadesinin geçtiği bir beyitte şair mâsivâyâ meyli olmama durumunu azadelik olarak nitelemiştir. “Tasavvufta Allah’a kul olmak âzâdeliktir.”⁵³:

⁵¹ Eraydın 180.

⁵² Eraydın 314.

⁵³ Eraydın 30.

Ben ol āzādeyim kim mā-sivāya raġbetim yokdur
Men ol şeyhim ki zāhid zāhidāna himmetim yokdur

(G. 27/1)

Zikir, Arapça olup hatırlama, anma manasındadır. Tasavvufî manada zikir yalnızca Allah'ın isimlerini dil ile tekrar etmek değildir. “Bir an gaflete düşmeden ve mâsivayla meşgul olmadan huzur-i tam içerisinde Allah ile olmaktır.”⁵⁴ Gâlib Zühdi, Nakşibendi şeyhi Seyyid Muhammed Ziyaüddin Efendi'nin vefatına dair yazdığı tarih manzumesinde, şeyhin zikir esnasında vefat ettiğini belirtir:

Demin habs eyledi **zıkr** eyler iken
Görenler şandılar kim oldu bî-tâb

(T. 18/5)

Gâlib Zühdi, din dışı konularda şiir yazarken de tasavvufî terimlere yer vermiştir. Bir beyitte; “Gece gündüz sürekli senin vuslatını anarak postu aşk tekkesine serdim.” diyerek zikir dışında yine tasavvufî kavramlar olan “post” ve “tekye”yi de kullanmıştır:

Zıkr-i vaşlîñ ederek her şeb ü rûz
Pöstu **tekye-i 'aşka** serdim

(Kt. 2/2)

Post, dervişlerin ve tarikat ehlinin ibadet ettiği tekkelerde belirli bir makamın göstergesi sayılır.

⁵⁴ Ebu'l-Alâ Affî, *Tasavvuf İslâm'da Manevî Hayat*, Çev. Ekrem Demirli – Abdullah Kartal, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009) s. 230.

Burada anılması gereken bir diğerk tasavvufî terim “sırr-ı Hak”tır. “Sâlik’in Hak’ta ve Hakk’a erdiği noktada, ‘Benim Allah’la öyle bir vaktim var ki, o vakitteyken ne bir resul ne de bir melekle ilgilenebilirim’ sözünün hükmüyle incelmesi ve erimesi.”⁵⁵

Gâlib Zühdi yine Seyyid Muhammed Ziyaüddin’in vefatı için yazdığı tarih manzumesinde bu gönül ehli zatın, Allah’ın ihsanı ile sırr-ı Hakk’a vakıf olduğunu bildirir:

O vâşıl olmuş idi **sırr-ı Hakk’a**

Aña bahş eylemişdi çünkü Vehhâb

(T. 18/2)

C. CEMİYET

1. ŞAHISLAR

1. 1. Padişahlar

1. 1. 1. III. Selim

19. asrın başında padişah III. Selim’dir. III. Selim edebiyatla ilgilenmiş ve İlhamî mahlasıyla şiirler söylemiştir. Şair Sultan Selim’in;

Söyle ey bād-ı seher şūh-ı cihānım nicedir

Ġamda mı yoksa ferañnāk mi cānım nicedir

matlalı şiirine tahmis yazmıştır. (Ths. 5)

⁵⁵ Uludağ 127.

1. 1. 2. II. Mahmud ve Şehzadeleri

Şair devrin padişahı II. Mahmud (d.1785-ö.1839)'u överek yüceltmış ve şehzadeleri Sultan Ahmed (d.1819-ö.1819)'in, Sultan Mehmed'in (d.1822-ö.1822), Sultan II. Ahmed (d.1822-ö.1823)'in ve Sultan Abdülmecid (d.1823-ö.1861)'in doğumlarına tarih düşmüştür.⁵⁶

1. 2. Tarihi ve Efsanevi Şahsiyetler

1. 2. 1. İskender

“Kur'an-ı Kerim'de hayatı hakkında bilgi verilen (Kehf/83-99) İskender hakkındaki rivayetler değişiktir. Adı hususunda, Abdullah İbn Dahhak, Merzuban İbn Merduye el-Yunânî, Yuyan b. Yafes, Sa'b b. Râşid, Zî-şeddâd b. Ad. b. Tat. b. Sebe vs. görüşler vardır. Ona Zülkarneyn (iki karn sahibi) denmesine de çeşitli sebepler gösterilir. Karn, lûgatta, boynuz, asır, bir zamanda yaşamış cemaat, insanın tepesi, başın iki yanı, erkeklerin perçemi, güneş kursunun kenarı, bir kavmin efendisi vs. anlamlarına gelir”⁵⁷

İskender, pek çok efsane ve rivayetle ve edebi sanatlar yoluyla klasik Türk edebiyatına malzeme oluşturur. Dîvân-ı Gâlib Zühdfî'de İskender daha çok Dârâ ve Cem ile birlikte olmak üzere devrin padişahı II. Mahmud övülürken söz konusu edilir. İskender bir beyitte II. Mahmud'un azametini kabullenmiş ve ondan ricada bulunmaktadır:

Çehre-fersâ olup **İskender** eder iclâl ile

Eyleme güm nâm-ı 'âlemdârımı deyü recâ

(T. 28/15)

⁵⁶ Şehzade Sultan Ahmed: (T. 22), (T. 23), (T. 24), (T. 25), (T. 26), (T. 27)

Şehzade Sultan Mehmed: (T. 65), (T. 66)

Şehzade Sultan II. Ahmed: (T. 67), (T. 68)

Şehzade Sultan Abdülmecid: (T. 70), (T. 71)

⁵⁷ Pala 236.

İskender, vezin gereği Sikender şeklinde de görülür:

Şehenşâh-ı cihānbān u hıdīv-i kişver-i ‘ālem

Sikender-taht u Dārā-baht u Hüsrev-raht u ‘ālī-şān

(T. 67/2)

1. 2. 2. Hızır

“Efsaneye göre Hızır, arkadaşı İlyâs ile birlikte İskender-i Zülkarneyn’in maiyetinde bulunmuş ve ona kılavuzluk ederek zulumat ülkesinde âb-ı hayâtı aramaya çıkmışlar. Uzun maceralardan sonra Hızır ile İlyas bir pınar kenarında oturmuşlar ve yanlarında bulunan pişmiş balıkları yerken Hızır’ın elinden bir damla su balığa damlamış. Balık o sırada canlanıp suya atlamış. Onlar da suyun âb-ı hayât olduğunu anlayarak kana kana içmişler. Sonra İskender’e haber vermişlerse de tekrar bu suyu bulamamışlar. İskender âb-ı hayâtı mahrum olmuş. Böylece ölümsüzleşen Hızır ile İlyas Allah’ın emri ile dünyada sıkıntıya düşenlerin yardımına koşarlarmış.”⁵⁸

Buna bağlı olarak klasik Türk edebiyatında Hızır genellikle İlyas, İskender, zulumat, âb-ı hayât vb. ile anılmıştır. Dîvân-ı Gâlib Zühdî’de Hızır’ın anıldığı beyitte âb-ı hayvân da geçmekle birlikte Hızır’ın yardıma yetişme özelliği öne çıkarılmıştır:

Dest-bürd-i âb-ı hayvân-ı işâbet-re’ydir

Reh-ber etmiş **Hızır-ı tevfiķiñ** aña Hâķ dâ’imâ

(T. 28/7)

1. 2. 3. Dârâ ve Cem/Cemşîd

Dârâ İran’ın Keyâniyân sülalesinin dokuzuncu hükümdarı Keykubad’ın bir isimidir. Cem ise Pişdâdiyân sülalesinin dördüncü hükümdarıdır. Dîvân genelinde iki Acem kahramanı, hükümdar olmaları yönüyle II. Mahmud’un övgüsünde anılmıştır.

⁵⁸ Pala 204.

Dârâ birçok beyitte Cem ile birlikte geçer. “ ‘Dâver-i dâverân-ı Dârâ Derban (Dârâ’nın kapıcı olduğu sultanlar sultanı)’ deyimi padişahların övgüsü için kalıplaşmış bir sözdür. Bunun için ‘derbân (kapıcı)’ kelimesiyle de birlikte kullanılır.”⁵⁹:

O şâhenşâh-ı İskender-ğadem **Dârâ**-ğaşemdir kim

Eger **Cem** gelse derbân olmağičün eyler istignâ

(T. 46/2)

“Efsaneye göre Cem dünyayı dolaşırken Azerbaycan’a gelince burayı beğenip gün doğuşunda yüksek bir yere mücevherlerle süslü bir taht koydurmuş. Güneşin doğuşuna yakın kendisi de mücevher işlemeli kaftanlarını giyip bu tahta oturmuş. Güneş doğunca, tâc ve kaftan parlamaya başlamış. Halk bunu görünce o güne nevrüz (yeni gün) Cem’e de Cemşîd (ışık şahı) demişler.”⁶⁰

Buna bağlı olarak bir beyitte eski Fars hükümdarının Cemşîd olarak anıldığı da görülmüştür. (T. 67/1)

Şarabı Cem’in bulduğu söylenir ve üzerinde yedi hat bulunan câm-ı Cem, meclis-i Cem, ayn-ı Cem gibi ifadeler klasik Türk şiirinde sıkça geçer. Böylelikle Cem, zevk ve eğlence sembolü olarak anılır. Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de bu yönde beyitlere rastlamak mümkündür:

‘İş ü nüş etme bu dünyâda ħarâm oldu baña

Olsa devvâr-ı felek **meclis-i Cem**’dir sensiz

(G. 46/2)

Sırr-ı bezm-i ‘âşık-ı ħam-ğ̃âra maħremdir şarâb

Ehl-i derde yâdigâr-ı **meclis-i Cem**’dir şarâb

(G. 10/1)

⁵⁹ Pala 106.

⁶⁰ Pala 86-87.

1. 2. 4. Hüsrev

“Hüsrev, Nuşirevân’ın torunudur. Sasaniyân sülalesinden bir padişah olup ‘Pervîz’ lakabıyla bilinir. Pervîz, balık demektir. Bu padişah balığı çok severmiş. 589 yılında tahta geçmiş olup Ermeni prensesi Şîrîn’e olan aşkı dillere destan olmuş ve artık gerçek kişiliği etrafında birçok rivayetler uydurularak efsanevî bir kişiliğe bürünmüştür.”⁶¹

Hüsrev, edebiyatımızda Ferhad ile Şîrin yahut Hüsrev ile Şîrin mesnevilerinde vuslata eren erkek kahramandır. Kelime olarak padişah anlamına da gelir. İnceleme konusu dîvânda Hüsrev, padişah olması açısından yine Sultan II. Mahmud’un söz konusu olduğu beyitlerde geçer.

Şâhenşeh-i **Hüsrev-ḥaşem** Sultân-ı Maḥmûdü’ş-şiyem

İskender ü Dârâ vü Cem ḥidmetdedir rû-mâl ile

(T. 21/1)

1. 2. 5. Rüstem

“Neriman’ın torunu, Zâl’in oğludur. Keykûbâd’ın asrından Keyhüsrev’in saltanatı sonuna kadar cihan pehlivânı, emrû’l-ümerâ.⁶² Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de anılan Acem kahramanlarından biri de Rüstem’dir. Rüstem yalnızca bir beyitte geçmiş olup sevgilinin okun ucundaki sivri demire teşbih edilen kirpikleri Rüstem’in sinesini dahi yaralamıştır:

Şanma bî-tâḳat imiş deyü beni ey ḳaşî yâ

Sîne-i **Rüstem**’e de işler o peykânlarıñ

(G. 57/2)

⁶¹ Pala 220.

⁶² Onay 65.

1. 2. 6.Hâtem-i Tâî

Arapların Tay kabilesinden İbn Abdullah b. Sa'd'ın lakabıdır. Cömertliği ile meşhurdur. Edebiyatta kerem ve sehavet timsalidir. Bu yönüyle Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de biri övülürken kendisiyle karşılaştırılmış ve zayıf kalan taraf olmuştur. Daha çok Hâtem-i Tâî ve Hâtem-i Tâîî şekilleriyle geçmiştir:

O cûdu **Hâtem-i Tâî** göreydi elbette
Olurdu dergeh-i vâlâ-yı hâzrete derbân

(K. 6/21)

Bir başka beyitte şair, Hamid Efendi'yi kerem sahibi olması yönünden överek “Hâtem-i Tâîî sana oranla cimridir.” der:

Sende ol rütbe seḫâ vü cûd ü luḫ u mekrûmet
Hâtem-i Tâîî saña nisbet ile gâyet ḫasîs

(T. 42/5)

1. 2. 7. Bermekîler

Bermekîler, Abbasiler döneminde oğulları vezirlik görevinde bulunmuş meşhur ailedir. “Halit, Yahya, Fazıl ve Cafer isimlerinde dört zattır. Harunurreşid'in veziri olan Cafer, hepsinden fazla şöhret kazanmış, gerek nüfuz ve iktidarı gerek zenginliği dillere destan olmuştur. Nihayet Harunurreşid tarafından öldürtülmüştür.”⁶³

Klasik Türk edebiyatında “Bermekî-tıynet”, “Bermekî-meşrep” şeklinde kullanımları mevcut olup inceleme konusu dîvânda methedilene övmek ve yüceltmek amacıyla söz konusu edilmiştir:

⁶³ Levend 152.

Bermekî-tıynet saḥâvet-menḳabet kim dâ'imâ

Sa' y eder cân u diliyle 'âlemiñ ihyâsına

(K. 8/10)

Cûd ü luḫf u himemi Ḥâtem'i ṭayy etdi aniñ

Bermekî dergeh-i iḥsânı için oldu ḡulâm

(K. 7/24)

1. 2. 8. Edhem

“İbrâhim Bin Edhem; künyesi Ebû İshak'tır. Babası Belh'te hükümdardı. Bir gün avda dolaşırken kulağına 'Bunun için mi dünyâya geldin?' sesi gelmekle yahut bir rü'yâ görmekle abâ giyerek bir müddet daḡlarda, maḡaralarda, riyâzet ve ibâdetle meşgul olduktan sonra Mekke'ye giderek mücâvir olmuş, imâm ve velîlerle sohbetten sonra Şâm'a giderek baḡ bekçiliḡi ve sonra Lâzkiye'de vefât etmiştir (162/778).⁶⁴

Edhem, tâcını, kaftanını terk etmesi ve tasavvufa meyledişi ile klasik Türk edebiyatında çokça anılmıştır. Gâlib Zühdî, Yasincizade Seyyid Abdulvahab Efendi'yi birçok yönden methederken tasavvufî kişiliḡinden ötürü Edhem ile özdeşleştirmiştir:

Felâṭun-fıkr ü Rişto-re'y ü **Edhem**-zühd ü seyyid-fazl

Seḡâ vü cûd ü luḫf u mekremetde Ḥâtem-i Ṭâyî

(T. 44/12)

⁶⁴ Onay 183.

1. 2. 9. Bû Ali Sinâ (İbn-i Sinâ)

İbn-i Sinâ, Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de Bû Ali Sinâ şeklinde geçmiştir. “Meşhur Türk tabîb, filozof ve âlimi olup şark edebiyatında ilim ve irfânın, hikmet ve felsefenin timsâlidir.”⁶⁵:

Ders alır ol ıfl-ı ebced-ıhân olup tedbîrde

‘Aql u fikri şanma kim sen **Bû-‘ Alî Sînâ**’dadır

(T. 56/4)

1. 2. 10. Eflâtun ve Aristo

Meşhur Yunanlı filozofun asıl adı Aristoklis olup geniş omuzlu manasında Platon denilmiştir. Sokrat’tan öğrenim görmüş ve Atina’da Akademiya’yı kurmuştur. Klasik Türk edebiyatında akıl, zeka ve isabetli görüş sembolü olarak anılmıştır. Beyitlerde Eflâtun veya Felâtun şeklinde geçen filozof inceleme konusu dîvânda her iki şekliyle de görülür.

Sende **Eflâṭun** bu rütbe fıṭnatı görse eger

Āsitānında olur idi taḥayyürle celīs

(T. 42/4)

Ne şeh ammâ ki o Cem-mesned ü İskender-rây

Fikr ü tedbîrine olmaḳda **Felâṭun** ḥayrân

(T. 22/2)

⁶⁵ Onay 254.

Ünlü Yunan filozofu Aristo, aynı zamanda Eflatun'un öğrencisidir. Klasik Türk edebiyatında diğer filozoflar gibi akıl ve zeka timsali olarak söz konusu edilir. Nesirde genellikle Aristoteles yahut Aristetalis isimleriyle anılır. Dîvân-ı Gâlib Zühdi'ye bakıldığında yalnızca iki beyitte kullanıldığı görülür.

Oldu hayret-bağış-ı dānā-yı **Aristo** fikreti

Çalb-i mülhem-zātına taḥsîn-dāde evliyā

(T. 28/3)

Yasincizade Seyyid Abdulvahab Efendi'nin övüldüğü diğer beyitte ise vezin gereği Risto şeklinde ve hocası Felatun ile birlikte anılır. Yine isabetli görüşü ön plandadır. (T. 44/12)

Felātūn-fıkr ü **Risto-re**'y ü Edhem-zühd ü seyyid-fazl

Seḫā vü cūd ü luḫf u mekremetde Ḥātem-i Ṭāyī

(T. 44/12)

1. 3. Hikaye Kahramanları

1. 3. 1. Leyla ile Mecnun/Kays

Leyla ile Mecnun, klasik Türk şiirinde hemen her şairin telmih unsuru olarak ele aldığı meşhur aşk hikayesinin kahramanlarıdır. Gâlib Zühdi beyitlerde çoğu kez Mecnun'u isminin manasına ve hikaye genelindeki kişiliğine işaret ederek “deşt/zincîr/silsile/dîvâne/cünûn/dârü'ş-şifâ” vb. kelimeler ile bir arada anmıştır:

Kūh u deştde göricek şanma kerem kıl **mecnūn**

Ben seniñ ‘ aşıkınım eyleme dîvâne kıyās

(G. 49/3)

Geldigi demde dimâg-ı ‘ aklıma bûy-ı **cünûn**

Eyledim zinciri târ-ı gîsû-yı **Leylâ**’dan aḥz

(G. 20/2)

Dîvânda Mecnun’un vezin gereği asıl adı Kays ile geçtiği beyit ve bentler de mevcuttur:

Ġâlib’in hâl-i dil-i zârına nisbet gûyâ

Ḳıṣṣa-i **Ḳays**’ı bir efsâne ḳodu cilve-i ‘ aşḳ

(G. 55/4)

1. 3. 2. Ferhad ile Şirin

Fars edebiyatı kaynaklı aşk hikayesinin kahramanları Ferhad ile Şirin’in Dîvân-ı Ġâlib Zühdi’de anıldığı beyitlerden bazıları şöyledir:

Ben bî-sütûnu ṣimdi ḥarâb eylesem gerek

Ferhâdlığı verdi o **ṣîrîn**-edâ baña

(G. 4/3)

Yukarıdaki beytin daha birinci mısrasında geçen “bî-sütûn” dağı, Ferhad ile Şirin’e dikkat çeker; ki Ferhad’ı “Ferhad” yapan vuslat va’diyle parçaladığı bu dağıdır.

Ġâlib el çeksek n’ola biz ḥalkdan **Ferhâd**-veṣ

Ṣâ‘iriz **ṣîrînî**-i güftârdır eğlencemiz

(G. 47/5)

1. 4. Nasir ve Şairler

1. 4. 1. Hassan Bin Sâbit

“Peygamberimiz zamanında yaşamış bir şâirdir. Peygamberimiz onun için mescide bir minber yaptırmıştı. Hassan (633-680) oraya çıkar müşrikleri yerip Peygamberimizi överdi. Peygamberimiz ona ‘Ruhul-kuds (Cebraîl) sana yardım etsin!’ diye duâda bulunmuş. Divân şâirleri medhiyelerde veya na’tlarda Peygamber’e övgü yazarken kendilerini sahâbe-şâir Hassân b. Sâbit yerine koyar veya diğer bir vesîle ile ondan bahsedebilirlerdi.”⁶⁶

Klasik Türk edebiyatında belâgat timsali olan Hassan, Dîvân-ı Gâlib Zühdfî’de yalnızca bir beyitte geçer. Şair, Halet Efendi’ye sunduğu bahariyede onun bir özelliğinin de şiir yazması olduğunu söyler ve över. Öyle ki Hassan onun şiirini görseydi mutlaka güzel bulup takdir ederdi:

Hünerlerinden anıñ biri şi‘ri ez-cümle
Göreydi nazmını taḥsîn eder idi **Hassân**

(K. 6/31)

1. 4. 2. Bîdil ve Şevket

Sebk-i Hindî tarzında şiir yazmak isteyen Osmanlı şairleri için model oluşturan iki şair Bîdil ve Şevket beyitte Dîvân-ı Gâlib Zühdfî’de mukayese amaçlı kullanılmıştır. Beyitte iki şair methedilene hizmet eder:

Ḥayâl-i nazmını görseydi **Bîdil ü Şevket**
Zebânlarıñ ışıırıp olur idiler ḥayrân

(K. 6/32)

⁶⁶ Pala 195.

1. 4. 3. Rezmî

Mehmed Rezmî, klasik Türk edebiyatı 17. yüzyıl şairlerindedir. Divanı Mehmet Gürbüz tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (Gazi Üniversitesi-2005).

Aşağıdaki beyitten hareketle Rezmî'nin Gâlib Zühdî'nin etkilendiği şairler arasında olduğunu anlıyoruz. Şair, Rezmî'ye üstad diye hitap etmektedir:

Söylüyor tûṭî-i ṭab' ım **Rezmî-i üstâda** kim

Naẓmîñiz ḥaḳḳâ ki mir 'ât-ı taḥayyüldür baña

(G. 5/8)

1. 4. 4. Vassâf

Asıl adı Şerefüddîn Abdullâh b. İzziddîn Fazlillâh b. Ebî Naîm-i Yezdî olup İlhanlı Hükümdarı Olcaytu Han tarafından kendisine verilen “Vassâfî'l-hazret” ve bunun kısaltılmışı “Vassâf” lakabıyla tanınır.⁶⁷ 13. yüzyılda yaşayan Vassâf, Tecziyetü'l- Emsâr adlı eseriyle meşhurdur. Eserlerinde inşa dilini kullanmış olup Dîvân-ı Gâlib Zühdî'de bu yönüyle dile getirilmiştir:

Mâ-bih'il-faḥr-ı ricâl-i devlet ü ehl-i hüner

Olmuş inşâsı anîñ **Vaṣṣâf** dan daḥi selîs

(T. 42/3)

⁶⁷ Osman Gazi Özgüdenli, “Vassâf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 42.

2. ÜLKELER, ŞEHİRLER ve İLÇELER

2. 1. Bedaḥşân

“Kuzeydoğu Afganistan’da bir idarî bölge. Afgan Türkistanı olarak da bilinen bölgenin kuzeyinde Amuderya, güneyinde Hindukuş dağları, doğusunda Doğu Türkistan, batısında ise Kunduz ırmağı bulunur.”⁶⁸

Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de Bedaḥşân, sevgilinin dudağını simgeleyen lal taşı ile birlikte verilmiştir. “Yakut madeni dolayısıyla birçok ülkelerin ilgisini çekmiş olan Bedaḥşân edebiyatta da daima bir yakut cinsi olan lal taşı ile birlikte anılır.”⁶⁹

Ḥased-i la’l-i leb-i yârim ile kıan ağlar

Der işim çıkdı kıızıl la’l-i Bedaḥşân uyumaz

(G. 45/4)

2. 2. Mısır

Bir Arap ülkesi olan Mısır, tarihte Osmanlı Devleti’nin bir eyaleti olmuştur. Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de Mısır, Mehmet Ali Paşa şahsında yalnızca bir beyitte anılır. Şair, ramazaniye sunduğu Halet Efendi’yi övdüğü sırada onun Hz. Ali ile aynı ismi taşıyan Mısır valisi Mehmet Ali Paşa’ya kethüda olduğunu söyler. Bu şekilde valiyi yücelten şair, böylelikle ona kethüda olan kişiyi de yüceltmiş olur:

Kethüdâdır nâm-dâş-ı Ḥaydar-ı kerrâra ol

Ya’ niyâ vâli-i Mısr’ın zât-ı bî-hem-tâsına

(K. 8/5)

⁶⁸ Mehmet Saray, “Bedaḥşân” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5.

⁶⁹ Pala 61.

2. 3. Arabistan

Arabistan yahut Arap Yarımadası Asya'nın güneybatısında Afrika'nın kuzeydoğusunda bulunan yarımadadır. Arabistan 16. yüzyıldan I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti yönetiminde idi.

Gâlib Zühdi bir gazelinde sevgilinin saçını rengi yönüyle ele almış ve onun siyah saçını gördükten sonra güzelleri kara kaşlı, kara gözlü olmasıyla bilinen Arabistan'a gitmekten vazgeçtiğini söyler.

Fes açıldıkda görüp hayl-i siyeh perçemini

‘Arabistân’a daği Çin’e seferden geçdim

(G. 61/3)

2. 4. Çin

“Eskiden Çin ülkesinde Türkler ve özellikle Hıta, Hutun, Maçın diyarının halkıyla Çiğil güzellerinin de bulunuşu, kelimeye geniş kullanım sahası sağlamıştır.”⁷⁰ Çiğil güzelleri ki, ak yüzlü, kara gözlü, kara kaşlı olurlar. Bu bağlamda klasik Türk şairleri sevgiliyi güzellik unsurlarıyla överken Çin söz konusu edilir. Gâlib Zühdi aşağıdaki beyitte siyah saçını ön plana çıkardığı sevgiliyi Çin ülkesindeki güzellerden üstün tutuyor:

Fes açıldıkda görüp hayl-i siyeh perçemini

‘Arabistân’a daği Çin’e seferden geçdim

(G. 61/3)

⁷⁰ Pala 103.

2. 5. Anadolu ve Rumeli

Anadolu ve Rumeli tarihte Osmanlı Devleti'nin eyaleti idi. Gâlib Zühdi çeşitli mesleklere dahil kimselerin ilmî derecesinin ve rütbesinin yükselmesi dolayısıyla yazdığı tarih manzumelerinde bazı eyalet adlarını anmıştır.

Anadolu bu yer adlarından biridir. Anatolu ve Anatol şeklinde kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Ser-etibba Mustafa Behçet Efendi'ye verilen Anadolu payesi söz konusu edilmiştir:

Cihāna müjde şaldım tam tārīhin dedim Ğālib
Anaṭol pāyesine geldi şān Behcet Efendi'yle

(T. 31/6)

Bir başka beyitte ise Rumeli şöyle geçmektedir:

Yazdı hāme halkı tebşir eyleyip tārīh-i tam
Yine şadr-ı **Rūm-ili** Şıdkī Efendi-zādedir

(T. 57/9)

2. 6. Kocaeli, Yalakabad ve Bazarköy

Gâlib Zühdi bir tarih manzumesinde Kocaeli sancağı ve sancağa bağlı Yalakabad ve Bazarköy kazalarını bir arada anmıştır. “Tārīh li-Muḥarririhi'l-Fakir Berāy-ı Ābādān Şoden-i Mesire-i Nādir Der-Şaşaba-i **Bāzarköy**” başlığı altında söz konusu manzumeyi yazmıştır:

Sābıkā **Şoca-ili** sancāğı mütesellimi
Şimdi muḥtār-ı **Yalaş-ābād** zāt-ı nādiri

(T. 41/1)

D.TABIAT

1. KOZMİK ALEM

Gökyüzü, Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de felek, eflak, çarh, asüman, sipihr, gerdün gibi eş anlamlısı sayılabilecek kelimelerle geçmiştir. Felek, klasik Türk edebiyatı genelinde olduğu gibi olumsuzlukların sorumlusu, aşkın gönlündeki aşk ateşinden kaynaklı ah dumanlarının yükselerek siyaha boyadığı sema, edebî sanatlar yoluyla övülen kişinin eşini benzerini görmemiş olup övülen kişiye hizmet eden durumundadır.

Batlamyus astronomisine göre dünya merkezdedir ve onu dokuz kat felek çevreler. Birinci katta Ay ve sırasıyla Utarid, Zühre, Güneş, Merih, Müşterî ve Zühal gezegenleri bulunur. Sekizinci felekte sabit yıldızlar ve burçlar bulunur. Dokuzuncu felek en büyüğüdür ve atlas feleğidir, felekü'l-eflaktır. Olumsuzlukların kendisine yüklendiği zalim felek, kahpe felek, kambur felek dokuzuncu felektir.

Zihî 'allāme-i devr-i zamān kim şīt-i 'irfānı

Verā-yı **nüh felekden** daħi a' lā eylemiş cāyı

(T. 11/1)

Ya' ni Yaħyā Beg Efendi ol mu' allā-rütbe kim

Dergeh-i vālāsına **nüh çarh** olupdur pāsbān

(T. 12/2)

Klasik edebiyatta **ay** sevgilinin yanağı yahut yüzüdür. Dîvânda meh, mâh, hilâl, nev hilâl şeklinde geçer. Ramazaniyede ise “Ramazan ayı”nı karşılamak üzere meh-i rûze, mâh-ı rûze gibi terkiplerle kullanılır. Genel itibariyle sevgilinin yanağıdır yahut yüzüdür. Bu çerçevede “mâh-rû”, “mâh-likâ” şeklinde kullanımlar mevcuttur. Şair bazı beyitlerde istiare yoluyla sevgiliye “ey meh” yahut “ey mâh” diye hitap eder. Ayın gökyüzünde gece vakti belirgin hale gelmesinden hareketle sevgiliye gece safâ meclisine neden gelmediğini sorar:

Bezm-i şafāya gelmediñ ey **meh** bu şeb niçün

Dillerde inkisāf ne sende ne bende var

(M. 18)

Üçüncü felekde bulunan **Zühre**, yalnızca bir beyitte görülür ve sâzende vasfıyla konu edilir.

“Eski bir inanca göre güneş feleğin ve göğün sultanıdır. Diğer gezegenler de onun çevresinde birer vazife ve hizmet görürler. Buna göre Ay vezîr, Utarid kâtip, Merîh başkumandan, Müşterî kadı, Zühâl bekçi, Zühre de çalgıcıdır.”⁷¹

Felekde güş edecek **Zühre** nâle-i ‘aşkıım

‘Acab mi destini eylerse sâzdan fâriğ

(G. 52/2)

Güneş eserde âfitâb, şems, mihr kelimeleriyle anılmıştır. Sevgilinin güzelliği karşısında güneş her zaman sönük kalır.

Müşterî feleğin altıncı katındadır. “Kimyagerler tunç madenini Müşteri kelimesiyle ifade ederler. Mavi renk bu yıldıza nisbet edilir. Manzum eserlerdeki feleğin hatibi vesaire gibi tabirler Müşteri’den kinayedir.”⁷² Dîvânda iki beyitte geçer. Bunlardan birinde diğer adı “Bercîs” ile anılır. Müşterî, edebiyatta genellikle bir methedilene hizmet eder. Aşağıdaki beyitte Bercîs, övülen kişinin şerefli vasfını altın kalemle yazmaya başlamış ve devam etmektedir:

O keremver ki yazar vaşf-ı şerîfin **Bercîs**

Ĥame-i zerle sipihr üzre eli yevm-i kıyâm

(K. 7/22)

⁷¹ Pala 150.

⁷² Kam 263.

Yâr ile ol şûh-ı tâcir-beççe hem-bister midir

Müşteri vü mâh beyninde kıran olmuş mudur

(G. 38/3)

2. MEVSİMLER

Klasik Türk edebiyatında mevsimler deyince ilk hatıra gelen bahardır:

“Bahar hayattır, İsa’nın nefesi gibi ölülere can, gönüllere ferah verir. Ortalık yeşillenir; gülşende güller açar, bülbüllerin sadası her tarafı doldurur. Servi boylu dilberler gül bahçesinde salınırlar. Bunların seyri insana safa verir. Keder kalmaz; gam dağılır.”⁷³

Aşk bahçesinin gülü sevgilidir. Gülistanda gül açmadığı sürece aşığa bahar gelmemiştir:

Seyr-i gülzâra gidersem daği ben vaqt-i **bahâr**

Târlar mâni⁶ -i reftâr-ı kademdir sensiz

(G. 46/4)

Dîvân-ı Gâlib Zühdî’de başlı başına bir bahariye mevcuttur. Şair, Halet Efendi’ye yazdığı bu kasidenin aşağıda verilen beytinde, baharı tasvir ettiği manzumesinden maksadını dile getirir:

Bahâr-güne bu nazmımla mağşadım ancak

Murâd dergehiñe intisâbdır bir ân

(K. 6/54)

⁷³ Levend 573.

Bir tahmiste ve tarih manzumelerinde de bahar ve nevbahar söylemleri geçer (T. 28/14), (T. 44/17), (T. 50/1). Ayrıca “Bahâr eyyâmıdır mehtâba gel bizlerle nûş et mey” nakaratıyla bir şarkı mevcuttur (Ş. 10).

Dîvânda anılan bir diğerk mevsim sonbahar/hazândır. Baharın zıddı olarak düşünülür. Bu mevsimde, ilkbaharın tersine sevgiliden ayrı kalan aşğın hasta yüzü sararır, ağaçların yaprakları dökülür, gülistanda çiçekler solar:

Dâ'im şafâda ol bu gülistân-ı dünyede

Tâ erdirince aña **hazân** bâğbân-ı ' aşk

(G. 54/13)

Şitâ şeklinde görmeye alışık olunan, kış mevsimi eserde; “kış” ve Farsça “sermâ” olarak geçer:

Germ-ülfet idik evvel efendim seniñle biz

Kışdan beri nedir bu bürüdet miyânede

(N.G. 10/2)

Eserde bahar ve sonbahar yahut bahar ve kış mevsimlerinin bir arada geçtiği beyitlere rastlanır:

Âteş-i ' aşk-ı dilim yağıdı şebâb {iyy}eti de

Çü **hazân** geçdi **bahârım** aña mı acıyayım

(G. 67/9)

Aşık için baharın gelişi sevgili ile eş zamanlıdır. “Ben kış vaktinde sevgilinin yüzünü gördüğümü zannettim; ilkbahar gelmiş dedim (ve) gül bahçesini hatırladım.”:

Rûy-ı yâri ben dem-i **sermâ**da gördüm zan ile

Nev-bahâr olmuş dedim gülzâr geldi hâtırâ

(G. 73/3)

Bundan başka iki tarih manzumesinde “serma” ve “bahar/nevbahar” bir arada geçer (T. 28/14), (T. 44/17).

3. HAYVANLAR

Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de birçok hayvan ismi geçmektedir. Sözü edilen hayvanların isimleri, özellikleri ve dîvânda nasıl ele alındıklarına açıklık getirmesi bakımından seçilen beyitler burada verilecektir.

3. 1. Anka

Dîvânda rastlanan anka, adı olup kendisi var olmaması ve mekanı Kafdağı olarak tasavvur edilmesi yönüyle ele alınmıştır.

“İsmi olup da cismi olmayan bir büyük kuştur. Sîmurg, Zümrüdüankâ da derler. Yüzü insan yüzüne benzermiş. Boynu çok uzunmuş, tüyleri renk renk imiş. Vücudunda otuz kuşun renk ve alâmeti varmış.”⁷⁴

“Kafdağı’nın tepesinde direkleri abanoz, sandal ve öd ağacından yapılmış köşk benzeri bir yuvada yaşayan Ankâ’nın başı, yassıca burunlu bir köpek başı gibidir. Asırlarca yaşar ve vücudunda her hayvandan bir alâmet bulunur. Bir rivayete göre dişi olan Ankâ’nın Hz. Musa zamanında erkeği de yaratılarak çoğalmıştır. Çok yüksekten uçar. Cüssesi çok iri olup uçtuğu zaman hava kararır ve yağmuru mercan olan bir buluta benzer. Uçarken sel sesine veya gök gürültüsüne benzer sesler çıkarır. Ayrıca çok parlaktır, bakan gözler kamaşır. İnsanlar gibi düşünür ve konuşur.”⁷⁵

⁷⁴ Onay 90.

⁷⁵ Ömür Ceylan, *Kuşlar Divanı: Osmanlı Şiir Kuşları* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2007) s. 32.

Klasik Türk edebiyatında sevgili ulaşılmazdır. Aşğın kuşa nispet edilen gönlü, bu cihanı Kafdağı'na dek dolaşsa dahi adı var kendi yok anka misali sevgiliyi bulamaz:

Murğ-ı dil Qāf'a kadar gezse cihānı bulamaz

Nām-ı 'anqa gibidir dünyede cānān olarak

(G. 53/4)

3. 2. Tutî

Klasik Türk şiirinde anılan papağan diğer kuşlar ve hatta genel olarak hayvanlar arasında konuşma özelliği ile ön plana çıkar. İnceleme konusu dîvânda tûtî ismiyle ve ayna ile birlikte verilmiştir.

“Konuşma öğrenmesi için kafesine bir ayna konarak ayna arkasından konuşulur. Papağan aynada gördüğü aksini konuşuyor zanneder ve kısa zamanda konuşmayı öğrenir.”⁷⁶

Beyitte; Rezmî'nin nazmı şaire hayalî de olsa ayna görevi görür ve şair böylelikle güzel şiirler söylemesini Rezmî'ye bağlar:

Söylüyor **tûtî**-i tab'ım Rezmî-i üstâda kim

Nazmınız haqqâ ki mir'ât-ı taḥayyüldür baña

(G. 5/8)

3. 3. Şebâz

Dîvân-ı Gâlib Zühdî'de geçen hayvan motiflerinden biri “mecazen gönül alan sevgili”⁷⁷ manasına şebâzdır:

⁷⁶ Ceylan 199.

⁷⁷ Ceylan 85.

Oldu her bir müjesi çengel-i **şeh-bâz** baña

Pâre pâre eder ise tenimi az baña

(G. 1/1)

3. 4. Bülbul/Andelib/Hezar

“Bütün dünya aşk edebiyatlarının değişmez sembol kahramanı bülbul, klasik Türk şiirinde de, hakkında en güzel beyitlerin yazıldığı bir estetik unsurdur.”⁷⁸ Sevgili karşısında onun güzelliğini anlatan, ağlayıp inleyen aşığı temsil eder. Bülbulün aşkı elbette güledir. Gülün nazı bitmez; bülbul ise niyazdan usanmaz.

Feryad ve figanıyla aşkını dillendiren ve şeydalık ile vasıflandırılan; vasıfları aynıyla aşıkta mevcut bülbul, Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de genel itibariyle gül/gonca ile birlikte anılmıştır:

Miyâne-i gül ü **bülbul**de elde süpürge

Ġubâr-ı cevri silip süpürür o serv-i çemân

(K. 6/11)

Ķabâ-yı sebzini ey gönçe soy vücûdundan

Bisâţ-ı gülşene yetmez mi çeşm-i **bülbüller**

(G. 31/4)

Ta‘ cîz eder ise seni feryâd ile gönlüm

Ma‘ zûr ola gül-rûyuna **bülbul**dür efendim

(G. 63/4)

⁷⁸ Muhammet Nur Doğan, *Eski Şiirin Bahçesinde* (İstanbul: Yelkenli Yayınevi, 2011) s. 301.

Dîvânda bülbül manasına Arapça andelib ve aynı zamanda “bin” ve “pek çok” manasına da gelen Farsça hezâr kullanılmıştır. Gül ile bir arada anılmasına alışık olunan bülbül çoğu kez gülün dikenini ile imtihan olur:

Arada yenge kadın ‘**andelibe** hâr oldu

Dedi yine ederim anı âh-ile sūzân

(K. 6/16)

Şairin Kethüda Halet Efendi’ye yazdığı ramazaniyeye ait beyitte ise güzel ötüşüyle bilinen bülbülün sevgilinin güzelliklerini övme vasfı ön plana çıkarılmıştır:

Bâğ-ı medhiñle seniñ tab‘ -ı **hezâr**-ı şu‘ arâ

Nağl-i evşâfiñi fikr eylemek endîşe-i hām

(K. 7/36)

3. 5. Ceylan/Ahû

Ahû, Farsça olup Arapçası gazâldir. Klasik Türk edebiyatında ahû/ceylan iri ve siyah güzel gözleri ve misk kokması, ürkek olması yönleriyle sevgiliye teşbih edilir. Ahûnun edebi sanatlar yoluyla pek çok kullanımı söz konusu olmakla birlikte Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de avlanması yahut çölde sevgiliye benzetilmesiyle ele alınır.

Olmuş dehâni bir şâdef anıñ ki pür-güher

Şayd etmege o **ahûyu** gevher-nişâr ‘ abeş

(G. 15/4)

Yâre teşbih eyledim **ahûyu** gördüm deştd

Şivelerle etdiği reftâr geldi hâtırâ

(N.G. 9/3)

3. 6. Arslan/Şîr

Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de rastlanılan hayvan isimlerinden biri Farsça karşılığı şîr olan arslandır. İki beyitte de pençesi ile birlikte anılmıştır. Arslanın pençesi methedilenin kudretine ve dilediğini yapabileceğine işaretir. Aşağıdaki beyitte arslana teşbih edilen ecelin pençesinden kurtulmanın mümkün olmadığı dile getirilir:

Ne çâre kaçmağa ser-pençe-i **şîr**-i ecelden âh

Eder çâh-ı beķāya âdemi bir demde üftāde

(T. 16/5)

Nerre-şîr-i bîşe-i heycā vekîl-i salţanat

Pençe-tāb-ı gerden-efrāzān-ı meydān-ı vegā

(T. 28/9)

3. 7. Köpek/Kelb/Seg

Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de adı geçen bir baŗka hayvan köpektir. Bir manzumede Arapça kelb ve diğerlerinde ise Farsça seg şeklinde görülmüştür. Aŗađıda Şairin mahlasının yer aldığı beyit Mevlana medhiyesindedir. Burada asıl vurgulanan Gâlib Zühdi'nin Mevlana'ya olan  lfeti ve mahabbetidir. Beyitte doğadan yansıma bir ses olarak değerlendirilebilecek ‘av av’ ifadesi kullanılmıŗtır. Bilindiği üzere köpekler havlayarak ses çıkarır ve bu ifadenin devamında aynı hayvan türüne özgü ‘ r-’ eylemi gelir. İkinci mısradan geçen ‘kapında bağlıdır’ ifadesi de dikkate değerdir. Tüm bunlardan maksat elbette Şairin hazret-i Molla-yı Rum'a gönülden bağlılığıdır:

G lib seniņ **kelbiņ** durur ‘av‘ av edip d ’im  r r

 apuņda bağlıdır  rur y  hazret-i Moll -yı R m

(M.M. 5/16)

Diğer manzumelerde “seg” ile rakîbe olumsuz manada gönderme yapılmış; rakîb çoğunlukla “rakîb-i seg-nihad” ve “rakîb-i seg-menişân” şeklinde nitelendirilmiştir. (Ş. 10/2) (G. 11/3) (G. 39/4)

Sen rakîb-i **seg** ile haylice hem-bezm olduñ
N’ola faşl eyler iseñ şimdi ki ğayret demidir

(G. 23/4)

3. 8. At/Esb/Tevsen/Şebdîz

Dîvânda adı geçen hayvanlardan at, inân (dizgin), licam (gem) gibi at takımları ile birlikte daha çok esb olmak üzere bir kez tevsen ve at şeklinde görülmüştür. Ayrıca Hüsrev-i Pervîz’in atı Şebdîz anılmıştır:

“Hüsrev’in yağız atı ki Gülgûn’un kardeşidir. Efsâneye göre Şebdîz’in boyu diğer atlardan dört karış yüksekmiş. Her ayağına on çivi ile nal çakılmış. Husrev yediği yemeklerden buna da verirmiş. Ölünce kefenleyip bir makbreye gömmüşler, suretini bir taşa kazıtmışlar.”⁷⁹

“Şairler şiire dair görüşlerini atla ilgili kavramlarla somutlaştırmışlardır. Söz meydanında şiir atının usta binicileri şairlerdir.”⁸⁰

Şair kalemini ata benzetmeye devam ediyor. Şair, meslektaşlarını geride bırakmıştır. Öyle ki kalemi Hüsrev’in dizgini çekilmez atıdır:

Hem-rehlerini deşt-i sühanda geçip gider
Şeb-dîz-i hâmemiñ ki çekilmez ‘ inâni saht

(G. 13/7)

⁷⁹ Onay 210-211.

⁸⁰ Muhsin Macit “Söz Meydanının Usta Binicisi: Nef’î”, *Dil ve Edebiyat*, 21, 2010, s. 14.

Aşağıdaki beyitte Gâlib Zühdî, şairliğini değerlendirirken kalemini ata teşbih ederek kendine mucize derecesinde güzel söyleyişin yolu açıldığı için şükretmektedir:

Esb-i hâmem n'ola gem almaz ise ey Gâlib

Şimdi hâmd ola güşâde reh-i i'câz baña

(G. 1/6)

Bir başka beyitte hem at hem tevsen kullanımı bir aradadır. Bu çerçevede “at sürmek” deyiimiyle de beyit renklendirilmiştir:

‘Āşıkın gördük de yolda böyle **at** sürmek nedir

Çek licâm-ı **tevsen**-i nâzîñ biraz şâhâne tüt

(G. 12/4)

3. 9. Eşek/Har

“Klasik edebiyatta har veya merkeb diye geçer. Daha çok bir hiciv unsuru olarak kullanılır. Özellikle cahil insanları nitelemek için kullanılan eşek, hep menfi manalara gelir.”⁸¹ İnceleme konusu dîvânda har şeklinde kullanımına rastlanmaktadır. Şair rakîbi bu defa eşek olarak niteler:

Luţf ile söyle raķībān-ı **hara** nâdim olup

Eyle düşünāmını ‘uşşâķına ihsân olarak

(G. 53/2)

3. 10. Karınca/Mûr

Karınca Peygamberler/Hz. Süleyman başlığında bahsedildiği üzere klasik Türk edebiyatında pek çok defa Hz. Süleyman ile birlikte anılmıştır:

⁸¹ Hayriye Durkaya, “Fehim-i Kadim Divanı’nda Hayvanlar Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı*, 2010, s. 20.

“Süleyman, gazaya giderken bir dereye uğradı. Orada karıncalar vardı. Onların beyi karıncalara: (Deliğimize girin ki sizi Süleyman’ın askeri çiğnemesin) dedi. Süleyman bu sözü işitince tebessüm etti. Süleyman atından inerek karıncaların beyini çağırdı. Bey bir çekirge budunu alarak Süleyman’a hediye etti. Süleyman beyden öğüt istedi ve ondan birçok nasihatler aldı. Süleyman’ın duası ile beyin hediye ettiği but bereketlendi. Süleyman’ın askeri budun yarısını yiyerek doydular. Arta kalanı Süleyman karıncaya verdi. Karınca da alıp deliğine götürdü.”⁸²

Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de bu kıssa, karınca ve sevgilinin ayva tüyü arasında ilgi kurularak şöyle söz konusu edilmiştir:

Ma‘nî-i haṭṭıñı söyle cānā
Kışşa-i mūr-ı Süleymān mıdır

(G. 21/2)

3. 11. Semender

Hakkında birden fazla rivayet bildirilen semender genellikle ateş ile birlikte anılmıştır:

“Bir hayvandır. Ateşte yaşar. Büyük fare cüssesinde olur. Ateşten çıktığı zaman ölür derler ve bir rivayete göre bazen dışarı çıkıp gezer. O sırada avlarlar. Derisinden mendil, takke gibi şeyler yaparlar; kirlendiği zaman ateşe atarlar, sabunla yıkanmış gibi tertemiz olur. Derisinden çadır yaparlar ve tüyünden elbiseler dokuyup sıcak günlerde giyerler. Havanın sıcaklığı asla zarar vermez. Bazılarına göre kuş şeklindedir.”⁸³

Aşk ateşinden kaçmayan aşık ile ateşte yaşayan semender arasında ilgi kurulur:

Kaçınmam âteş-i ‘aşk-ı bütāndan zîrā

Semender-i dilime āşiyān âteşdir

(G. 36/2)

⁸² Levend 121.

⁸³ Kam 147.

Nasıl semenderin ait olduğu yer ateş ise aşğın da gece gündüz feyz aldığı ancak aşk ateşidir:

Ben āteş-meşreb oldumsa ‘aceb midir muḥabbetle
Semender gibi cāyındır benim leyl ü nehār āteş
(G. 50/2)

3. 12. Pervane

Pervane, geceleyin ışğın çevresinde dönen bir küçük kelebeğdir. Klasik Türk edebiyatında aşğın sembolü olup şem‘e aşık kabul edilir. Sessiz sakin kendini ateşe atar. Hatta bu yönden güle olan aşkını feryadıyla ifşa eden bülbülle kıyaslanır ve bülbülden üstün tutulur. Pervane sırrı ifşa etmez; âşık-ı sadık sayılır. Aşk, vahdeti simgeleyen mumadır.

Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de başlı başına pervane redifli bir gazel yer almaktadır. Gazelin matla beytinde pervanenin aşkını dillendirmeyişine işaret edilir:

Ṭuyurmaz āteş-i ‘aşğın cihāna **pervāne**
Alır mı sūz-ı derūnun lisāna **pervāne**
(G. 80/1)

Şem ile pervane hikayesine telmih edilen beyitlerde çoğu kez sevgilinin yüzü yahut yanağı şem ile karşılanır.

Muḥîṭ olmuş o şem‘ -i rūyu fānūs-ı ḥayālim bağ
Ne ma‘ nādır ki yanmağa yine **pervāne** çeşmimdir
(G. 33/2)

Şem^ç -i ruhsârına yaq kendini **pervâne** gibi

Kül olup nâr-ı muhabbetde yüzün ağ eyle

(Kt. 3/2)

3. 13. Yılan/Mâr

Dîvân-ı Gâlib Zühdf'de gelenekte olduğu gibi sevgilinin saçı, rengi ve şekli bakımından yılan benzetilmiştir. Bundan başka yılan zehiri ile farklı beyitlere malzeme oluşturmuştur. Aşağıdaki beyitte mâr/yılan ve tesmîm kılmak/zehirlenmek ifadeleri bir leff ü neşr sanatı dahilinde kullanılarak yılan, ağyar ile karşılanmıştır:

Emdir beyâz gerdeniñ ağyâra ver ferah

Tesmîm kılsın ç aşığı tek **mâra** ver ferah

(G. 17/1)

Sevgilinin saçı yılan gibi uzun, siyah ve kıvrım kıvrımdır:

Siyâh turreleriñ haţţıñ üzre ey meh-rû

Benefşezârda güyâ ki bir **yılan**⁸⁴ görünür

(G. 40/2)

Dîvân genelinde üç beyitte daha mâr, rengi, şekli ve zehirli oluşu gibi benzeri sebeplerle ele alınmıştır (G. 76/3), (G. 83/1). Bunlardan birinde mârın çoğulu mârân şeklinde görülmüştür (G. 49/1).

⁸⁴ Derkenâr: ihtimâl: iki yılan

4. BİTKİLER

4. 1. Nihal

Dîvân-ı Gâlib Zühdi incelendiğinde “yeni dikilmiş fidan”⁸⁵ manasına gelen “nihal”in anıldığı beyitte sevgiliye nispet edildiği görülür:

Oldu firâkı şimdi uzun boylu Ğâlibâ
Ol yâr-i nev-nihâl ne sende ne bende var

(G. 30/6)

4. 2. Servi

Klasik Türk edebiyatında adı geçen ağaçlar içinde en çok anılanı servi olup genellikle sevgili ve sevgilinin boyu yerine kullanılır. Su kenarında olursa ırmaklar eteğini öpmüş olur. Bu durum sevgilinin ayağının, eteğinin öpüldüğünü gösterir. Daha çok mezarlıklarda bulunan servinin rüzgarla hafif hafif salınırken “Hû!” sesi çıkardığına ve böylelikle ölülerin günahlarının dökülmesi için vesile olduğuna dair bir inanış vardır.⁸⁶ Sıklıkla sevgilinin boyu için kullanıldığı bilinen servi, dîvânda pek çok defa naz ve eda ile yürüyen manasına “serv-i hırâmân” terkihiyle verilmiştir:

Gördüm o **serv-boyu** hırâman olup gelir
Ağyâr anıñ yanınca şitâbân olup gelir

(G. 37/1)

Çadd-i bālâ-teriñi gördüler ‘uşşâkıñ o dem
Dediler maḥz-ı ḥaḫâ **serv-i hırâmâna** kıyās

(G. 49/4)

⁸⁵ Kam 95.

⁸⁶ Pala 400.

Servinin rüzgarla hafif hafif salınışı sevgilinin yürüyüşünü düşündürür ve sevgili pek çok defa “serv-i revân” terkibi ile anılır:

Gördüğün yoksa eger seyr eyle ey **serv-i revân**

İki çeşmimden boşandı cūybār-ı intizār

(N.G. 4/2)

4. 3. Gül/Gonca

Denilebilir ki klasik Türk edebiyatı “gül”süz düşünülemez. Bağın en hatırı sayılı, çiçeklerin başıdır. Gül açmazsa bahar gelmiş sayılmaz. Gül sevgilinin ifadesidir. Sevgilinin yanağıdır, yüzüdür. Dikeni aşığa rakiptir. Yegâne aşığı bülbüldür. Bugün bir çiçek türü olarak bilinen gül esasında Farsçada başlı başına çiçek manasına gelir.

Dîvân-ı Gâlib Zühdî’de adına sıklıkla rastlanılan gülün açmamış tomurcuk hali goncadır. Gonca halinde sırlar henüz açığa çıkmamıştır. İnci dişler, la’l dudaklar gizli hazinedir. Gonca sevgilinin ağzı anlamında kullanılır. Dîvânda üç yerde “gonçe-leb” iki yerde “gonçe-dehan” şeklinde görülmüştür.⁸⁷ Goncanın açılıp gül oluşu şiirlere konu olan bir başka özelliğidir. Sabah rüzgarı gülün açılmasına hizmet eder. O vakit bahar gelmiş olur. Gam tasa dağılıp yerini zevk ve neşeye bırakır:

Esdî yine bād-ı şubḥ-ı nev-bahār-ı zevk ü şevk

Oldu bāğ-ı sînede **gül-gonçe-i** diller küşād

(T. 50/1)

Gülden hasıl gülistan, gülşen, gülzar vs. sözcükler de dîvânda yer yer geçmiştir. Baharın gelişini müjdeleyen gül sonbahar ile perişan olur. “Gülün suya olan ihtiyacı her çiçekten fazladır. Sık sık sulanmalıdır. Kökleri su içinde olursa daha güzel

⁸⁷ Gonçe-leb: (G. 26/5), (G. 51/2), (G. 77/6)
Gonçe-dehân: (Ths. 5/3), (G. 70/1)

yetiştir. Bu nedenle güller su kenarlarında bulunur ki ‘hurrem’ oluşu buradan gelir.”⁸⁸
Buna bağlı olarak dîvândan şöyle bir örnek verilebilir:

‘Āşıklara gel hem-dem ol
Oynar iken kıılma ğazab
Güller gibi sen hurrem ol
Oynar iken kıılma ğazab

(Ş. 15/1)

Gül rengi ve kokusu dolayısıyla da ele alınmıştır. Dîvânda “gül-pembe” ve “gül-reng” kullanımları mevcuttur. Birçok beyitte bülbül ile birlikte verilen gülün bir çeşidi olarak gül-i ranâ da anılmıştır. Bunun dışında “arûs-ı gül” şeklinde gelin olarak nitelenmiş; Nakşibendi şeyhi Seyyid Muhammed Ziyaüddin’in vefatı için kaleme alınan manzumede ise “O bâğ-ı âl-i sâdâtın gülüdür” ifadesiyle zatın Hz. Peygamber’in soyundan gelişine dikkat çekilmiştir.

4. 4. Lale

Rengi ve şekli yönüyle ele alınmış; lalezâr şeklinde kullanımına rastlanmıştır. Rengini ifade açısından aşağıdaki beyitte “lale-i gül-reng” terkihiyle verilmiş; diğer beyitlerde genellikle kadehe benzediği için peymane ve piyale ile anıldığı görülmüştür.

Çü bülbül etdi beni ol piyâle-i gül-reng
Derûn-ı sînemi kııldı çü **lâle**-i gül-reng

(G. 56/1)

Gülzâra varıp seyr ederek **lâleyi** gördüm
Meclisdeki sâķī ile peymâneyi andım

(G. 64/5)

⁸⁸ Pala 171.

Sīnem ki sūz-ı ‘aşkıñ ile dāğdārdır

Seyr et benim bu sīnemi kim **lālezār** ‘abeş

(G. 15/3)

4. 5. Sūnbül

Sūnbül ile sevgilinin saçları arasında ilgi kurulmuştur. Beyitte geçen “katmer” sözcüğü sūnbülün deste deste oluşuna dikkat çekerken “abîr-efşân” ile kokusu üzerinde durulmuştur. ‘Abîr, güzel koku manasına gelmekle birlikte karışımında sūnbül kökü bulunduran bir ilaç terkididir. Ayrıca saçını sūnbül misali fes arasına sokmaktan yola çıkarak eski devirde sarık kenarına sūnbül takma adeti anılmıştır:

Şoşar fes arasına eyleyip be-kef zūlfün

Mişāl-i **sūnbül**-i şatmer olur ‘abîr-efşân

(K. 6/38)

Yine sevgilinin saçıyla ilgili olarak kullanılan sūnbül şekli yani deste deste oluşu ve tazeliği ile beyitte söz konusu edilmiştir:

Seniñ o zūlfünüñ olmuş hayāli çeşmimde

Derūn-ı şîşede destiyle tāze **sūnbüller**

(G. 31/3)

4. 6. Nergis

“Zerrin gibi koyu sarı renkli, göbeği yeşil bir küçük çiçek. Adı Türkçede Nergis, Nerkiz, Farsçada Nergis, Arapçada Nercis’dir. Eski şairler dilberlerin gözlerini nergise teşbih ederek çok kullanmışlardır.”⁸⁹ Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de yer alan bahariyede adı geçen çiçeklerden biri de nergistir:

⁸⁹ Onay 349-350.

Rakîbi bekledi **nergis** o gece tâ-be-şubh
Ki kese re's-i gülü belki eyleye bir kıan

(K. 6/13)

4. 7. Menekşe/Benefşe

Bahariyede adı geçen çiçeklerden biri de koyu rengi, başının eğriliği ve kokusu ile manzumelere konu olan menekşedir. Bunun dışında bir gazelde “benefşezâr” şeklinde görülmüş olup sevgilinin ayva tüyü ile ilgi kurulmuştur:

Benefşe şerbetini iki kâseye ezmiş
Getirdi lâle edip hizmetini oldu revân

(K. 6/9)

Siyâh turreleriñ hatıñ üzre ey meh-rû
Benefşezârda güyâ ki bir yılan⁹⁰ görünür

(G. 40/2)

4. 8. Badem/Bâdâm

Badem yalnızca bir beyitte geçmiş ve gelenekte olduğu gibi şekli bakımından sevgilinin gözü bademe benzetilmiştir.

Çeşm-i **bâdâmıñ** nigâhı göñlüme her-bâr telh
Hiç gelir mi ‘aşıkâ yâr etse de âzâr telh

(Mt. 12)

⁹⁰ Derkenâr: ihtimal: iki yılan

4. 9. Üzüm/Rez

Şarap yapımında kullanılmasıyla öne çıkan üzüm, beyitte görüleceği üzere (asma kızı) şarap manasına “duhter-i rez” terkihiyle verilmiştir. İlk mısradaki geçen “Asmalı meyhane” ile aynı terkip arasında ilgi kurulur:

Ġālibā Aşmalı mey-ġānede biz başıldık
Duhter-i rezde söz atmış idi vāfir ġamze

(G. 74/5)

4. 10. Buğday/Gendüm

Yalnızca bir beyitte yer aldığı görülen “gendüm” küçüklüğü dolayısıyla sevgilinin beni ile birlikte anılmıştır. “Gendüm” kelimesi, aşağıdaki beyitte “kendim” dönüşlülük zamiri ve “buğday” anlamı arasında tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Dāne-i ġāl-i ruġuñ **gendüm** ġayāl etdikçe āh
Eşkime göñlümlle seng-i āsiyāb oldum meded

(G. 19/2)

5. MADENLER

5. 1. Sîm/Gümüş

Farsça olup gümüş manasına gelen sîm Dîvân-ı Ġālib Zühdî’de genellikle benzetme amacıyla kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte istiare yoluyla sevgili sîm-beden olarak anılmış ayrıca gümüş ve altına ihtiyacı olmadığı belirtilerek övülmüştür:

Ol **sîm-beden** olmadı **sîm** ü zere muġtāc
Olduġ anı şayd etmek için mihbere muġtāc

(Mt. 2)

Sîmin rastlandığı bir başka beyit bahariye türünde yazılmış bir kaside dahilinde olup sîm gül ile ilişkilendirilmiştir:

Gelip gül üstüne tırdu o mîg-i rahmetler
Ki telleri taça başına **sîmden** bārān

(K. 6/5)

5. 2. Zer/Altın

Altın madeni, Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de dört beyitte “zer” iki beyitte ise “altun” şeklinde görülmüştür.⁹¹

Meh degil çarh-ı kebūd üzre yanar **zer** kandil
Der-i vâlâsına bir zât-ı kerîmiñ her şām

(K. 7/16)

Bir bakıma rind ve zâhid çekişmesine işaret eden aşağıdaki beyit aynı zamanda altun ve iksir-i a^c zam ile de kimyâ ilmine dikkat çekmektedir:

Zâhidâ beyhûde sa^c y etme cilâ-yı kalb için
Kalbi **altun** etmege iksîr-i a^c zamdır şarâb

(G. 10/2)

⁹¹ Zer: (K. 7/16), (K. 7/22), (Mt. 2), (Mt. 36); Altun: (K. 7/11), (G. 10/2).

5. 3. Yakut ve Lal

Klasik Türk şiirinde yakut ve la'l aynı nitelikleri içerir. Genellikle kıymetli oluşu ve kırmızı rengi dolayısıyla ele alınan bu kıymetli taşlar en çok sevgilinin dudağı manasında kullanılır. Aşığın kanlı gözyaşları yahut şarabın kırmızı rengi ile bağlantı kurulur. İnceleme konusu dîvânda da benzeri kullanımlar söz konusudur. Dîvânda daha çok la'l olmak üzere her iki madene de yer verilmiştir. Yakut ve la'lin geçtiği bazı beyitler şöyledir:

Hicr-i hâl-i leb-i **la'liñ** ile çan tamlamadan

Oldu bu dîdelerim ' ayn-ı çanağ-ı **yākūt**

(G. 14/2)

Aşağıdaki beyitte la'l sevgilinin dudağı anlamında kullanılıp rengi ve yumuşaklığı yönünden Osmanlı tıbbında bir ilaç olarak kullanılan macuna benzetilmiştir:

Ma' cûn-ı **la'l**-i dil-berimiñ ğayri ey tabîb

Ben h̄aste-i muh̄abbetim olmaz devâ baña

(G. 4/4)

Lal taşının makbul olanı Bedahşan'da bulunduğundan ötürü klasik Türk şiirinde Bedahşan ile birlikte çok kez lal taşı anılmıştır. Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de bu bağlamda bir beyit mevcuttur. (G. 45/4)

E. MAHALLİLEŞME

Mahallileşme hareketinin revaçta olduğu 19. yüzyılda eserlerini veren Gâlib Zühdî, dîvânında gerek dil gerek tema bakımından mahallileşmeye kayıtsız kalmamıştır. Musammatlar arasında en çok şarkı nazım biçimine yer vermiş, yerli deyimleri söylemiş, içtimai hayattan âdet ve gelenekleri söz konusu etmiş, Anadolu'dan yer isimlerini anmıştır.⁹²

1. Sosyal Hayat

Dinar; “Çeyrek altın değerindeki para. Eskiden kullanılan altın liralara dinar denirdi.”⁹³ Aşağıdaki beyitte dinar ile birlikte kullanılan “nakd” aşığın canı niteliğindedir:

Nakd-i cânı verdim ol şūhuñ reh-i vaşında ben

Etdi red şimdengerü **dīnār** geldi hātırā

(G. 9/1)

Şair divanda iki kasidesini ramazaniye türünde yazmış ve ramazan ayını tasvir etmiştir. Aşağıdaki beyitte Ramazan ayında bir gelenek olarak geceleri tütsü yakılmasına dikkat çekilmiştir:

Micmer-i kūrş-ı meh-i rūze ki yanıp her şeb

‘Ūd-ı ‘afvıyla eder herkesi ta‘fir-i meşām

(K. 7/8)

Ramazaniyeye ait olmayan aşağıdaki beyitte ise yine Ramazan ayında yaygın bir âdet olan diş kirası dile getirilmiştir.

⁹²“Muhteva” genel başlığı altında yalnızca tema bakımından örnek beyitler ile açıklık getirilmeye gayret edilmiştir.

⁹³ Pala 118.

“Eskiden zenginler Ramazanlarda beldelerinin hafızlarını, medrese âlimlerini iftara davet ederlerdi. İftardan sonra Kur’ân-ı Kerîm’den bir aşır okunur, ev sahibine veda edilirdi. Ev sahibinin davetlilerden her birine hal ve şanlarına göre kağıtlara sarılmış birer miktar para vermesi âdetti. Bu paraya halk dış kirası, softalar da surre derlerdi.”⁹⁴

Gâlib Zühdi, klasik Türk edebiyatı genelinde olduğu gibi dış kirası deyimini bûse kelimesi ile birlikte vermiştir:

Dil ni‘ met-i liķāsına sîr oldu şimdicek

Bir bûse eylediği recâ **dış kirāsıdır**

(G. 42/6)

Aşağıdaki beyitte bayramda el öpme adeti söz konusu edilirken ikinci mısradan geçen “rûze” ve “iftar” kelimelerinden bu bayramın Ramazan Bayramı olduğu anlaşılmaktadır. “Evvela resmî merasimle bayram başlar. Sonra büyükler ziyaret edilerek el ve etek öpülür. Daha sonra (akriba ve ahibba) ziyaretine gidilir. Küçükler bahşişlerini, hediyelerini alırlar. Bayram neşe içinde geçer.”⁹⁵ El öpmek burada aşğın sevgiliye vuslatı anlamına gelmektedir:

Va‘ de-i **bûse-i ‘îd** ile dilâ cānānî

Eyledik rûze-i hier ü ğama **iftār** gibi

(G. 83/2)

Bugün 21 Mart’a denk gelen yeni gün manasındaki nevruz Osmanlı toplumunda bir bayram sevinciyle karşılanırdı. “Divan şiirinde nevruz baharla ilgili özellikler içinde verilir ve bir bayram olarak kabul edilir.”⁹⁶ Gâlib Zühdi bahariyesinde nevruzu vuslat ile birlikte anmıştır. Aşğın bayramı sevgiliye kavuştuğu gündür:

⁹⁴ Onay 171-172.

⁹⁵ Levend 272.

⁹⁶ Pala 358.

Fütâdegânına **nevrûz**-ı vaşlım erdi deyü
Verir dehânını çün hoşka-i şeker pinhân

(K. 6/39)

Macun, eski tıpta bir ilaç formu olup pek çok hastalığın tedavisinde kullanılmıştır. Aşk hastası aşığı iyileştirecek olan ancak rengi ve yumuşaklığı yönüyle macuna benzetilen sevgilinin dudağıdır.

Ma' cûn-ı la' l-i dil-berimiñ ğayri ey **tabîb**
Ben haste-i muhabbetim olmaz devâ baña

(G. 4/4)

Sünbülün “sarık kenarına takılma âdeti hayli yaygındır.”⁹⁷ Devrin giyim ve kuşamına dair okuyucunun fikir sahibi olmasını sağlayan beyitte tam olarak söz konusu âdete işaret edilmiştir:

Şoqar fes arasına eyleyip be-kef zülfün
Mişâl-i **sünbül**-i kâtmir olur ' abîr-efşân

(K. 6/38)

Eskiden deliler kendine ve etrafına zarar vermemesi için zincire vurulmuş. Beyitte zincir sevgilinin saçını karşılar. Bu durumda zincire vurulan divane aşıktır:

Gerçi derler târ-ı zülf-i yârdan bārîkdir
Hîç **zincîr-i cünûnu** bir kıran olmuş mudur

(G. 38/4)

⁹⁷ Pala 415.

Halkın kullanageldiği eşyalardan sineklik sevgilinin kirpiklerini karşılamaktadır:

O rütbe künc-i anā‘ atde yek-nişest oldum
Sineklik oldu baňa řimdi cünbiř-i müjgān

(K. 6/46)

Rüûs, “müderislik medreselerin inhitâtından evvel ilmî iktidarlarıyla temayüz edenlere tevcih olunurdu ve profesör mukâbili idi.”⁹⁸ Galib Zühdî manevî kardeşim dediği Aziz Efendi’nin bu rütbeyi alışına tek mısralık tarih düşmüştür:

‘Aziz-i pür-hüner aldı **rü’ûsu** kāmran oldu

(T. 29)

İlk kez Mete Han tarafından kurulan tümen, Osmanlı ordusunda ve günümüzde geçerli olup on bin kişilik askeri birlik manasına gelmektedir. şair “tümen tümen” ikilemesiyle gam ve kederinin ne kadar çok olduğunu vurguluyor; “hey meded” nidasıyla duygu yoğunluğunu ifade ediyor:

Ėamlar **tümen tümen** geliyor baňa hey meded
Sākî getir o bādeyi bu zāra ver feraş

(G. 17/3)

Gālib Zühdî’nin şiirlerinde birçok tip ve meslek sahibi anılmıştır. Kethüda, tersane emini, tabib, kaptanıderya, sākî, pasban, cellad bunlardan bazılarıdır.

⁹⁸ Onay 384.

2. Yerli Mekan

Mahallileşme hareketi ile birlikte şehir ve mekan hayal olmaktan çıkar ve reelleşir.

“XVIII. asır şiirinde görülen dil ve tema değişiminin önemli kaynaklarından biri olarak gösterilen ‘mahallileşme’ hareketi, her şairin kendi yöresinin özelliklerini eserine yansıtmışından çok İstanbul’un mahallî unsurları etrafında birleşmesi manasını taşır. İstanbul’un güzellikleri, eğlence anlayışı, mesireleri, insan skalası, ev ve sokak hayatı, insanî münasebetleri, gelenek ve görenekleri gibi pek çok tematik malzeme, Osmanlı şiirinin bir müşteregi halini alır; İstanbul’un mahallî realitelerini aksettiren temaların taşraya doğru yayılmağa başladığı gözlenir.”⁹⁹

Dîvân-ı Gâlib Zühdi’de hayatın içinden mekanlara rastlamak mümkündür. 15 numaralı şarkıda methedilene yönelik şöyle bir söyleyiş vardır:

Yokdur Galata’da eşiñ

Dünyâyı yakdı âteşiñ

Söyler saña bu gam-keşiñ

Oynar iken kıлма gâzab

(Ş. 15/5)

Galata İstanbul’un bir semti olmakla birlikte; divanında yer yer Mevlana ve Mevleviliği söz konusu eden şairin burada Galata Mevlevîhanesi’ni kastettiği düşünülmektedir.

Bir tarih manzumesinde Pazarköy’deki Nâdir Mesiresi’ni anan şair burayı tasvir etmekten çok Yalakabad Muhtarı Muhammed Ağa’nın mesire yerini başarıyla imar etmesinden bahseder. (T. 41)

⁹⁹ Özgül 279-280.

SONUÇ

Asıl adı Mehmed olan Galib Zühdi,19. asırda klasik çizgide verdiği eserleriyle Türk şiirinin tarihi seyrinde yerini alır. Kaynaklarda hayatı hakkında verilen bilgiler sınırlı olmakla birlikte müderrislik yapması, ilmiye sınıfına dahil olması, bir müddet beytü'l-mal müdürlüğü memuriyetinde ve ardından Bilecik Kaymakamlığı görevinde bulunması tespit edilen bilgiler arasındadır.

Divanında *Seyyid Mehmed Galib Zühdi* diye kayıtlı olan şair *Galib ve Zühdi* olmak üzere iki mahlas kullanmıştır. Klasik Türk edebiyatında eşine nadiren rastlanan bu durum, şairin iki mahlas beyti tercih ettiği bazı manzumelerinde her iki mahlasını kullanmasıyla daha da ilginç bir hal almıştır. Fars dili ve kültürü alanında eksiksiz bilgi sahibi olup divanında Farsça şiirlere de yer vermiştir. 19. asrın en mühim tezkire örneği Hatimetü'l-Eş'ar'da şairin Şevket Buhari'nin gazeliyatını kısmen şerh ettiği bildirilmiştir.

Galib Zühdi düzensiz olan divanında klasik estetiği yansıtmakla birlikte devrin gelişme ve sadeleşme hareketine kayıtsız kalmamıştır. Şiirlerinde “Mahallileşme” hareketine dair tematik unsurlara rastlanmakta; dil ve üslûbundaki açık ve anlaşılır tavrı ve Türkçe söyleyiş özelliği dikkatten kaçmamaktadır. Genellikle ikili terkip kullanan şairin bilhassa gazel ve şarkılarında terkip kullanımının azlığı göze çarpmaktadır. Halk arasında kullanılagelen deyimler ile söyleyişe canlılık kazandırılmıştır.

Vezin hususunda geleneğe bağlı bir tutum sergileyen şairin kafiye ve redif kullanımında akıcı bir söyleyiş ile başarılı olduğu gözlenmiştir.

Dîvân-ı Gâlib Zühdi'de en mühim hususlardan biri şairin tarihlere oldukça yer ayırmasıdır. Gazellerden sonra en çok tarihlerin tercih edildiği gözlenmiştir. Tarihlerle başlayan divanda birkaç istisna haricinde tarih manzumelerinin yıl tarihleri belirtilmiştir. 1233/1818 yılı ile başlayan tarihler 1238/1823 yılı ile sonlanmaktadır.

Şair, Şehzade Ahmed, Kethüda Seyyida Efendi, Kaptanıderya Hamdullah Paşa, Tersane Emîni Ahmed Edip Efendi, Nakşibendi şeyhi Seyyid Muhammed Ziyaüddin Efendi gibi devrin öne çıkan isimlerine dair doğum, ölüm, göreve getirilme yahut rütbe alma gibi vesilelerle tarih düşürmüştür.

Dikkat çeken başka bir husus Galib Zühdf'nin tasavvufa bilhassa Mevlevî neşveye ve tabii Mevlana'ya olan gönül bağıdır. Şair, Mevlana medhiyesinde ve Mevleviliği öne çıkardığı gazellerinde söz konusu mahabbetini samimi ve duygulu üslûbuyla ifadeye çalışmıştır.

Galib Zühdf'nin divanı incelendiğinde şair ve eseri hakkında dikkate değer hususlar ortaya çıkar: Klasik Türk edebiyatında nadiren görülen bir durum olarak iki mahlas kullanan Galib Zühdf, çalışarak ve çabalayarak şairliğini geliştirmiştir. Eserinde Kocaeli, Yalakabad, Bazarköy gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerini anmıştır. Bu yer isimleri klasik Türk edebiyatında daha önce pek kullanılmamıştır. Galib Zühdf vakıf olduğu ilmî donanım ve şairlik kabiliyetine bağlı olarak kendine gelene dek görkemli yıllarını çoktan yaşamış ve yerini yeni bir edebî anlayışa bırakmaya hazırlanan klasik estetiğe sadık kalarak *Divanını* vücuda getirmiştir. 19. asrın çalkantılı sosyal ve siyasi atmosferinde dilde gelişme ve sadeleşme hareketine uzak kalmadan köklü edebiyat geleneğini takip etmiştir.

III. BÖLÜM
METİN
DÎVÂN-I GÂLİB ZÜHDÎ

li-Muḥarririhi Mūnācāt Berāy-ı H̄āce-i ʿ Ālem
(Şallallāhu ʿ Aleyhi ve Sellem)

Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün Mefāʿ ilün

1. Reh-i gaflete ḳalmıř bir ğubārım yā resūlallāh
Benim esmez muvāfiḳ rūzgārım yā resūlallāh
2. Baña sen dest-gİR ol kimse olmaz rūz-ı maḥşerde
Ki zīrā maʿ şiyetdir cümle bārım yā resūlallāh
3. Dile sen āfitāb-ı feyziñi toĝdur ki ğün ğörsün
Siyehdir cürm ile leyl ü nehārım yā resūlallāh
4. Şeb-i zulmetde ḳaldım rāh{1} ğayb etdim çü pervāne
Çerāĝ-ı ʿ aşḳıñı dāʿim ararım yā resūlallāh
5. Cehennem nārına feryād ü efgān ederek elbet
Şefāʿ at ḳılmaz iseñ ben yanarım yā resūlallāh
6. Şevābım defterimde zerre miḳdārı ḳadar yoḳdur
Meded ḳıl kātibāndan şermsārım yā resūlallāh
7. Süḥanla eylemese ḥāk-pāyiñ ben ḳuluñ taşdıʿ
Kerimiñ şefḳatiñ elbet umarım yā resūlallāh
8. O deñlü ʿ afvına maĝrūrdur bu çākeriñ Ğālib
Reh-i ʿ işyānda yoḳdur zerre ʿ arım yā resūlallāh

li-Muḥarririhi Diger Na' t

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Dergehiñ dārü'l-amandır yā resūl
Bendeniñ ḥāli yamandır yā resūl
2. Āteş-i ' aşkıñla teşne gönümü
Şerbet-i vaşlıñla ḳandır yā resūl
3. Feyz-i ' aşkıñla dilim bīdār edip
Ḥ'āb-ı ḡafletden uyandır yā resūl
4. Bendeñi fermān-ber etdi ol la' in
Sen şefā' at ḳıl utandır yā resūl
5. Öyle giryāndır ki bu Ġālib ḳuluñ
İki çeşmi ṭolu ḳandır yā resūl

li-Müsevviddihi Na' t-1 Berāy-ı Ḥ'āce-i ' Ālem**(Şallallāhu ' Aleyhi ve Sellem)**

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

براه وصل تو جانم فدا است یا رسول الله
بعشقت سوزش من چون صفا است یا رسول الله

اگر چه صاحب جرمم نکس عفت نمیرسم
که نومیدی زشاهی چون خطا است یا رسول الله

دلم از زخم عصیانم بسی ریش نهان دارد
نظر کن بر دلم چشمت دوا است یا رسول الله

مرا در روز رستاخیز شفاعت کر نمیباشد
بروز و شب عباداتم هبا است یا رسول الله

دلم شد با هوای نفس اماره چو ظلم شب
که از فیضت چو زهدی بینوا است یا رسول الله

14b

4

Yā Mülhim ü Yā Feyyāz

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Dem-ā-dem etdigim cürm ü kabāhat yā resūlallāh
Gözümden aqmada eşk-i nedāmet yā resūlallāh
2. Kim istiṣhāb eder bu mücrimi rüz-ı kıyāmetde
Meger senden ola luṭf u 'ināyet yā resūlallāh
3. Benim cürm ü günāhım gerçi bī-pāyān ü bī-ḥaddir
Seniñ de luṭfuña yoḡdur nihāyet yā resūlallāh
4. O diller kim siyehdir cürm ile sen bir niḡāh etsen
O dem rüşen eder nūr-ı hidāyet yā resūlallāh

5. Muḥibb-i ḥānedānīn olmayanlar cümle mel'undur
Ki evlādınā etdiler ḥıyānet yā resūlallāh
6. Şehīd olduğuna evlādınīn rŭz-ı kıyāmetde
Eder eşk-i dem-ālŭdum şehādet yā resūlallāh
7. Şefā' atdir recā-yı rŭz u şeb giryān olup Ğālib
Yamandır ḥāli vallāhi beğāyet yā resūlallāh
8. Ben ol rŭtbe keşrŭ'l-cŭrm bir rŭyu siyāhım kim
Ma' āşī eyledi benden ferāgat yā resūlallāh
9. Felekden çekdigim ālām ũ ekdāra mŭkāfāt et
Ki sensin menba' -ı dād ũ 'adālet yā resūlallāh
10. Meded luṭf u 'ināyet raḥm ũ şefkat ğayri sendendir
Bŭtŭn gŭn etdigim zīrā ḳabāḥat yā resūlallāh

14a

5

**Na' t-ı Faḳīr Berāy-ı Ḥāzret-i Pīr
(Ḳuddise Sırruhu'l-Mŭnīr)**

Mŭstef' ilŭn Mŭstef' ilŭn Mŭstef' ilŭn Mŭstef' ilŭn

1. Dil kim saña ũftādedir yā ḥāzret-i Mollā-yı Rŭm
Şaḥrālara ser-dādedir yā ḥāzret-i Mollā-yı Rŭm
2. Sen şāh-ı ehlullāhsıñ sen Ḥaḳḳ'a bir şeh-rāhsıñ
Sen melce'-i gŭm-rāhsıñ yā ḥāzret-i Mollā-yı Rŭm

3. Hâk-i deriñdir tütüyâ çeşm-i ‘alîle dâ’imâ
Ermez çeken çeşme fenâ yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm
4. Kapuñda kim derbân olur ma‘ nîde ol sulţân olur
Hem vâşıl-ı cânân olur yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm
5. Anlar ki buldu vuşlatı etmiş idiñ sen himmeti
Dil göre mi bu devleti yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm
6. Sen mürşid-i âgâhsıñ sen âsümân-dergâhsıñ
Sen reh-ber-i güm-râhsıñ yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm
7. Her kim saña bende olur elbette o Hâk’ı bulur
Bir kez nazâr etseñ n’ olur yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm
8. Nâyîni her kim gûş eder ol kendini bî-hûş eder
Bu ‘ âlemi ber-dûş eder yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm
9. Çün ney dilim feryâd eder ism-i şerîfiñ yâd eder
Mülk-i ğamı ber-bâd eder yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm
10. Ben sînesi pür-yâreyim üftâde vü bî-çâreyim
Feyziñ arar âvâreyim yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm
11. ‘Aşkıñla gel Mecnûn kıl giryân edip maḥzûn kıl
Hem gönlümü memnûn kıl yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm
12. Bîmârdır gönlüm meded bîdârdır gönlüm meded
Nâ-çârdır gönlüm meded yâ hâzret-i Mollâ-yı Rûm

14b

13. Düşdüm yed-i nefse amān oldum anıñla ben devān
Raḥm et ki ḥālīm pek yaman yā ḥazret-i Mollā-yı Rūm
14. Ben bendeyim Allāh ‘alīm hem bende vü hem müstaḳīm
Bī-çäreñe sensin raḥīm yā ḥazret-i Mollā-yı Rūm
15. Geldi bu şeb bu söz dile ki himmetiñ olup bile
Dilden küdüratı sile yā ḥazret-i Mollā-yı Rūm
16. Ğalib seniñ kelbiñ durur ‘av‘ av edip dā’im ürür
Çapuñda bağılıdır tırur yā ḥazret-i Mollā-yı Rūm

19b

6

**li-Müsevvidihi Bahāriyye Der-Vaşf-ı Ḥalet Efendi
(Sellemehullāh)**

Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün

1. Bahār geldi yine ‘andelībler nālān
Şükūfe yeryüzüne çıkıp oldular ḥandān
2. Bihişte döndü cihān siyyemā gülistānlar
Ki sū-be-sū aḳar enhār sūyuna her ān
3. ‘Arūs-ı gül ki tutuḳ oldu rüyuna ḥaḍrā
Şaçıverir güher-i eşki ‘andelīb-i cevān
4. Gülün ‘izārı için ğāzeye ne ḥacet var
O alı yeter anıñ bülbüle biraz zamān

5. Gelip gül üstüne tırdı o mîg-i rahmetler
Ki telleri tıka başına sîmden bārān
6. O nevk-i cāme-i bergī-i gōnçedir sorguç
Dizildi üstüne şebnem güher gibi tībān
7. Yeşil çiçekli giyindi boyunca cāmeyi gül
Tıkutdu tār-ı çemenden şabā edip ihsān
8. Zemīn-i gülşeni sebz ile dōşediler hep
O kül gārībine rahm etdi luţf edip Yezdān
9. Benefşe şerbetini iki kāseye ezmiş
Getirdi lāle edip hıdmetini oldu revān
10. Hezāra geldi yetişdi hemān rub' iyye
Ki anı ceybine harçlık edip ola şādān
11. Miyāne-i gül ü bülbülde elde süpürge
Gubār-ı cevri silip süpürür o serv-i çemān
12. Dehān-ı gülde o jāle değıldir oldu şarāb
İçer ki etmeye te'sİR bülbül etse figān
13. Raķībi bekledi nergis o gece tā-be-şubħ
Ki kese re's-i gülü belki eyleye bir kıan
14. Giyindi cāmeyi bülbül de nār-ı hasretten
Zifāf gecesi oldu idi şeb-i nīsān

15. Du'âyı ol gece kendüye bülbül etdi yine
Cefâ-yı yâre Hudâ etme ba' dezîñ şâyân
16. Arada yenge kadın ' andelîbe hâr oldu
Dedi yine ederim anı âh-ile süzân
17. Tevaqquf eyledi bir izne vuşlat-ı bülbül
K'o izni verir ise bir kerîm zât hemân
18. Du'â-yı ' âşık dil-hasteye olur mazhar
Hem ol du'âya açar destini heme murgân
19. Cenâb-ı hâzret-i Hâlet Efendi'dir o kerîm
Cihâniyânı eden garîk baħr-ı luţfa¹⁰⁰ el-ân
20. ' Aceb garîk-i yem-i cûdu olmayıp kimse
Olur mu luţfunuñ ol çeşmesârına ' atşân
21. O cûdu Hâtem-i Tâ'î göreydi elbette
Olurdu dergeh-i vâlâ-yı hâzrete derbân
22. Ne cûd ü hayr bu kim hep harâb ma' bedler
Anıñ sebebi ile oldu cümle âbâdân
23. Harâb dilleri luţf eyleyip eder âbâd
Ne feyzdir bu ki bahş eylemiş aña Yezdân

¹⁰⁰ luţfa: luţfuna

20a

24. Olursa müntesib-i dergehi anıñ bir kes
Olur mu rızqınıñ ardınca bir dañi pūyān
25. Muṭī' -i emridir aşhāb-ı i' tibār anıñ
Ṭurur ḥuzūruna pā-beste hem yegān yegān
26. Şabāḥ nūru anıñ cebhesinden almışdır
Ne var siyāh-dilān alsa feyzi bī-pāyān
27. Teveccüh eylese bir kerre zūlmet-i leyle
O dem münevver ü tībān olur bu rüy-ı cihān
28. Eyā ḥalīm-nihād o merḥamet-pirā
Eyā sutūde-ḥaşā' il eyā kerīm-i cihān
29. Fezā' il ü hüneri saña Ḥaḳ' aṭā kılmış
Ḥilāf söyler isem ben 'alīmdir Yezdān
30. Ederse ehl-i ḥikem meclisinde baḥş-i 'ilm
Verir cevābı hemān eyler ebkem ü ḥayrān
31. Hünerlerinden anıñ biri şi'ri ez-cümle
Göreydi nazmını taḥşin eder idi Ḥassān
32. Ḥayāl-i nazmını görseydi Bīdil ü Şevket
Zebānlarıñ ıdırıp olur idiler ḥayrān
33. Nedir bu ḥüsn ü ṭarāvet nedir bu nazm-ı selīs
Görünce tā'ib-i şi'r oldular süḥan-gūyān

34. Verildi rütbe-i i‘ cāz hāmeñe Hāḡ’dan
Sūhanda sihr-i helāli eder nihādīñ ‘ayān

35. Güşād-ı beyti dil-ārāmīñ ‘aḡd-i zūlfü gibi
Ki anı fetḡ eder ise yine eder cānān

36. Gelince yādıma zūlfü o mähveş yāriñ
Ṭabī‘ atım yine semt-i ḡazelde oldu devān

Teḡazzül

37. Bahā-yı hāl-i ruḡu olsa çok mudur bu cihān
Ki lāle-i dil-i ‘āşıḡdadır o dāḡ-ı nihān

38. Şoḡar fes arasına eyleyip be-kef zūlfün
Mişāl-i sünbül-i ḡatmer olur ‘abīr-efşān

39. Fütādegānına nevrüz-ı vaşlım erdi deyü
Verir dehānını çün hoḡḡa-i şeker pinhān

40. Seniñle ḡalvete girmek için yanar ‘uşşāḡ
Ṭopuyla tekye-i ‘aşḡıñda eyleyip devrān

41. Ne dem ki yād ede bir murḡ-ı ḡoş-nevā ḡaddiñ
O rāst-naḡmelere başlayıp olur giryān

42. Şaşırdı pusulayı baḡr-i ‘aşḡda keştī-i dil
Yā çok mu aḡa aḡa eşkim eylese ṫūfān

43. Ḥarāb-ı cevri-i sitem oldu ḡālib-i nā-kām
Teraḡḡum eyle baña ey cefāsı bī-pāyān

44. O rütbe geldi ğumūm etdi alb-i zāra hūcūm
Sūrūra almadı bir laza cāya anda mekān

45. Beni o rütbe siyeh-ālī[ ] eyledi gerdūn
Midād-ı āh-ile nazmım alem yazar el-ān

46. O rütbe kūnc-i anā[ ] atde yek-niest oldum
Sineklik oldu baa imdi cūnbi-i mūjgān

47. Eger zebūn-ı sipihr olmayaydı cān u dilim
alem medāyiini bōyle mi ederdi beyān

48. Benim o ā[ ] ir-i sirū[ ] l-beyān ki sāyede
ayāle aldılar e[ ] arımı daı ıbyān

49. N'ola yanarsa gōren nazm-ı [ ] aıānelerim
Benim o ā[ ] ir-i āte-zebān-ı bezm-i cihān

50. Edip abī[ ] ata feyz-i medāyii te[ ] ir
Bu kilkim olmada engūt-nūmā-yı cūmle cihān

51. u gibi nazm-ı selīsım aar ırā[ ] atde
Olur alemde de āb-ı gūher gibi cūyān

52. Zebān-dırāzlık etme alem yeter farī
Ki bōyle nazmı ayāline almaz ol zī-ān

20b

53. adīmden u[ ] arānı tefāūr [ ] ādetidir
N'ola bu bendei [ ] afv eylese edip isān

54. Bahār-güne bu nazmımla maqşadım ancaq
Murād dergehiñe intisābdır bir ān

55. Du‘ā ki ‘ādet-i şā‘ir qasīde hatminde
Bu çākeriñ saña ihlās ile eder her ān

56. Hele cenāb-ı Hudā anı eylemez merdūd
Melekler açdı qabūl-i du‘āya el el-ān

57. Olunca bāğ-ı cihāniñ qarāveti bākī
Gül-i vücūdunu Allāh ede maşūn-ı hazān

58. O zāt-ı pāki Hudā dā‘im eyle gamdan emīn
Be-ḥaqq-ı ḥāce-i ‘ālem be-hürmet-i pīrān

Temmet

7

Ramazāniyye li-Faķīr-i Pür-Taķşir Ğālib

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. Ramazān geldi yine oldu cihān şād-kām¹⁰¹
Vāşıl-ı rahmet-i bī-ğāyet-i Ḥaqq oldu enām

2. Öyle bir şehri mübārek ki duḥūl etdigi dem
Ser-be-ser mażhar-ı iḥsānı olur ḥaş u ‘avām

¹⁰¹ şād-kām: şād u kām

3. Öyle ol ğurre-i ğarrā-yı mübârekdir kim
Dense ıığrā-yı sa' ādet de sezādır aña nām
4. Ğabbezā Őehr-i mübârek ki ğudūmu Őerefi
Ķıldı mü'minleri Őādān ü dağı nā'il-i kām
5. Kāse-i māh-ı nev-i rūzeyi zānn etme tehī
Toludur Şerbet-i Őir ü Şeker ile ol cām
6. Ğalkā 'ibret olamaz mı bu ki māh-ı rūze
Ķaddi bārık ü dü-tā oldu riyāzetle tamām
7. Beñzer ol cisre hemīn kim ğüzērān eylerler
Rūzeniñ ceyš-i Őevābı be-ğuzūr-ı 'allām
8. Micmer-i ğurŐ-ı meh-i rūze ki yanıp her Őeb
'Ūd-ı 'afvıyla eder herkesi ta'Ķir-i meŐām
9. Raĝmet-i ĞaĶĶ'a dağı keffe-i mīzān olmuş
Tartılır anda Őıyām ehliniñ a' mālī tamām
10. Surĝ mūm almıŐ ele hāle degildir yā Hū
Dehen-i Őā'imi temhīrini eyler i' lām
11. Ka' be-i cūda yāĝod altun oluĝdur ki eder
Mā-i raĝmetle Őusuz dilleri reyyān ü evām
12. Sen 'aceb Ķılma menārāta ki pā-ber-cādır
Maĝdem-i rūze iĝün eylediler cümle Ķıyām

13. Her şeb ikād-ı kânādīl olunup her yerde
‘ Ālem-i nūra mişāl oldu bilād-ı İslām
14. Ramazān ayı veliyyü’n-ni‘ am-ı ‘ ālemdir
Ki eder herkesi dil-sīr-i nevāl-i ikrām
15. Müjdeler gürsine-çeşmāna ser-ā-ser şimdi
Oldu her yerde güşāde yine h̄ñ-ı in‘ ām
16. Meh degil çarḥ-ı kebūd üzre yanar zer kândīl
Der-i vālāsına bir zāt-ı kerīmiñ her şām
17. Bu kadar kesb-i şeref çok mu meh-i rüzeye kim
Anı bu zāt-ı şerīfiñ nazarı etdi benām
18. Hāzret-i Hālet Efendi-i kerem-perver kim
Zātıdır menba‘ -ı ser-çeşme-i ikrām-ı tamām
19. Öyle bir zāt-ı hünerver ki saḥā baḥrında
Cismi bir gevher-i yek dāne ki maḥbūl-i enām
20. Ne kadar olsa perīşān cihān ser-tā-ser
Re’ y ü tehbīri anıñ vermede her demde nizām
21. Ṭab‘ ıdır müfred {ü} mecmū‘ a-i fikr ü dāniş
Zātıdır maṭla‘ -ı dīvān-ı e‘ ālī-i kirām
22. O keremver ki yazar vaşf-ı şerīfin Bercīs
Hāme-i zerle sipihr üzre eli yevm-i kıyām

21a

23. Oldu nūr-ı bereket ile sirişte anıñ
Ser-i h̄ānındaki nān-pāresi çün mäh-ı şıyām
24. Cūd ü luṭf u himemi H̄ātem'i ṭayy etdi anıñ
Bermekī dergeh-i iḥsānı içün oldu ğulām
25. Olamaz cūdunuñ i' şārına vāfi-i ḥesāb
Şıfr-ı zā'id yerine encümü kılsam erḳām
26. Dīdesi rüşen ola şimdi cihān ehliniñ
Şeb-i ğamdan o keremverdir eden ref' -i zālām
27. Ḥayret-efzā-yı ' uḳūl-ı ḥükemādır fikri
' Adl ü inşāfi olur ' āleme bādī-i nizām
28. ' Ādeti celb-i ḳulüb-ı fuḳarādır her ān
Ḳalbi meksūrları etmede talṭif ü bekām
29. Ḥalkı pā-māl-i cefā etmedigin bildikde
Esb-i iḳbāl aña eyledi teslīm-i licām
30. Allāh Allāh bu ne tevfiḳ-i İlāhīdir kim
Sāyesinde zu' afā ser-te-ser etdi ārām
31. Bu ne elṭāf-ı İlāhī ki bize devletde
Ḳıldı bu merḥamet-endişeyi meşhūr u be-nām
32. ' Adl ü inşāfi ile ḥalkı nevāziş eyler
Dest-gİR olmada düşmüşlere iḥsānı müdām

33. Dāverā şāhib-i ihsān ü sa' ādet-mendā
Devr eder hāk-i deriñçün felek-i heft-ecrām
34. Sensin ol şāhib-i cūd ü kerem ü rüşd ü sedād
Sensin ol hātem-i iqbāle veren şöhret ü nām
35. Sen o bir ehl-i himem şāhib-i ihsānsın kim
Bir nigāhıñla bulur hāl-i perişān niżām
36. Bāğ-ı medhiñle seniñ tab' -ı hezār-ı şu' arā
Naḥl-i evşāfıñı fikr eylemek endişe-i hām
37. Ramazāniyye demek ḥaddi mi Ğālib ḳulunıñ
Saña hāl-i dilini eyler efendim i' lām
38. Çekdigim cevr ü belā tā-be-ḳıyāmet bitmez
Eger ol bābda ben eyler isem sevḳ-i kelām
39. Ser-i devletlerini eyleme taşdı' yeter
Etme küstāhlıḳ ey hāme ki söz buldu ḥitām
40. 'Ömr ü iqbāli tezāyüd bula ḫurduḳça cihān
Ermeye cism-i laḫıfıne de bād-ı ālām
41. Sāye-i devletini bendeleri ede penāh
Tā ki bākī buluna bu felek köhne-ḫıyām
42. Her şebi ḳadar ola her rūzu anıñ 'id-i sa' id
Dem-be-dem zevḳ ü sürür ile geçirsin eyyām

Diger Ramazāniyye-güne Kaşide-beççe

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Geldi mäh-ı rüze yine oldu dünyā şād-kām
Ehl-i keyfin müjdeler hep vālih ü şeydāsına
2. Ol o şehri rüzedir kim yazamazlar kātibān
Cümlesi alsa qalem deste ni' am iḥşāsına
3. Görseler qadrin bilenler şükr edip mihrābveş
Secde eylerler o şehriñ ğurre-i ğarrāsına
4. Cürm-i 'iṣyān ile ol diller ki olmuşdur siyāh
Şem' -i ' aqdi yaqmağa eyler recā Mevlā'sına
5. Kethudadır nām-dāş-ı Haydar-ı kerrāra ol
Ya' niyā vāli-i Mışr'ın zāt-ı bī-hem-tāsına
6. Kethudā kim görmemiş dünyāda bir mişlin felek
Eyler iḥsān ü ' aqalar olsa da a' dāsına
7. Böyle bir paşa ile görülmemiş bir kethudā
Kim dem-ā-dem sa' y ederler ' ālemiñ iḥyāsına
8. Böyle bir zāt-ı kerem-ğüster ki ḥ'ān-ı ni' meti
Olmada dā'im ğüşāde ḥāne-i vālāsına

9. Teng-destiden Һarāb olan göñüller ser-te-ser
Mazhar olsa cümlesi ābād olur imāsına
10. Bermekī-tıynet saĥāvet-menķabet kim dā'imā
Sa'y eder cān u diliyle 'ālemiñ ihyāsına
11. Bī-kesān ü derdmendāna 'aṭā-baĥş olmamaķ
Hiç düşer mi zāt-ı pāk-i merĥamet-pīrāsına
12. Lāf zann etme bu rütbe medĥ-i zātın söyledim
İşte şāhiddir bu bendeniñ da'vāsına¹⁰²
13. Medĥ olunmaz zātı {Gālib} sen du'ā eyle hemān
Māh-ı rūze yüz süre dā'im der-i 'ulyāsına
14. Şā'irān āña Ramazāniyye taķdīm eyleyip
Mazhar olsunlar ilā-yevmi'l-ķiyām i'ṭāsına
15. Zātını Һaķ dā'imā etsin ᥥaṭālardan maşūn
Çarĥ münķād ola ṭab'-ı ma' delet-fermāsına

¹⁰² Mısra eksiktir.

18a

9

Lehu Һamdiyye-i Nā-tamām

Mefā' ilün Mefā' ilün Fa' ülün

1. Baña ğaybıñdan aç bir bāb yā Rab
Baña göster cemāli k'ola lā-rayb
2. Seniñ Һamdıñla ğüyā kıl zebānım
Tola şehd-i şehādetle dehānım
3. Baña bir nuṭq-ı cān-baḥş oḡu pür-ġuş
Ki ҡalbime gelince ede bī-hūş
4. Bu çeşm-i tīrekāra sen ḡayā ver
Ki kıldı kendü gibi rüyum aḡser

1b

10

li-Muḡarririhī Tārīḡ Berāy-ı Lıḡye İrsāl-Kerden-i Keṡḡudā-zāde 'Aziz Efendi

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Bārek-Allāh keṡḡudā-zāde 'azīz-i muḡterem
Bulmadı hīç kimse ol yektā ğüherde cāy-ı zem
2. Menba' -ı 'ilm ü fazīlet şāḡīb-i farṡ-ı zekā
Böyle bir necl-i mükerrerem ğörmesin aşlā elem

3. Zühdiyâ tesrîh-i lihye eyledi ol pür-hüner

Yazdı haþ bi'l-besmele vech-i 'azîze kıl kalem

1233

11

Târîh-i Fakîr Berây-ı Meşîhat-i Mekî Efendi-zâde Muştafâ 'Âşım Efendi

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

1. Zihî 'allâme-i devr-i zamân kim şît-i 'irfânı

Verâ-yı nüh felekden daði a' lâ eylemiş câyı

2. Bi-hamdillâh yine luþf-ı Hudâ'ya mazhar olduk hep

Ki kıldı bize ihsân böyle bir 'allâme dâneyı

3. Anı Haþ şeyhü'l-islâm eyledi maþşûdumuz verdi

'Inâyet kıldı mesrûr eyledi ednâ vü a' lâyı

4. Cenâb-ı hazret-i 'Âşım Efendi kim erer her şeb

Felekden meh tülû' etdikçe içbâline imâyî

5. Ne hâcet vaşf-ı zâtiñ söyleyem kim hazret-i Allâh

Saña şâyeste kıldı mesned-i fetvâ-yı vâlâyı

6. Umûruñ cümle tebdîl eyleyip hayra cenâb-ı Haþ

Mübârek eyleye bu mesnedi hem 'ömr-i efzâyî

7. İşitdim nâsa verdim Zühdiyâ tebsîr için târîh

Semiyy-i Muştafâ 'Âşım Efendi giydi fetvâyı

1233

127

Tārīḥ-i Faḳīr Berāy-ı Şadāret-i Anaṭolu Şoden-i Mīr Yaḥyā Efendi

Fā' ilātün Fā' ilātün Fāilātün Fā' ilün

1. Ḥamd ola şimdi yine bir fāzıl-ı müşkil-güşā
Oldu kâdı-ı asker-i Anaṭolu bā-ı izz ü şān
2. Ya' ni Yaḥyā Beg Efendi ol mu' allā-rütbe kim
Dergeh-i vālāsına nüh çarḥ olupdur pāsban
3. Sa' y u güşişle bunu taḥşil hiç mümkün müdür
'İlm ü 'irfān {ile}¹⁰³ fazl hep anda etmişdir mekân
4. Devr-i Ādem'den berü bu çarḥ-ı nā-hem-vārdan
Böyle bir dānā-yı dīni görmedi çeşm-i zamān
5. Ḥāme itnāb-ı süḥan etme yeter taşdı' -i ser
Eyle ol zātū du' ā-yı devletin vird-i zebān
6. Ḥaḳ te' ālā 'ömrüñ eفزün eylesin iḳbāl ile
Tā edince 'ālemi yeksān ḥallāḳ-ı cihān
7. Dā'imā ekdārdan maḥfūz ede Rabbü'l-enām
Ḥıfz için dünyāya olduḳça nigeḥbān āsümān

¹⁰³ 'irfān {ile}: 'irfān u

8. Şadra teşrîfîñ tıyup Ğâlib dedim târîḡ-i tam
Şadr-ı Anaṡolu Şimdi buldu Yahyâ Beg'le Şân

1233

13

Târîḡ Berây-ı Çeşme-i Silâhdâr-ı Őehriyârî İlyâs Aġa (Mücevher)

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

Silâhdâr Aġa'nıñ 'ayn-ı nevi bir âb-ı ḡayvândır

1234

14

Târîḡ-i Vefât

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

Ola Firdevs-i cennet câygâḡ-ı Fâṡıma yâ Rab

1234

Tārīḥ-i Sāl-i Fakīr Berāy-ı Hıç Kes

Mefā' ilün Mefā' ilün Fa' ulün

Bize bu sāl-i ede Ḥaḳ mübārek

Biñ iki yüz otuz dört yılı geldi

1234

2b

Tārīḥ-i Vefāt-ı Zevce-i Bostānī Ṭāhir Aḡa
(li-Muḥarririhi)

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Yine şad āh kim naḥl-i gül-i dünyādaki ḥāre
Taḥammül kılmadı bir gönçe oldu şevbden sāde
2. Şafāsın sürmedi gitdi o eyyām-ı civānini
Nihāyet oldu zīr-i ḥāke girmeklige āmāde
3. Ğarīḳ-i baḥr-i raḥmet ola yā Rab rūḥ-ı a' lāsı
Hem et ḥūrānını cennetde aña cümle ser-dāde
4. Vücūd-ı nāzikin nūr-ı niḡāh eylerken āzürde
Yatur ḥāk-i siyehde şimdi cümle ḥavfdan āzāde

5. Ne çāre kaçmağa ser-pençe-i şīr-i ecelden āh
Eder çāh-ı beķāya ādemi bir demde üftāde

6. Du‘ ā-gūne bu mışra‘ Ġālibā tārīh-i fevtidir
Cinān ola maķām-ı Āmine Hānım da ‘ uķbāda

1234

17

Tārīh Berāy-ı Kıpudān-ı Deryā Şoden-i Ser-Bostāniyān Hāmdı’llāh Paşa

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Şehenşāh-ı cihān Sulţān Maħmūd Hān-ı ‘ ādil kim
Dem-ā-dem her umūrunda muvaffaķ oldu Mevlā’dan
2. Huşūşā bir vezīriñ şāhibidir şimdi ol şeh kim
‘ İbādıñ daħi dil-hūāhi budur Bārī te‘ ālādan
3. Vezīr ammā vezīr-i pūr-kerem ‘ ālī-himemdir kim
‘ Aţā vü cūd ü luţfu hāric oldu ketb ü imlādan
4. Eger iħsān ederse bir kese elbette bī-şübhe
O ādem kırtulur faķrı için ħalķa temennādan
5. Felek medħ eyler iken Hātem’i ‘ ālemde ol şimdi
N’ola gerdān olursa böyle cūd-ı ħayret-efzādan
6. N’ola ħalķ-ı cihān ser-tā-ser olsa cümle rāħat-bīn
O destūr-ı mu‘ azzamdan o şadr-ı kār-fermādan

7. Kalem başla du‘āya medh-i zātīñ söyleseñ dā’im
Şenā-gūy olamazsñ kaçre almağdır o deryādan

8. Cihān tırduğça tırsun zāt-ı vālāsı o mesnedde
Budur elden gelen ancak du‘ā ednā vü a‘lādan

9. Cihāna müjdeler kıldım dedim tārīhini Ğālīb
Kıpudanlık güzel şān buldu Ğamdu’llāh Paşa’dan

1234

18

Tārīh Berāy-ı Vefāt Şoden-i eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Ziyāü’-d-dīn Efendi

[Raḥimehullāh]

(li-Muḥarririhi)

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fa‘ülün

1. Felek aldı yine bir himmet ehlin

Ki Nağşibendī şeyhi idi ol şāb

2. O vāşıl olmuş idi sırr-ı Ğağğ’a

Aña bağş eylemişdi çünkü Vehhāb

3. Şalāhu’-d-dīn Efendi vālididir

Anı beyt-i dili kılmışdı miḥrāb

4. Hem ‘aşk-ı Ğağğ’la dil-teşne idi

Hem oldu şerbet-i vaşl ile sīr-āb

132

3a

5. Demin ħabs eyledi zıkr eyler iken
Görenler şandılar kim oldu bî-tâb

6. İşıtdi çünkü emr-i “İrci‘î”yi
Dedi cân bâş üzre kıldı pertâb

7. O bâğ-ı âl-i sādātũn gülüdür
Ki ħâr-ı dehr anda qalmadı tâb¹⁰⁴

8. Dedim târîhîni cevherle Ġâlib
Ziyâ’nîñ şem‘-i ‘ömrü söndü aĥbâb

1234

19

Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün

Ĥurûf-ı mu‘cem ile Ġâlibâ dedim {aña} târîh
Şadef yapıldı bu câ zât-ı Dürri-zâde’ye dür {den}

1234

¹⁰⁴ Derkenâr.

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Söyledim Ğālib du' ā-güne bu tārīhi tamām
Yapdı Dürri-zāde nev devlet-sarāy ābād-bād

1234

Tārīh-i Fakīr Berāy-ı Ketḥudā-yı Şadr-ı 'Ālī Şoden-i Seyyidā Efendi

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

1. Şāhenşeh-i Husrev-ḥaşem Sulṭān-ı Maḥmūdū'ş-şiyem
İskender ü Dārā vü Cem ḥidmetdedir rü-māl ile
2. Ol pādişāh-ı kāmver fermān-revā-yı baḥr ü ber
Bulmaḳda a' dāya zafer ḥükm eylesin iclāl ile
3. Sermāye-i emn ü emān dād-āver-i ḥalḳ-ı zamān
Ol rüḥdur cismi cihān bu böyledir her ḥāl ile
4. Tevfikdir Ḥak'dan aña iḥsān ü in'ām ü 'aṭā
Zevḳ eylesin ol dā'imā yā Rab şafā-yı bāl ile
5. Tevfike bu olmaz mı dāl işte o şāh-ı bī -mişāl
Ez-cümle ḳıldı pür-kemāl bir Ketḥudā Beg fāl ile

6. Ol Kethudā Beg {k}im hüner zātıyla dā'im faḥr eder

Akrānını etmiş güzer bu 'aql ile efdāl ile

7. Olmuş ricālīñ mefḥarı zāt-ı semāḥat-güsteri

Me'vā-yı 'ālemdir deri herkes gelir āmāl ile

8. Şadr-ı şerefde dem-be-dem olsun o zāt-ı muḥterem

Ḳalsın 'adū der-çāh-ı ğam ālām ile pā-māl ile

9. İşte bu mışra' Ġālibā tārīḥdir cevher-nümā

Oldu ne ra' nā Kethudā Beg Seyyidā iḳbāl ile

1234

22

Tārīḥ Berāy-ı Vilādet-i Şeh-zāde Sultān Aḥmed

İbnü's-Sultān Maḥmūd Ḥān

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Şeh-i şāhān-ı cihān ḥazret-i Şultān Maḥmūd

'Adlidir tāca veren taḥta veren zīnet ü şān

2. Ne şeh ammā ki o Cem-mesned ü İskender-rāy

Fikr ü tedbīrine olmaḳda Felāṭün ḥayrān

3. Öyle şehdir ki zamānında anıñ bir kimse

Kederi görme degil nāmını bilmez bu cihān

135

4. Meh hilâl olmadı bārîk {ü} dü-tâ olmağdan
Hâk-i pâyına yüzün sürmek içündür her ân
5. Oldu fermân-beri ins ü melek sen şâhîñ
Emriñ için ediyor çarğ daği her dem devrân
6. Ey felek-mertebe âb-ı kereminden kınyor
Teşnegân-ı keremiñ istemesinler bārân
7. Çâkerânîñ nice dil-sîr-i ni' am olmaya kim
Rîze-çîn-i ni' am-ı süfre-i cûduñ Hâğân
8. Rağm edip cümle 'ibâdîne daği şoñra seni
Bâ' iş-i râhat-ı dünyâ deyü vermiş Yezdân
9. Siyyemâ şimdi yine şulb-ı şehensâhîñdan
Bir güher pâresi kıldı saña Allâh işsân
10. Nağl-i devletde açıldı yine bir ra' nâ gül
Oldu gülzâr-ı resiyyetden aña bād vezân
11. 'Unşur-ı çâr şadefden o bedîd olduğı dem
Şan güher çığdı kenâr-ı yem-i iğbâle hemân
12. Mâhdır burcuna ol dūde-i 'Oşmânî'niñ
Etse bu çarğ sezâ mehd-i şadefkârı 'ayân
13. Ne 'aceb olsa selâtiniñ o ser-tâcı kim
Oldu ol dürre şadef şulb-ı şehensâh-ı cihân

3b

14. Kıl Hudā pādişeh-i ‘ālemi tahtında müdām
Naḥl-i ‘ömrüne anıñ uğramaya bād-ı ḥazān

15. Eyle şeh-zāde-i ‘ālī-güher’anıñla maşūn
Çeşm-i ḥussāddan ol Ḥayy-ı Vedūd ü Raḥmān

16. Nice şeh-zāde ile eyleye Ḥaḳ pey-der-pey
Zāt-ı zī-şāniñni mesrūr u cihānı şādān

17. Dedi Ğālib ḳulu tāriḥ-i tamām müjde ḳılıp
‘Ālem-i mehde ḳadem başdı bugün Aḥmed Ḥān

1234

23

Diger Tam

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

1. Şāh-ı selāḫin-i cihān Sulṭān-ı Maḥmūd-ı zamān
Maḥfūz ede Ḥaḳ her zamān ol ḥüsrev-i ced-ber-cedi

2. Ol ḥüsrev-i ‘ālī-tebār etmekte gevherler nişār
İn‘āmını etsem şümār almaz ḥesāb-ı ebcedi

3. Şeh-zādegāniñla Hudā etsin vücūduñ dā’imā
Maḥfūz-ı şandūḳ-ı şafā erdirmesin çeşm-i bedi

4. Dünyāda sen turduḳça tur ol taht-ı ‘ālīde otur
Ola ‘adūnuñ çeşmi kör görmeye vaḳt-i es‘adi

137

5. İşte bu mışra^c Ğālibā tārīḥ-i tamm ü nev-edā
Allāh şehenşāh-ı cihāna verdi Sulṭān Aḥmed'i

1234

24

Diger Tam

Fā^c ilātün Fā^c ilātün Fā^c ilātün Fā^c ilün

1. Baḥr-i tefekkürden hele incü gibi çıkdı dile
Ğavvāş olup Ğālib ile buldu o kil-k-i zū-fünün
2. İşte bu tārīḥim daḥi oldu du^c ā-güne tamām
Şeh-zāde Sulṭān Aḥmed'iñ ^cömrün ilāhī kıl füzün

1234

25

Diger

Fā^c ilātün Fā^c ilātün Fā^c ilātün Fā^c ilün

Bir güzel tārīḥ daḥi düşdü Ğālib ḥamd ola
Dünyeye geldi ilāhī Ḥān Aḥmed pīr kıl

1234

26

Diger

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Verdi mehd-i devlete Sulṭān Aḥmed zīb ü fer

1234

4a

27

Diger

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Şehenşāh-ı zamān Sulṭān Maḥmūd Ḥān-ı 'ādil kim
Dem-ā-dem her umūrunda muvaffaḳ eylemiş Raḥmān
2. O şāhenşāh-ı 'ādil kim zamānında anıñ kimse
Keder görmüş degildir zevḳ ü şevḳ ile olur her ān
3. Ḥuşūşā şimdi bir şeh-zāde-i 'ālī-güher geldi
Anıñ şulb-ı hümāyūnundan oldu bu cihān ḥandān
4. Ḥudā tahtında dā'im eyleye şeh-zādegānıñla
'Adūnuñ hem ḥusūduñ eyleye Ḥaḳ ḳalbini vīrān

5. Cihāna söyledim târîḫ-i teşrîfin anıñ Ğālib

Şehenşāh-ı cihāna verdi Sulṭān Aḫmed'i Yezdān

1234

28

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Şāh-ı şāhān-ı cihān Sulṭān-ı Maḫmūdū'ş-şiyem

Ḳıldı 'adl ü dād ile ḳalb-i cihānı pür-şafā

2. Ol şehenşāh-ı ḳader-re'y{e}¹⁰⁵ ḫıredler bende kim

Oldu teslīm-i yed-i fikri girībān-ı ḳazā

3. Oldu ḫayret-baḫş-ı dānā-yı Aristo fikreti

Ḳalb-i mülhem-zātına taḫsīn-dāde evliyā

4. Ol şehenşeh kim zamān-ı saṭvetinde kimseniñ

Ḳalbi ğamla pür degildir buldular illā rehā

5. Ḳulları hep cāme-ḫ'āb-ı istirāḫatde yatur

Piç ü tāb-āver meger ḳalb-i 'adū şubḫ u mesā

6. Himmet-āmūz-ı keremdir ma' delet-zā-yı himem

Pādişāh-ı Cem-ḫaşem kim sāye-i luṭf-ı Ḥudā

7. Dest-bürd-i āb-ı ḫayvān-ı işābet-re'ydir

Reh-ber etmiş Hızr-ı tevfiḳiñ aña Ḥaḳ dā'imā¹⁰⁶

¹⁰⁵ ḳader-re'y{e}: ḳader-re'y ü

¹⁰⁶ Bu beyitten sonra, manzumeye ait olmayan şu mısra kaydedilmiştir: "İşte ez-cümle muvaffaḳ olduğudur bī-gümān"

8. Öyle düstür-ı mu‘azzamdır ki tîğ-i şatvete
Dehşet-endâz-ı dil-i a‘dâ-yı dîn ü pür-cefâ
9. Nerre şîr-i bîşe-i heycâ vekîl-i saltanat
Pençe-tâb-ı gerden-efrâzân-ı meydân-ı vegâ
10. Âşaf ‘âlî-vaqâr u zûr-bâz-ı Zü’l-fekâr
Nâm-dâş-ı Hâyder-i Kerrâr ‘Aliyyü’l-Murtezâ
11. Ya‘ni geldi şadra dâd-ârâ ‘Alî Paşa bu dem
Çün temennâ-yı kulüb-ı nâs idi bu dâ’imâ
12. Çün kudümüñ eyledi teşrîf şadr-ı devleti
Şâh zevk oldu sürûr u şâdiye fermân-revâ
13. Pençe-i hılm ü sehâ vü cûd ile talât-ile
Eylediñ gerden-keşân-ı ‘âlemî rû-der-kafâ
14. Nev-bahâra bu dem-i sermâyı tahvîl eyledi
Şadra teşrîfîñ gönül güllerine verdi şafâ
15. Çehre-fersâ olup İskender eder iclâl ile
Eyleme güm nâm-ı ‘âlemdârımı deyü recâ
16. Sen ki pây-endâz-ı şadr-ı devlet olduñ ben o dem
Eyledim nâm-ı kudümüñ dâfi‘-i qahr ü belâ
17. Gâlib aç dest-i du‘âyı pîşgâh-ı Hâkk’a sen
Oldular âmîzger zîrâ melâ’ik der-semâ

18. Ede Őeh Maĥmūd'u Ħaĥ taĥtında dā'im ber-ĥarār
Eyleye Şeh-zādegānıñ daĥi 'ömrün sālĥā

19. Ħıla sen düstūra da tevĥıĥ-i a'lāsın refıĥ
Ede Ħaĥ ser-mesned-i devletde i'ĥā-yı beĥā

20. Ħalkı tebşir eyleyip Ħālib dedim tārıĥını
Geldi mŐhre oldu vālā-Őān 'Alı Paşa sezā

1235

4b

29

Mışra'-ı Tārıĥ Berāy-ı RŐ'Ős Sitāde-i Birāder-i Ma'nevīm 'Aziz Efendi
['Ammerehullahü bi'l-'izzi'l-ebedi]

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

'Aziz-i pŐr-hŐner aldı rŐ'Ősu kāmran oldu

1235

30

Tārıĥ Berāy-ı RŐ'Ős Sitāde-i Zāde-i Veliyyü'n-Ni'metim
İbrāhim Ferid Efendi¹⁰⁷

1235

¹⁰⁷ Tarih manzumesi bulunmamaktadır.

Tārīḥ-i Fakīr Berāy-ı Pāye-i Anaṭolı-yı Ser-Eṭībā
Muṣṭafā Behcet Efendi

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Kibārın ser-bülendi Muṣṭafā Behcet Efendi kim
Cihānda faḥr eder cümle ekābir Şimdi kendiyle
2. Anı emŐali beyninde Şeh-i ' ālem kılıp mŐmtāz
O zāt-ı ma' rifetmendi o Őavr-ı dil-pesendiyle
3. Anaṭol pāyesin iḥsān kıldı aña Şeh MaḥmŐd
Eḥaḩdır kendi de ol cāha zāt-ı ercemendiyle
4. İŐitdik de nŐvīd-i pāyeñi mesrŐr u Őād oldu
Du' ā kıldı saña ḩuluñ bu ṭab' -ı mŐstemendiyle
5. Aḩ-i vālā- daḩi ḩ' iŐāvendi her dā' im
Olalar tā ebed mesrŐr zāt-ı bŐlendiyle
6. Cihāna mŐjde Şaldım tam tārīḩin dedim Ğālib
Anaṭol pāyesine geldi Őān Behcet Efendi' yle

32

Tārīḫ-i Vezāret

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Etdi Şeh Maḥmūd hem-nāmın vezīr

1235

33

Tām Tārīḫ Berāy-ı Maṣṣīb Şoden-i Vehbī-zāde Ḥayrī-i Suḡan-sāz

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Oldu Vehbī-zāde Ḥayrī (?) maṣṣībına

1235

34

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

Dedim tārīḫini lafzan vü ma' nen Ḥaḫḫ'a ḥamd etdim

Biñ iki yüz otuz beşde ... geldi¹⁰⁸

1235

¹⁰⁸ Mısra yazmada siliktir.

Tārīḥ Berāy-ı Tersāne Emīni Şoden-i Aḥmed Edīb Efendi

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Ḥazret-i Aḥmed Edīb Efendi-i pür-dānişin
Ber-ter etmiş şānını bu çarḥdan Rabb-i mücīb
2. Mā-bih'il-faḥr-i ricāl-i devlet ol zāt-ı reşid
Oldu tedbīr-i umūr-ı pādişāhiden muşīb
3. Kethudā Beg olmuş idi sābıkan ol pür-hüner
Nāzır-ı tersānedir şimdi Ḥudā kıldı naşīb
4. Nām-dāş-ı mefḥar-ı 'ālem ki kilik-i şā' irān
Eyleyemez vaşf zātın bi'l-zarūr eyler şekīb
5. Edemez ḥaḳḳ-ı edāsıyla hezārında birin
Gülşen-i medḥinde ḥāmem olsa hemçü 'andelīb
6. Cāh-ı devletden seni dūr etmesin Allāh kim
Buldu sāyeñde seniñ āsāyişi nice ğarīb
7. 'Ömrün efzün eyleyip iḳbāl ile dünyāda hem
Cāh-ı vālālarda göstere sin bize Ḥaḳ 'an-ḳarīb
8. Söyledim Ğālib ricāl-i devlete tārīḥini
Oldu Tersāne Emīni mecd ile Aḥmed Edīb

5a

36

Tārīḥ

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

Çavuşbaşılık iḥsān oldu Ḥüsni Beg Efendi'ye

1234

37

Tārīḥ

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

Sa' id Efendi müjde ketḥudadır āşafa ḥālā

1235

38

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

Sa' id Efendi ḥālā āşafa bir Ketḥudā Beg'dir

1235

39

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

1. Şāhenseh-i Ḥüsrev-ḥaşem Sultān-ı Maḥmūdū'ş-şiyem
Ḥıdmetdedir Dārā vü Cem ḥāk-i derinde dā'imā

146

2. Yek-tā güher sulṭāndır āsāyiş-i devrāndır
Ol sāye-i Raḥmān'dır 'ömrün füzūn etsin Ḥudā
3. Devrinde oldu şādumān bunca ḳulūb-ı ins ü cān
Kendine zevḳ etsin hemān a' dāsı bulduḳça belā
4. Tevfīḳ-i Ḥaḳ'dır reh-beri taḥta cülūsundan beri
Zāt-ı ' adālet-güsteri bulsun ḥaṭālardan rehā
5. Tevfīḳe bu oldu delīl işte o şāh-ı bī-'adīl
Bir ketḥudā-yı bī-mesīl ḳıldı bu devletde sezā
6. Olmuş ricāle ser-bülend şimdi o zāt-ı feyzmend
Olsun hem ol dāniş-pesend maḥfūz-ı şandūḳ-ı safā
7. Şadr-ı şerefde çok zamān olsun dem-ā-dem kāmran
Nār-ı ḥased yaḳsın hemān a' dāların şubḥ u mesā
8. Olsun ḥaṭālardan beri zāt-ı semāḥat-perveri
Me'vā-yı ' ālemdir deri herkes gelir eyler recā
9. Cevherle yazdı Gālibā tārīḫi kilik-i nev-edā
Ḥacı Sa'īd Efendi kim nev Ketḥudā Beg'dir revā

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

1. Gördükde isti' dādını zāt-ı şehā-mu' tādını
Şahenseh etdi ketḥudā bir ḳadri vālā āşafa
2. Tārīḥ-i cevherdārını inşād ḳıldım Ğālibā
Bir Ketḥudā Beg'dir Sa'īd Efendi ḥālā āşafa

1235

6b

Tārīḥ li-Muḥarririhi'l-Fakīr Berāy-ı Ābādān Şoden-i Mesīre-i Nādir
Der-Ḳaşaba-i Bāzārköyü

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Sābıḳā Ḳoca-ili sancāğı mütesellimi
Şimdi muḥtār-ı Yalaḳ-ābād zāt-ı nādiri
2. Yā' ni Muḥammed Aḡa-yı şāḥib-i cūd ü himem
Böyle sengistān ḥarāb-ābādıñ oldu 'āmiri
3. Kendi ta' rīf etdi bu sedd ü namāzgāhı daḥi
'Aḳlı geḫmişdir desem şāyāndır 'aḳl-ı 'aşiri

4. Zühdiyâ târîh-i cevherdâr-ı ra' nâ söyledim
Kıldı Muhammed Ağa bünyâd cây-ı Nâdir'i

1235

7a

42

Târîh Berây-ı Re'îs Şoden-i Mir Hâmid Efendi

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Bârek-Allâh oldu Hâmid Beg Efendi müjdeler
Şimdi küttâb-ı hünermendâna şân ile re'îs
2. Öyle 'âlî-rütbe kim vaşf eylemez zâtın kalem
Eylemiş eflâk ile kıadrin kıbâb-ı Haq enîs
3. Mâ-bih'il-faḥr-ı ricâl-i devlet ü ehl-i hüner
Olmuş inşâsı anıñ Vaşşâf'dan dahi selîs
4. Sende Eflâṭün bu rütbe fıṭnatı görse eger
Âsitânında olur idi taḥayyürle celîs
5. Sende ol rütbe seḥâ vü cüd ü luḫf u mekrümet
Ḥâtem-i Tâyi saña nisbet ile gâyet ḥasîs
6. Sensiñ ol zât-ı reşid ü meḫar-ı ehl-i hüner
Sen gibi çeşm-i felek görmüş mü bir zât-ı nefis

7. Hax seni şadr-ı şerefde dem-be-dem efrâz edip
Qalb-i hussâd u ‘ adû cümle ola pür-pâs ü pis

8. Baħr-i efkârında buldum Ğâlibâ târiħini
Mîr Hâmid oldu fûlk-i devlete vâlâ re’îs

1236

43

Târîħ Berây-ı Ketħudâ Şoden-i Şâliħ Efendi Der-Def‘ a-i Şâliše

Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün

1. Re’îs-i sâbıķıñ şâyestedir zât-ı hünermendi
Sa‘ âdetle şerefle câhı oldu Ketħudâ Beglik

2. Du‘ âlar eyledim Ğâlib dedim târiħ-i cevherdâr
Yine bir Şâliħ Efendi’yi buldu Ketħudâ Beglik

1236

44

Târîħ Berây-ı Meşîħat-i Devletlü Kerâmetlü Yâsinci-zâde Seyyid ‘Abdu’l-vehhâb Efendi

[Eṭlallâhü ‘ömrêhu]

Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün

1. Feraħnâk oldu ‘ âlem gitdi ğam ħamd ola Allâh’a
Ki rûy-ı şâhed-i iķbâl ħandân etdi dünyâyı

150

2. O rütbe ‘âlemi pür-neş’e vü zevk ü şafâ gördüm
Ki şandım nüş kılmışlardır anlar cām-ı şahbâyı
3. Nevâ-yı muṭrib-i şādī o rütbe eyledi te’şîr
Ki giryân ü perişân eyledi dillerde sevdâyı
4. Neden ber-çâr olmuş böyle hâlk-ı ‘âlemiñ keyfi
Meger bulmuş herkes çâr-ebrû yâr-i zibâyı
5. Yâhod bu çarḥ-ı kec-rev sâķī-i bezm-i cihân olmuş
Şunar devr eyledikçe bâde-i ekdâr-fersâyı
6. Degil illâ ki bir zât oldu bādī zevk-i dünyâyâ
Ki oldu şadr-ı vâlâ-yı meşîḥat zâtınıñ câyı
7. Cenâb-ı ḥazret-i Vehhâb Efendi kim Hudâ kıldı
Müşerref zât-ı vâlâsı ile bu câh-ı bâlâyı
8. Amân-ı dîn-penâhân mürşid-i irşâd-âgâhân
Ümîd-i kâm-ı merdân kâr-dân-ı dîn ü dünyâyı
9. Kerem-güster fezâ’îl-perver ü ehl-i hünerdir kim
Ben etmem ‘âlem eyler kendi ḥaḳķında bu da’vâyı
10. Zamân-ı devletinde herkes eyler râḥat elbette
Ki farḳ eyler biri birinden a‘lâ ile ednâyı
11. O müftî-i cihân kim devr-i ‘adlinde anıñ şimdi
Huşûl-i kâmin hâlk eyler biri birine imâyı

7b

12. Felâṭûn-fıkr ü Rıṣṭo-re 'y ü Edhem-zühd ü seyyid-faẓl
Seḥâ vü cûd ü luṭf u mekremetde Ḥâtem-i Ṭâyî
13. Zihî üstâd-ı kül revnaḡ-fezâ-yı mesned-i taḥḡîḡ
Ki ḡall eyler ' uḡûd-ı riṣte-i eṣkâl-i iftâyı
14. Vücûdu sa' d-ı ekber gibi faẓl ile felek-pâye
Zamîri mihr-i enver gibi eyler nûr-baḡṣâyî
15. Midâdı ḡoḡḡada mâ 'ü'l-ḡayât-ı faẓl u dâniṣdir
Anîñ üstünde ḡâme fâ 'iz olmuş eyler icrâyı
16. Ḥudâ evvel anı teṣrîf kılmıṣdı neḡâbetle
Bu dem ṣâyeste gördü câh-ı fetvâya o dâñâyı
17. Nesîm-i maḡdemiñ kim ḡülṣen-i fetvâya zîb oldu
Bahâra eyledi taḡvîl vaḡt-i serd-i sermâyı
18. Ne mümkindir kitâb-ı faẓlını ṣerḡ eylesin ḡâme
Degil ben ḡalḡ eder teslîm zâtında bu ma' nâyı
19. Mesâḡat kılsa mi' mâr-ı ḡayâlim ḡaşr-ı iclâlin
Yine ancak bulur bu ṫâḡ-ı ṣems-i ' âlem-ârâyı
20. Yeter itnâbı ḡo taṣdî' ü ta' ciziñ degil vaḡti
Du' â kııl diye âmîn ḡudsiyân-ı ' arṣ-peymâyî
21. Ede maḡdûm-ı zî-ṣanı ile ekdârdan maḡfûz
Periṣân etmedikçe tâ Ḥudâ bu bezm-i dünyâyı

22. Ola revnaḡ-dih-i şadr-ı meřihāt tā ebed zātı

Aña tefvīz ola tā rüz-ı maḡser kār-fermāyī

23. Du‘ ā-güy-ı řadīmi çākeri Ğālib dedi tārīḡ

Revā-yı şaddidir Vehhāb Efendi giydi fetvāyı

1236

45

Diger

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

Revā kim oldu müftī sa‘ d ile Vehhāb Efendi’miz

1236

46

Tārīḡ Berāy-ı Ketḡudā şoden-i Edīb Aḡmed Efendi

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Cenāb-ı ḡazret-i Maḡmūd Ḥān-ı ma‘ delet-rānīñ

Zamān-ı devletinde rāḡat eyler ḡalḡ ser-tā-pā

2. O řāhenřāḡ-ı İskender-ḡadem Dārā-ḡařemdir kim

Eger Cem gelse derbān olmaḡiçün eyler istiḡnā

3. O řāhenřāḡ ‘ adl-āyīn ü hem şadr-āřinādır kim

Ri‘ āyetler eder şadrince ḡalḡa cāḡ eder i‘ tā

153

8a

4. Ricāl-i devletinden eyleyip temyīz erbābın
Bulur her cāhına bir müstaḥaḳ u ma‘ delet-pīrā
5. Ḥuṣūṣā şimdi kıldı devlete bir Ketḥudā Beg kim
Naẓīriñ görmemiş gerdūn dūnyāda anın aṣlā
6. Ricāliñ mā-bih’ il-faḥrı Edīb Aḥmed Efendi kim
Felekle pāyesin Allāh kılmışdır anıñ hem-pā
7. Sipeh-sālār-ı ıklīm-i hūner ṣeh-bender-i ‘ irfān
Revāc-efzā-yı kālā-yı ma‘ ārif zāt-ı bī-hem-tā
8. Seniñ bu meṣ‘ al-i iḳbāliñ olduḡa ‘ alev-efrūz
Ṭopuyla reṣḳ edip alsın fetīli çatlasın a‘ dā
9. Du‘ āya başla ey ḥāme anıñ vaṣf-ı kemālatı
Degildir ḳābil-i iḥṣā miṣāl mevce-i deryā
10. Ḥudā memdūd edip ḥalk üzre zıll-ı rāḥat-ı ‘ adliñ
Dem-ā-dem rütbe-i vālā-yı ḳadrin eylesin i‘ lā
11. Ricāle söyledim tārīḡ-i cevherdārını Ğālib
Edīb Efendi oldu Ketḥudā Beg kim hūner-pīrā

47

Diger

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Edīb Aḥmed Efendi'nin şadā-yı cāh-ı vālāsı
Cihānıñ gūşuna erdikde def' oldu kederle ğam
2. O mesrūriyyet ile ben de Ğālib söyledim tārīḥ
Edīb'i Ketḥudā Beg kıldı Hāḳ ikrām ile bu dem

1236

48

Diger

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Edīb Aḥmed Efendi ketḥudā-yı devlet olduḳda
Yarıldı sīne-i a' dā ḥasedden oldu iki şaḳ
2. Bu tārīḥi dedikde ḥāsīdānı oldular dil-rīş
Mübārek ola kim kıldı Edīb'i Ketḥudā Beg Hāḳ

1236

Diger

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Edīb Aḥmed Efendi'niñ Ḥudā zāt-ı mu' allāsın
Seḥā vü cūd ü faẓl u mekremetle eylemiş ekrem
2. Bu tārīhimle de Ğālib ricāli eyledim tebsīr
Edīb'i eyledi Ḥaḳ Ketḥudā Beg āşafa bu dem

1236

Tārīḥ Berāy-ı Nāzır-ı Tersāne Şoden-i Seyyidā Efendi-i Ketḥudā Beg-i Esbak

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Esdi yine bād-ı şubḥ-ı nev-bahār-ı zevḳ ü şevḳ
Oldu bāğ-ı sīnede gül-gonçe-i diller küşād
2. Buldu kālā-yı hüner yine revāc u ḳadrini
Cāhilāniñ oldu kārı zīver-i sūḳ-ı kesād
3. Çekmesin ğam ḥ̃āce-i bendergeh-i faẓl u hüner
Şimdi bāzār-ı ma' ārifde olur dād u sitād
4. Ya' ni bir zāt-ı reşīdī ḥāzret-i Maḥmūd Ḥān
Eyledi temyīz ricāl-i devletinden etdi dād

156

5. Seyyidā Efendi-i vālā-cenāb-ı ‘āqılı
Kıldı Tersāne Emīni eyledi dünyāyı şād
6. Öyle ehl-i ‘aql u fażl u ma‘rifet kim her zamān
Āsitānna hünermendān olurlar rû-nihād
7. Olsa gülzār-ı cihāna bād-ı tedbiri vezān
Ġam hazānıñdan emīn olur dil-i ehl-i bilād
8. Etmesin ‘ālem ta‘accüb re‘yine hayrān olup
Eylemiş Haq māye-i taḥmīrini ‘aql u reşād
9. Mihr-i ‘ālem-tāb olur muydu ziyā-güster ‘aceb
Olmasa ger rûz u şeb bābında anıñ rû-nihād
10. Tā-bedīdār-ı kıyāmet Ġālibā noqşān kalır
Eylesem manzūme-i vaşf-ı şerīfin müstezād
11. Daḡı nice cāh-ı vālālarda kullansın Hudā
Eyleyip hem ‘ömrüñü efzūn ilā-yevmi’t-tenād
12. Yazdı ḡāmem ‘ālemi tebşīr için tārīḡini
Oldu Tersāne Emīni Seyyidā-yı pür-sedād

51

Diger

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Cenāb-ı Seyyidā Efendi-i pür-fazl u 'irfān kim
Umūrunda nihād-ı şāha evfağ re 'y eder kendi
2. Bu mışra' daği oldu lāyıkıyla Ğālibā tārīğ
Sezā kim oldu Tersāne Emīni Seyyid¹⁰⁹ Efendi

1236

52

Diger

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

Bu tārīğim de Ğālib lāyık-ı vech üzre yazıldı
Sezā kim oldu Tersāne Emīni Seyyid¹¹⁰ Efendi

53

Maşāri' -i Tevārīğ Berāy-ı Şadr-ı A'zam Şoden-i Benderli 'Alī Paşa Nüh Rüzest Pes Ez-ın**Ğā'im-mağām Şāliğ Paşa Aşl Şodeest**

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Şadr-ı a'zamdır 'Alī Paşa revā iğrāz ile

1236

¹⁰⁹ Seyyid: Seyyidā¹¹⁰ Seyyid: Seyyidā

54

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

Gelip mühr aldı şadra geçdi 'adl ile 'Alī Paşa

1236

55

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

'Alī Paşa'ya mührü şāh Maḥmūd'uñ hümâyün bād

1236

56

Fâ' ilätün Fâ' ilätün Fâ' ilätün Fâ' ilün

1. Ḥāzret-i Maḥmūd Ḥān-ı ma' delet-zā kim anıñ

Emrine İskender ü Dārā vü Cem āmādedir

2. Öyle şāhenşāh-ı gerdün-cāhdır kim 'adl ile

Ḥüsni-şīt-i 'adl ü dādı ṭārem-i a' lādadır

3. Şimdi şadr-ı Rüm-ili kıldı yine bir zāt kim

Ma' rifetle ṭab' ı Sa' dü'd-dīn'e istiğnādadır

4. Ders alır ol ṭıfl-ı ebced-ḥ'ān olup tedbīrde

'Aql u fikri şanma kim sen Bū-'Alī Sīnā'dadır

5. ‘İlm ü fażl u mekremet cūd u seḡā vü ma‘ delet
Ya‘ni envā‘-ı hüner ol fāzıl-ı dānādadır

6. Nev hilāl-i āsümāniñ kim ḡadi oldu dü-tā
Zāt-ı vālāsına ta‘zīm etdiğin imādadır

7. Tā ki vardır anda bu ḡulḡ-ı kerīm ü mekremet
Görmez ol nev‘ keder Ğālib’de bu a‘dādadır

8. Ola maḡdümān-ı zī-ṡān {1} da maḡfūz-ı Hudā
Tā ki ehl-i dil cefādan çarḡla ḡavḡādadır

9. Yazdı ḡāme ḡalkı tebṡir eyleyip tārīḡ-i tam
Yine ṡadr-ı Rüm-ili ṡıdḡı Efendi-zādedir

1236

57

Diger

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Cenāb-ı ḡazret-i Aḡmed Reṡid Efendi’niñ ḡaḡḡā
ḡesāb-ı ‘ilm ü fażlı ḡāric-i ‘add ü raḡam oldu

2. Bu tārīḡim de dūrveṡ bir çıkar baḡr-ı tefekkürden
İkinci dūr ki ṡıdḡı-zāde a‘lā ṡadr-ı Rüm oldu

1236

160

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Cāh-ı şadr-ı Anaṭolu ŧimdi buldu Behcet'i

1236

11b

Tārīḫ-i Faḳīr Berāy-ı Ket-ḫudā Şoden-i Seyyidā Efendi

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Ḥān Maḫmūd-ı kerem-güster celīlü'ş-şān kim
Zātı mercūḫ-ı salāṭīn-i selef dense revā
2. Öyle şāhenşāh-ı vālā-menḫabet kim her zamān
Re'yine munzamdır ilhāmāt-ı Mevlā dā'imā
3. Ḥaşmet ü dārātını görse eger Dārā anıñ
Tābe-rūz-ı āḫiret olur idi ḫayret-nümā
4. Öyle Pertev-baḫş-ı evc-i salṭanat kim görmemiş
Mişl ü mānendin anıñ ḫalk olalı arz u semā
5. Herkesiñ ḫayşiyet ü ḫadrince eyler iltifāt
Kimseye etmez 'ināyet cāh u manşıb nā-be-cā
6. Seyyidā-yı ma' rifetmende bu def' a bā-ḫuşuş
Eyledi bir cah-ı vālāyı 'ināyet kim be-cā

7. Ya'ni kıldı Ket-ğudā Beg yine devletde anı
Kim anıñ zāt-ı reşād-ālūdu ol şadra sezā
8. Ket-ğudā Beglik yine andan şeref kesb eyledi
Bendegānı dağı mesrūr oldular ser-tābe-pā
9. Her işi maqbūl-i sulţān-ı cihān oldu anıñ
Eylemiş zīrā Ğudā tevfiğini i' tā aña
10. Şadr-ı devletden anı dūr etmesin Allāh kim
Dergehiñden etmede herkes murādıñ ilticā
11. Dā'im olsun zevk ile ol şadr-ı vālāda hemān
Olalar a' dā vü ğussādı belā-ender-belā
12. 'Ömrün efzūn eylesin iqbāl ü iclāl ile Ğağ
Dā'imā zevk ü şafā etsin aña budur du' ā
13. Bendesı Ğālib dedi tārīğ-i cevher-dārını
Seyyidā Efendi oldu Ket-ğudā yine sezā

Tārīḫ Berāy-ı Şadr-ı A'zam Şoden-i Silaḥdār-ı Sābık 'Alī Paşa¹¹¹

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Cenāb-ı ḥazret-i Maḥmūd {Ḥān-ı} ma' delet-zā kim
Dem-ā-dem eylemekde dil-ḥarāb-ı 'ālemi ābād
2. O şāh-ı dād-ger-i nīkū-eşerdir ki bi-ḥamdillāh
Zamān-ı devletinde herkes etdi rāḥatı mu' tād
3. Ḥuşūşā şimdi buldu rāḥatı cümle 'ibādullāh
Ki bir zāt-ı şerīfi kıldı şadr-ı devlete iḳ'ād
4. O şāhın bendesi hem de silaḥdārı idi sābık
Çerāğ etmişdi şoñra eyleyip luḫfu ile dil-şād
5. Vekīl etdi bu def' a devletine gördü kim meşhūd
Ṭabī'ī olduḡu kendide 'adl ü dād-ı māder-zād
6. Anın zāt-ı şerīfi zīb-i şadr-ı devlet olduḡça
Ḥasūd-ı bed-nihādı çatlasın topdan olup ber-bād
7. Cihāmı eyledim tebşīr Ğālib söyledim tārīḫ
'Alī Beg aldı mührü oldu bir paşa-yı Ḥayder-dād

1238

¹¹¹Mecmū' aya geçecek (Derkenār)

Diger

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Alıp mühr-i hümayūnu gelince Bāb-ı 'Ālī'ye
Cihān ehli dedi kim bir vezīr bī-naẓīr oldu
2. Bu tārīhimle de Ġālib mübāhāt eylesem şayān
'Alī Beg mühr alıp şadra geçip haqqā vezīr oldu

1238

12a

Tārīḫ Berāy-ı Defterdār Şoden-i 'Aṭā Efendi

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

1. Cenāb-ı ḥazret-i Maḥmūd Ḥān-ı zī-şān kim
Şükūh u salṭanatın etdi şāhlar ikrār
2. O rütbedir ki anıñ nūr-ı mihr-i ma' deleti
Münevver oldu anıñla bu künbed-i devvār
3. Vekīl-i muṭlaq-ı faḥr-ı cihān Ḥabībullāh
Güzīn-i pādişeh-i baḥr u ber nīkū-girdār
4. Penāh-ı mülk ü milel mültecā-yı dīn ü düvel
Medār-ı bā' iş-i āsāyiş-i şıḡār u kibār

164

5. O şāh-1 pür-keremiñ luḡfunu görünce felek
Elinde ṡas ṡutup eyledi su 'āli ši' ār
6. Simāṡ-1 kāhkeṡān gibi šarḡdan ġarba
Küṡāde ḡ'ān-1 ser-i luḡf u ni' meti her bār
7. Cenāb-1 Ḥaḡ aña tevḡiḡin etmiṡ i' ṡā kim
Rızā-yı Ḥaḡḡ'ı eder her iṡi aniñ iṡ' ār
8. Delīl ister isen müdde' ā-yı ṡādıḡıma
' Aṡā Efendi'yi ḡıldı bu def' a defter-dār
9. O zāt-1 mekrümet-āṡār kim bu devletde
ṡeh-i cihāna ṡadāḡatler etmede her bār
10. O šehriyār-1 memāliksitān dāniṡ kim
Revādır etse derinde felek ḡü bende ḡarār
11. Reṡāṡe-i ḡalemi feyż-baḡṡ-1 baḡ-1 emel
Nevāle-i keremi ṡāmil-i šıḡār u kibār
12. Vücūd-1 pāki o mecmū' a-i meḡārimdir
Ki vaṡḡı olmadı güncīde-i leb-i tezkār
13. Odur yegāne-i devrān ü fā' iḡü'l-aḡrān
Ki ḡāṡ oldu aña ḡulḡ-1 ḡālıḡ-1 settār
14. Meger ki ḡülde bula bŷy-1 ḡulḡunun miṡlin
ṡabā ederse de ḡülzār-1 dehri geṡṡ ü güzār

15. Aransa yine o şadriñ sezâsı elbet odur
Ki yok cihânda dañi böyle zât-ı pāk-tebār
16. Olur mu hiç perîşân sâyesinde enâm
Meger ki ‘ aşkının âhı ile zülf-i nigār
17. Bu def’ a zâtı ‘ ibâda ‘ Aţâ’dır elbette
Ki oldulardı cefâ-yı sipihr ile bî-zār
18. Felekde gūş edecek Zühre cāh-ı vālāñı
O demde başladı rakşa edip sürür ızhār
19. Temevvüc eyler ise bañr-ı luţf u ihsāñı
Yanında kaţre-i nâ-çizi olamaz zehhār
20. Açıldı gonçe-i maşşūdu bendegāñıñ hep
Nesīm-i luţf-ı İlāhī esip çü bād-ı bahār
21. O dem ki yazmağa āğāz eyledim vaşfin
Cevāb verdi baña hūme ‘ acz edip ızhār
22. Gelmedi ‘ arz-ı du‘ ā kııl Hūdā’ya ey Ğālib
Ki açdı ellerin āmīne kudsiyāñ bisyār
23. Ziyāde eylesin Allāh yevm-i iķbālin
‘ Adūsu dem-be-dem olsun sezā-yı kañr u demār
24. Şeh-i cihāñıñ ola iltifātı aña füzün
Bu eyledikçe dem-ā-dem şadākaţin ezhār

25. Ede vücūd-ı şerīfin Hūdā-yı bī-enbāz

Mekīn-i mesned-i nüzhet-sarāy-ı istiqrār

26. Nice zamān ede cāhında ber-ķarār anı Hāķ

Be-hāķķ-ı hürmet-i pīrān-i vāķıfu'l-esrār

27. Cihāniyānı bu tārīhim eyledi tebşīr

‘Aķā-yı kān-ı sedād oldu müjde defterdār

1237

12b

63

Tārīķ Berāy-ı Hāne-i ‘Aķā Efendi

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Zihī dār-ı mu‘ allā hāne-i iķbāl ü müsteşnā

Huşā cāy-ı feraķ-zā kim ‘aķā-yı pādişāhīdir

2. Nümāyān ‘ālem-i zevķ ü şafā cām-ı bilürundan

Eger mir ‘āt-ı İskender denilmezdisē vāhīdir

3. Bu maţbū‘ -ı münāķķaş tāk-ı dil-keş beyt-i a‘ lāmīn

Nażiri vardısa cennetdeki ķaşr-ı İlāhīdir

4. Huşūşā ol mekān kesb etmede dā‘im şerefler kim

Mekīn olduğu bu zātīn bu da‘ vānīn güvāhıdır

167

5. O zāt-ı pür-kerem ya‘ni ‘Aṭāullāh Efendi kim
Der-i vālāsı a‘lā vü edānīniñ penāhıdır

6. O zāt-ı mekrümet-āşār kim ḳalb-i ḳarābātı
Ḳılan ma‘mūr u ābādān anıñ bir nīm nigāhıdır

7. Ḳudā dūr etmesin bir laḳza bu devletden anı kim
Aña ḳalḳıñ du‘āsı böyledir bī-iştibāhıdır

8. Hemān ol ḳāne-i vālāda zevḳ etsin sa‘ādetle
Füzün etsin Ḳudā ‘ömrün ki nāsıñ ḳayr-ḳıāhıdır

9. Ḳudā ḳılsın mübārek söyledim tārīḳini Ğālib
‘Aṭā Efendi’ye bu ḳāne i‘ṭā-yı İlāhıdır

1236

64

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Baḳr-i dilde hele orşa poca buldum tārīḳı
Devlete Şādıḳ Efendi’yi re‘īs ḳıldı Ḳaḳ

1237

Tārīḫ Berāy-ı Şeh-zāde-i Civān-baht Sultān Meḥmed

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

1. Şāhenşeh-i ferḫunde-fāl Maḥmūd Ḥān-ı bī-hemāl
Dārā vü Cem olmaz mişāl aşlā o şāh-ı a' zama
2. Gitsin gönüllerden keder müjde cihāna ser-te-ser
Ya' nimusaḥḥardır zafer Maḥmūd Ḥān-ı ekreme
3. Sermāye-i emn ü emān dād-āver-i ḥalk-ı cihān
Olmaḫda ol şeh her zamān Ğālib ' adū-yı aḫleme
4. Şimdi cenāb-ı Ḥaḫ aña ferzend-i nev etdi ' Aḫā
' Ömrün füzün etsin Ḥudā verdi meserret ' āleme
5. Geldikde mehd-i devlete fer verdi şān u şevkete
Fāl oldu fetḫ ü nuşrete girdi ' adūlar māteme
6. Ola cenāb-ı pādişāh maḫrūn-ı elḫāf-ı İlāh
' Ömr-i ' adūlar hep tebāh olsun bu vaḫt-i ḫurreme
7. Ola vücūdu ber-amān şeh-zādegānyla hemān
Düşsün edip āh u fiḡān a' dāları çāh-ı ḡama
8. Dünyāyı tebşir eyledi tārīḫ-i tāmım Ğālibā
Şevḫ-āver oldu maḫdem-i sultān Muḫammed ' āleme

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

1. Şāhen-şeh-i Dārā-ḥaşem Sulṭān-ı Maḥmūdü'ş-şiyem
Etdigi iḥsān ü kerem ṭayy etdi cūd-ı Ḥātem'i

2. Ğālib bu tārīhim daḥi müjde-resān-ı nāsdir
Bugünü kıldı pür-neşāṭ Sulṭān Muḥammed maḳdemi

1237

13a

Tārīḥ Berāy-ı Şeh-zāde Sulṭān Aḥmed- i Şānī

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Cenāb-ı ḥāzret-i Maḥmūd Ḥān-ı ma' delet-perver
Sezādır Ḥüsrev ü Cemşid olursa bābına derbān

2. Şehenşāh-ı cihānbān u ḥıdīv-i kişver-i 'ālem
Sikender-taḥt u Dārā-baḥt u Ḥüsrev-raḥt u 'ālī-şān

3. Ḥudā'ya ḥamd ola şimdi ser-ā-ser oldu 'ālem şād
Gelince şulb-ı pākinden anıñ şeh-zāde-i devrān

4. O nev maḥşül-i bāğ-ı salṭanat olduḡu dem peydā
Bütün maḥzūn diller cümle oldu ḥurrem ü şādān

170

5. Kudumu ola mazhar sûre-i “İnnâ Fetaħnâ”ya
Cenâb-ı hazret-i Haḡ düşmenin maḡhûr ede her ân

6. Hudâ tahtında Hân Maḡmûd’u dâ’im ber-ḡarâr etsin
Dem-â-dem düşmen üzre ġâlib ola ol şeh-i zî-şân

7. Anîñ şeh-zâdesin dâḡi haḡâlardan erip maḡfûz¹¹²

8. Cihâna eyledim müjde dedim târîḡini Ġâlib
Şehenşâh-ı cihâna verdi Sulḡân Aḡmed’i Yezdân

1237

68

Diger

Fâ’ ilâtün Fâ’ ilâtün Fâ’ ilâtün Fâ’ ilün

Dâye-i ḡudret dedi târîḡ-i teḡrîfin anîñ
ḡamd ola Sulḡân Aḡmed ḡondu mehd-i şevkete

1237

¹¹² İkinci mısra eksiktir.

Diger Berāy-ı Ketḥudā Şoden-i Süleymān Efendi

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Cenāb-ı ḥazret-i Maḥmūd Ḥān-ı mekremet-perver
Edip aḳrānı beyninden bu merd-i 'āḳılı mümtāz
2. Getirdi devletinde Ketḥudā Beg eyledi lākin
Anıñ 'āḳıllıdır etdiren bu rütbeyi iḥrāz
3. Zamān-ı devletinde sāye-i iḥsān u luḫfunda
Hünermendāna ūimdi ūāhed-i ümmīd etmez nāz
4. Eder vaḳtinde erbāb-ı meūāliḫ istirāḫat hep
Ki çoḳdan gelmedi zātı gibi 'āḳıl kerem-perdāz
5. Zebān-ı ḥāmeye ūıḡmaz ki taḫrīr eyleyim vaūfın
O demde lāl olur kilkim edersen medḫine āḡāz
6. Sen ol mesnedde olduḳça ūafā vü zevḳle dā'im
Ḥasūd-ı bed-nihādın ḳahr ede Yezdān-ı bī-enbāz
7. Bu tāriḫ-i mücevherle n'ola faḫr eylesem Ġālib
Süleymān-ı ḳādrdān Ketḥudā Beg oldu bi'l-i' zāz

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

1. Şehenşâh-ı cihân Maḥmūd Ḥân-ı ma' delet-zânın
Der-i vâlâsına hizmet için İskender âmâde
2. O sulţân-ı ' adâlet-pîşe ḥayr-endîşe olduḡda
Aña tevfiķiñ iḥsân eylemez mi Ḥaḡ te' âlâ da
3. Ḥudâ dâ'im meserrât ile etsin gönîlünü şâdân
Muvaffaḡ eylesin zâtını Mevlâ her temennâda
4. O şâhenşâh-ı devrânîñ yine şulb-ı kerîminden
Nümâyân oldu bir ferzend dil-bendi bu dünyâda
5. Yine bostân-ı devletde açıldı bir gül-i ra' nâ
Ḥudâ bād-ı ḥazândan eylesin maḥfûz dünyâda
6. Sürür ile açıldı beste diller gül gibi güldü
Buña bādî nüvîd-i mevlidi oldu bu ârâda
7. Mu' ammer eylesin Maḥmūd Ḥân'ı Ḥaḡ serîrinde
Aña budur du' â leyl ü nehâr ednâ vü a' lâda
8. Şalındıḡça yanında serv-veş şeh-zâdegân Ğâlib
Ola ḡâk-i mezzelletde ' adü-yı taḡtı üftâde

9. Tevellüd eyleyince çäkeri Ğälib dedi târîh

Bu dehri kıldı sād ‘ Abdü’l-mecīd adında şāh-zāde

71

Mefā’ ilün Mefā’ ilün Mefā’ ilün Mefā’ ilün

1. Cenāb-ı Hān Maḥmūd-ı kerīmiñ şulb-ı pākinden

Cihāna geldi bir ferzend dil-bendi bu arada

2. Kemāl-i zevk ü şevkimden dedim târîhini Ğälib

Şafā-yı dehrdir ‘ Abdü’l-mecīd isminde şeh-zāde

(li-Rakımıhi)

Terkīb-i Bend

Mef'ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa'ülün

Kıldı beni nālān meded bir gül-i ra' nā
 Yağdı dil-i dīvānemi āteşlere hayfā
 Gīsūsunu halkaladı boynuma kemend-sā
 Oldum hele bir dāneye mecnūn ki hālā
 Yoğdur ruğ-ı rengi {ni} gibi kimsede¹¹³ ašlā
 Gel bu gece mehtāb edelim zevrağa cānā
 Dil şevk-i ruğūñ yād edip uyğudan uyansın
 Hūn-āb ağıdıp vaqt-i seher kana boyansın

Nīk ü bed ü nāmūsdan āzādedir ' aşığ
 Hāk-i der-i dil-dārda üftādedir ' aşığ
 Bu şevk ile ' arşdan daği bālādadır ' aşığ
 Hem cāzibe-i hūsnüne dil-dādedir ' aşığ
 Ol hançer-i ebrūlara ser-dādedir ' aşığ
 Gel eyle şehīd hūbb-ile gavgādadır ' aşığ
 N'eyleyeyim ' aşığla kebāb oldu yanıp ten
 Şimdengerü ağıyār ile var yār olagör sen

¹¹³ Metinde "Keşmir'de".

Āzār kılarıñ baña sen ğayriye aġrāz
 Ğamz etdi saña bendeñi ol ğamze-i ğammāz
 Gel etme Ğudā ‘aşkına nāz eyleme gel nāz
 Kūyunda seniñ çevgen-i zülfüñle o ser-bāz
 Ağyāra münāsib mi ğüşād olması bu rāz
 Ey dīdesi seġhār güzel ğamzesi şeh-bāz
 N’etdi saña göñlüm neden oldu bu ki lāyık
 Zannım bu ki oldu idi gül rüyuna ‘aşık

Ol tiġ gibi ğamzeyi kan ile bilermiş
 ‘Āşıklarını etmege şad pāre dilermiş
 Mey yerine ħün-ı dil-i ‘uşşākı içermiş
 Kıuvvetler o bāzūlara ey dost ki dermiş
 Çün kim saña Allāh o şirīnligi vermiş
 Ferhād gibi ben de olursam ne kedermiş
 Andıkça seniñ ħāl-i dil-ārāñı ben ey cān
 Kıanlar oturur bu dil-i pür-ħünuma her ān

Küfr okudu ey büt benim imānıma zülfüñ
 Geçdi bu siyehlikleri hep cānıma zülfüñ
 Bir özge belādır dil-i nālānıma zülfüñ
 Her tārını bend eyledi her yanıma zülfüñ
 Çıksın kıoma de cān gibi mihmānıma zülfüñ
 Raġm eylemedi āh ile efgānıma zülfüñ
 Zülfünü be-kef eyleyip ol rüz-ı cezāda
 Da‘vā ederim küfrünü ben pīş-i Hudā’da

Şevk-i ruhuñ ile dilim âteşlere yakdım
 Andırmadım ol lebleri bî-âb bıraktım
 Kaç' etmeğiçün teşneligi bâdeyi çağdım
 Cân kim vere râhımda dediñ gönlümü kağdım
 Mağv oldu irâdem rehiñe şu gibi ağdım
 Nâmım hele 'uşşâkına Gâlib deyü tağdım
 Rağm eyle baña şimdi sezâ-vâr isem ey mâh
 Yoğsa seniñ 'irfânına şad hayf ile eyvâh

11a

(li-Müsevvidihi)

Terkîb-i Bend

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

Ey olan ruğları 'uşşâkına mâh-ı tâbân
 V'ey ziyâ-pâş-ı bezmgâh-ı rağîb-i nâdân
 Nâr-ı hicriñle meded oldu vücûdum çü hazân
 Sîneme gamzeleriñ açdı amân dâğ-ı nihân
 N'eyledim saña ki ben hastañı etdiñ nâlân
 Neden oldum 'acabâ böyle cefâya şâyân
 Künc-i firqatde revâ mı edeyim âh u figân
 Oldu eyvân-ı dilim leşker-i gamla vîrân
 Hâk-pây oldum idi saña budur 'işyânım
 Hem fedâ kıldım idi râhiña bâş u cânım

Dil-i vîrânemi hîç kimse ne âbâd eyler
 Şimdi herkes anı azâr ile ber-bâd eyler
 Dil esîr oldu seniñ zülfüne feryâd eyler
 Kâfir olsa anı bu âna dek âzâd eyler
 Görmedim sen gibi bir cevriñi mu‘tâd eyler
 Gönlüm âzâdeligi ağlayarak yâd eyler
 Sihr ğâyb olsa seniñ gözlerin icâd eyler
 Dil-i maḥzûnu yine bir nigehiñ şâd eyler
 Nâr-ı ‘aşkıñ dil-i zârımda benim oldu bedîd
 Şimdiden soñra serim kes beni sen eyle şehîd

10b

(li-Muḥarririhi)

Tercî‘-i Maṭla‘-ı Ḥalîm Girây

Mef‘ülü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

Sırr-ı cünûna gönlümü ben maḥrem eyledim
 Etdirmedim şikâyeti ben epsem eyledim
 Aldım vefâtı dîdeme nûş-ı sem eyledim
 Rüşen-dilâni cümle bu şeb pür-ğam eyledim
 Âh eyleyip cihâni şehâ derhem eyledim
 {Bir dem} firâḳ-ı yâr ile ben bir dem eyledim
 Çeşm-i ‘alîli ḥasret ile pür-nem eyledim
 El ‘îd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim

2

Etme teğāfūl bendeñe ey şivekār yār
Lāyık mı ‘ aşık eylesin āh u fiğān ü zār
Kılma hazīn dīdelerim cūy-ı hūn-vār
Bu hāl-i girye-hīzime kāfir daği yanar
Çeşmimden etdi şimdi hayālin daği firār
Kalmadı ben za‘ īfi şorar vü nebir arar
Çeşm-i ‘ alīli hasret ile pür-nem eyledim
El ‘ īd-i ekber eyledi ben mātem eyledim

3

Yandım amān āteş-i ‘ aşka amān amān
Yoğ mu teraḥḥum eyleye bir müslümān amān
Pür-yāre kıldı cismimi bir bī-amān amān
Raḥm eyle gör de hālimi hālīm yaman amān
Āh-ı dilimden eyledi kevn ü mekān amān
Göndermedi peyāmıñ o kaşı kemān amān
Çeşm-i ‘ alīli hasret ile pür-nem eyledim
El ‘ īd-i ekber eyledi ben mātem eyledim

4

Tiğ-i każā-yı ğamzesi ‘ aşık şehīd eder
Şubḥ-ı vişāliñi yine gönlüm ümīd eder
Kara geceleri şereriyle sa‘ īd eder
Dil āh vāh-ı hasreti dā’im şedīd eder
Günden güne saña muḥabbeti cedīd eder
Zann etme sensiz bu dil-i maḥzūn ‘ īd eder
Çeşm-i ‘ alīli hasret ile pür-nem eyledim
El ‘ īd-i ekber eyledi ben mātem eyledim

Vāşıl olunca nūşuna şahbā-yı firqatîñ
 Düşdüm ayâğına hele sâķî-i ĥasretîñ
 Zehr oldu neş'esi baña ol cām-ı 'işretîñ
 Dil mürde şimdi kimdir o hem-bezm {i} vuşlatîñ
 Oldum oğulluğı hele ehl-i melâmetîñ
 Oldum 'arûsu şimdi o rûz-ı meserretîñ
 Çeşm-i 'alîli ĥasret ile pür-nem eyledim
 El îd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim

Geldi o rûz-ı 'îd ki ĥalk oldu şād-kām
 Verdi cemî' -i ĥalka o çün neş'e-i tamām
 Herkes libās-ı faħr ile bulmuş 'aceb nizām
 Zâhid şalât u zıkrde rindân elinde cām
 Oldu cihân ĥalkı bütün nâ'îl-i merām
 Ben olmadım mu'âyede-i yâr ile be-kām
 Çeşm-i 'alîli ĥasret ile pür-nem eyledim
 El 'îd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim

'Aşķıñ şerârı âdemi bî-'âr u neng eder
 Āh eyler ise çarķı o dem bî-direng eder
 Ġamzeñ yine o 'aşık ile turma ceng eder
 Etdiklerini baña ne bî-dîn fireng eder
 Vermez amân başıma dünyâyı teng eder
 Sensiz mey içse dil yine nūş-ı şerengeder
 Çeşm-i 'alîli ĥasret ile pür-nem eyledim
 El 'îd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim

Dil yana yana âteş-i ‘aşka kebâbdır
 Eşkim aķarsa dīdelerimden şarâbdır
 Bir kerre çeşmi görse ki hālīm hārâbdır
 Halkıñ bu zâra etdigi şimdi ‘itâbdır
 Derd-i firâķı söyler isem bir kitâbdır
 Söyle şabâ o mâha bu hālīm şevâbdır
 Çeşm-i ‘alīli hâsret ile pür-nem eyledim
 El ‘īd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim

Yazdım o şūha hāl-i dil-i pür-melâlimi
 Ğâlib sipihr-i kec-rev ile infī‘âlimi
 Şimdi o şâha göndereyim ‘arz-ı hālīm
 Güş ede belki böyle perīşân maķâlīm
 Etme su’âl ğayri gönül derd-i hālīm
 Yazdı bu maţla‘ {ile} Hālīm hâsb-i hālīm
 Çeşm-i ‘alīli hâsret ile pür-nem eyledim
 El ‘īd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim

9a

li-Nâmıķihi

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

Pençe-i müjgâni dile urdu dest
 Päreleyip sīnemi etdi şikest
 Bâde-i ‘aşķla beni etdi mest
 ‘Aķlımı yağmaladı ol hūd-perest
 اه من العشق و حالاته
 احرق قلبى بحراراته

2

Etdigi ihsānı sitemdir baña
Vaşla bedel verdiği ğamdır baña
Yār-i vefādārım elemdir baña
Yine bu evzā‘ı keremdir baña
اه من العشق و حالاته
احرق قلبی بحراراته

3

Cevr ü cefāsıyla olup dil-figār
Rūz u şeb oldu işim āh ile zār
Etdi bu rütbe beni ol şivekār
Çays baña nisbet ile hūş-yār
اه من العشق و حالاته
احرق قلبی بحراراته

4

Göre nice ‘ işveler icād eder
Çaşr-ı dili cevır ile ber-bād eder
Bir sūhan luţf eylese ne şād eder
Şimdi dil āzādeligi yād eder
اه من العشق و حالاته
احرق قلبی بحراراته

5

Āteş-i ‘ aşkıñla olup bī-direng
Oldu cihān başıma zindān ü teng
Eyledi zūlfüñ beni bī-‘ār u neng
Var mı bu hālāt ile bir baña deng
اه من العشق و حالاته
احرق قلبی بحراراته

6

Vird-i dilim nāle-i cāngāhdır
Kār-ı zebānım daḥi eyvāhdır
Baña bu derdi veren Allāh'dır
Deme bu ḥāle sebep ol māhdır
اه من العشق و حالاته
احرق قلبى بحراراته

7

Bende-i cānāne miyim bilmezem
Şem'ine pervāne miyim bilmezem
‘Aşk ile dīvāne miyim bilmezem
‘Aql ile bīgāne miyim bilmezem
اه من العشق و حالاته
احرق قلبى بحراراته

8

Eyledi gīsūsunu ol meh kemend
Etdi bu dīvāne dilim aña bend
Eyleme vā'iz baña sen nuşḥ ü pend
Nuşḥu n'ider 'āşık olan derdmend
اه من العشق و حالاته
احرق قلبى بحراراته

9b

9

Ben bu gece şubḥa kadar ağladım
Cūş-ı muḥabbetle daḥi çağladım
Sūziş-i 'aşkıñla berim dāğladım
Ġayri ölüm bārını ben bağladım
اه من العشق و حالاته
احرق قلبى بحراراته

10

Sīnecigim tīr-i nigāha hedef
Gözle beni eyleme tīriñ telef
Eyleme kāküllerini sen be-kef
Etme meded bendeni Ƙays'a ħalef
اه من العشق و حالاته
احرق قلبى بحراراته

11

Oğ gibi her bir müje kaçlar kemān
Bunca ħadengi nice etdiñ nihān
Ƙuvvet o bāzūlara ey pehlivān
Cümlesine sīnem olupdur nişān
اه من العشق و حالاته
احرق قلبى بحراراته

12

Oldu dilim cevriñ ile sūde āh
Zehr-i sitemle benim ālūde āh
Olmadı dil ' aşğdan āsūde āh
Eyleme Zūhdī ki bu beyhūde āh
اه من العشق و حالاته
احرق قلبى بحراراته

Tahmīs-i Ğazel-i Ğazret-i Sultān Selīm Ğān
(li-Kātibihi)

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1

Ğaylı dem görmedim ol tāze civānım nicedir
Dilde tır-i müjesi qaşı kemānım nicedir
Bā' iş-i nāle vü feryād u figānım nicedir
Söyle ey bād-ı seher şūĞ-ı cihānım nicedir
Ğamda mı yoksa feraĞnāk mi cānım nicedir

2

ŞubĞa dek kıan doker 'aşķ ile dil-i bī-dārım
Āsümān kıana boyandı görüp āh u zārım
El-meded sūziş ile kıalmadı şabr u 'ārım
Ne olur şorsañ eger Ğāl-i dil-i bīmārım
Deseñ āyā nice bī-tāb u tüvānım nicedir

3

Her ne söylerse desin şūfi-i şeytān-vaķār
Yandı gönlüm gül-i ruĞsārına yāriñ nā-ķār
'Āşıkım yok deyü eylerse de ol meh inkār
Ben anıñ bülbulüyüm zār ederim leyl ü nehār
Bilmem ammā ki benim Ğonçe-deĞānım nicedir

4

Kūze-i nūn gibi bu didelerim tölmasa da
Korkarım āh edemem rüy-ı gülü şolmasa da
Ben siyeh-ķerde-perestim dil anı bulmasa da
Ğösterişli yüzü Ğāyet de beyāz olmasa da
Ğüsnü eşmer büt-i şirīn-zebānım nicedir

5

Reh-i cānānda nām-āver olur kim vere ser
Zühdiyā rāh-ı dil-ārāya giderseñ ne keder
Bilmem ol meh nicedir de ne gelir var ne gider
Var mı İlhāmī'ye ey peyk-i şabā sende haber
Birini sevdi mi ol tāze civānım nicedir

6

(li-Muḥarririhi)

Taḥmīs-i Ğazel-i Mīr Nebīl Efendi

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1

Bir nigāh-ı luḫf ile aġyāra maġrūr eyleme
Defter-i 'uṣṣāķına gönlümü mestūr eyleme
Yañılırsan bu dil-i maḥzūnu mesrūr eyleme
Ey meh-i garrā şaķın aġyārı sen dūr eyleme
Cevridir lāyık saña 'uṣṣāķı ma' zūr eyleme

2

Çan oturmuş gönlüme rüyüñdaki benden midir
Bilse dil taķdīr-i Ḥaķ mı yoķsa hep senden midir
Seni ber-bād ü ḫarāb etmek de himmetden midir
İstemez 'uṣṣāķ-ı şādık yoķsa bir işden midir
Tīġ-i āh ile bütün aġyārı maķhūr eyleme

3

Nār-ı 'aşķıñ bir yaña cevr ü cefālar bir yaña
Derdini gönlüm nice bir bir 'ayān etsin saña
Sen teġāfül meylerin çünki içerdin zālīmā
Çare yoķ def' -i ḫumāra istemem baķma baña
Ol nigāh-ı mest ile tek böyle maḥmūr eyleme

Ey gönül sen bezm-i ğamda ıurma et nüş-ı şarâb
 Mest ol ol deñlü ki luıf olsun saña ol nüh kıbâb
 Sille-i rindânı ye mey-ĥâne de piş ol ĥarâb
 Olmadıkça meclis-i ‘ aşka varılmazmış kebâb
 Âteş-i ruĥsârını zülfüñle mestür eyleme

5

Tiğ-i tüz-i ğamzeñ açdı yaralar her yanıma
 Bâri ey zâlim benim girme bir avuç kıanıma
 Raĥm edip efgânıma bu dîde-i giryânıma
 İstemem gelme gidince kıydırırısın cânıma
 Ĥânemi ey âfitâbım böyle pür-nür eyleme

6

Sen¹¹⁴ o dem ki başladıñ meclis de cevân etmege
 Niyyet etdiydi gönül sen mâhı cânân etmege
 Başladıñ ey kâfir-i bî-dâd nâlân etmege
 Böyle ey zâlim beni çâk-i giribân etmege
 Sîne-i billûru ‘ arz edip de mecbûr eyleme

7

Ey gönül bu neş’e-i cāvîdi ki etme ‘ aceb
 Kıudret-i Ĥaķ’la olan bir bâde-i ‘ aşkıdır sebep
 Yoksa ĥumlarla meyi bir demde nüş etseñ de hep
 Neş’esinden sonra zâhirdir ĥumârı der-‘ aķab
 İstemem ben bâde-i la‘ liñle mesrûr eyleme

8

Ĥasret-i dil-dâr ile kıan ağladı iki gözüm
 Zerd olup merdân-ı ‘ aşkı içre ağardı bu yüzüm
 Ġâlibâ taĥsîn kııldı işte bu beyti özüm
 Gün-be-gün ĥussâdıñ artar gel Nebilâ tüt sözüm
 Böyle mu‘ ciz şî‘ r ile kendini meşhûr eyleme

¹¹⁴ Sen: Sen de

Oldu Nebîl Beg'in eş'arı dür-âsâ bî-bahâ
 Ehl-i ğam gūş etse bir mışrâ'ını bulur şafâ
 Nazm-ı Şevket'de bulunmaz bundaki ħüsn ü edâ
 Ehl-i güftâra du'âsı vâcib olmuş dâ'imâ
 Seng-i ğamla ħalbini yarıp da meksûr eyleme¹¹⁵

(li-Muĥarririhi)

Taĥmîs-i Maṭla' -ı Şeyĥ Ğâlib Efendi El-Mevlevî

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

Âlemi yaĥdı meded âh-ı dil-i nâ-şâdım
 Çarĥı ağlatdı benim eşk-i terim feryâdım
 Ķays'dır âteş-i 'aşĥ içre benim üstâdım
 Müsta'id ħıl yoĝısa vaşlına isti'dâdım
 Saña güçlük mü var ey şâh-ı kerem-mu' tâdım

Gerçi lâyıĥ degilim saña efendim ben de
 Lîk 'aşĥıñ beni nâ-çâr edip etdi bende
 Ne olur eyler iseñ bize mürüvvet sen de
 Müsta'id ħıl yoĝısa vaşlına isti'dâdım
 Saña güçlük mü var ey şâh-ı kerem-mu' tâdım

Dil seni sevdi velî n'eyleyim izĥâr edemem
 Cân verip 'aşĥıñ olduğumu inkâr edemem
 Yine şâyeste-i vaşl olduğum iĥrâr edemem
 Müsta'id ħıl yoĝısa vaşlına isti'dâdım
 Saña güçlük mü var ey şâh-ı kerem-mu' tâdım

6b

¹¹⁵ Metinde: yâr bî

4

Bir nigehle dil-i vîrânı h̄arāb eylediñ āh
Şoñra da āteş-i ‘aşkıñla kebāb eylediñ āh
Ağlatıp iki gözüm h̄asret-i h̄āb eylediñ āh
Müsta‘id kııl yoğısa vaşlına isti‘ dādım
Saña güçlük mü var ey şāh-ı kerem-mu‘ tādım

5

Ruķebānıñ yanına gitme kııl ihsān ü kerem
Çekemez ülfetiñ anlarla bu zār u pür-ğam
Yetişir eylediler vaşlıñ ile def‘-i elem
Müsta‘id kııl yoğısa vaşlına isti‘ dādım
Saña güçlük mü var ey şāh-ı kerem-mu‘ tādım

6

Bunca cevriñ baña ey şūh mürüvvet ise de
Çalması t̄akatim ey şūh ‘ināyet ise de
Senden ümmīd-i vişāl etme kabāhat ise de
Müsta‘id kııl yoğısa vaşlına isti‘ dādım
Saña güçlük mü var ey şāh-ı kerem-mu‘ tādım

7

Eyle pā-māl beni lāyıķ isem şād olayım
Urayım āteş-i ‘aşka teni ber-bād olayım
Nice bir yāre-i h̄od ğamze-i cellād olayım
Müsta‘id kııl yoğısa vaşlına isti‘ dādım
Saña güçlük mü var ey şāh-ı kerem-mu‘ tādım

8

Tiğ-i ğamzeñle helāk et dili ķurbān olsun
H̄aşre dek kıan ile ālūde o giryān olsun
Nā-murād etme kabūl eyle bir ihsān olsun
Müsta‘id kııl yoğısa vaşlına isti‘ dādım
Saña güçlük mü var ey şāh-ı kerem-mu‘ tādım

Sen de Ğālib gibi nālān mısıñ ey dil söyle
 Nice bir ketm ola bu sūz-i nihānī böyle
 Şaķın  ar eyleme dil-dārīña söyle şöyle
 Müsta id  ıl yoĝısa vaşlına isti  dādım
 Saña güçlük mü var ey şāh-ı kerem-mu  tādım

Ola Ğālib Dede'niñ rūhu İlāhī şādān
  Aleme gelmiş o bir şā ir-i pākīze-zebān
 İşte bu maţla ı ez-cümle o olmuş gūyān
 Müsta id  ıl yoĝısa vaşlına isti  dādım
 Saña güçlük mü var ey şāh-ı kerem-mu  tādım

Fā ilātūn Fā ilātūn Fā ilātūn Fā ilūn

Bāĝ-ı cisminde o şūhuñ bir gül-i nā-yābı var
 Cūyveş  uşşāķınıñ da eşkden seyl-ābı var
  Azm-i gūlzār etmege yine  aceb per-tābı var
 Seyr  ıl gör kim gūlistānıñ ne āb u tābı var
 Anlamış gūyā ki sūnbül kākūlüne tābı var

Nār-ı hicriñle re'isim ehl-i bezm-i şivene
 Seyr-i gūlzār eylesem daĝi ĥayālīñle yine
 Her giyāhı nīşterdir  aşd eder gūyā tene
 Rāĥat için ferş şalmış tīre-i ter-i gūlşene
 Nergis-i mestiñ gören maĥmūr şanmış ĥ ābı var

¹¹⁶ Fuz l 'nin gazeline yazılan tahmis eksiktir.

Nev-bahār eyyāmıdır oldu gönüller pür-şafā
 ‘Azm-i gülzār etdiler maḥbūblar ser-tābe-pā
 Ey dil-i bīmār ey bī-çāre vü ey pür-belā
 Bulunur her derde isterseñ gülistānda devā
 Hoḳḳasında gonçeniñ şan kim şifā cüllābı var

9b

(li-Muḥarririhi)

Taḥmīs-i Ğazel Tevfik Efendi

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

Yār olunca bī-amān olsun derim meşreb bu yā
 ‘Aşıḳa nā-mihrbān olsun derim meşreb bu yā
 Pür-teğāfül bir civān olsun derim meşreb bu yā
 Sevdigim şūḥ-ı cihān olsun derim meşreb bu yā
 Bezm-i meyde beyt-ḥ̄ān olsun derim meşreb bu yā

İftirāḳıyla o yāriñ buldu dil derd ü elem
 Şuç benimdir kim anıñ ben bilmedim ḳadrin o dem
 İsterem dünyāda bir yār-i sitemkāra düşem
 Ğamzesi ḥ̄ün-ḥ̄ār ü müjgānı ciğer-düz ola hem
 Çeşmi cādū bī-amān olsun derim meşreb bu yā

‘Aşıḳāna cevre şimdi eylemiş niyyet o şūḥ
 Bāde ver çaksın bezimde etmesin ḥiddet o şūḥ
 Ser-ḥoş olmazsa vişāl için verir zaḥmet o şūḥ
 Şemm ü būsā neş‘e –i meyle verir ruḥşat o şūḥ
 Olmaz ammā her zamān olsun derim meşreb bu yā

4

‘Ömrümü etdikçe ben yolunda cânânıñ tebâh¹¹⁷
Hâne-i ağıyarı eyler baña nisbet cilvegâh
Çarhı her şeb etmeyem ben nice âhımla siyâh
Yâr ağıyar ile hem-bezm oldu derler âh âh
Hem-nişîn-i ‘ârifân olsun derim meşreb bu yâ

5

Tîğ-i ğamze toğrasın bağrım edip kılanlar nişâr
Eylesin Ğâlib dem-â-dem nâle vü feryâd ü zâr
Pâre pâre eyleyip bu cismi kılsın şerhadâr
‘Aşıka rahm etmesin aşla o şüh-ı şivekâr
Hâli Tevfik’iñ yaman olsun derim meşreb bu yâ

15a

10

li-Muħarririhî Şarkı

Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün

1

Helâk etdiñ yeter ‘uşşâkıñı ey dîdesi maħmûr
Bahâr eyyâmıdır mehtâba gel bizlerle nüş et mey
Açıldı sünbül ü güller dil-i maħzûnlar mesrûr
Bahâr eyyâmıdır mehtâba gel bizlerle nüş et mey

2

Raķib-i seg-nihâdı terk edip bizle şafâ eyle
Biraz da anlarıñ bağrın üzüp cânâ cefâ eyle
Dil-i ğam-ķ̄âra mu‘tâd eyle rahmıñ gel vefâ eyle
Bahâr eyyâmıdır mehtâba gel bizlerle nüş et mey

¹¹⁷Derkenâr: Eyledim ‘ömr-i ‘azizi râh-ı cânânda tebâh

3

Begim nār-ı firâkıñ ile sīnem lālezār oldu
Sirişk-i çeşmim aqmaqdan hele bir cūybār oldu
Şafā-efzā saña bir bâğ-ı dil-cū âşikār oldu
Bahār eyyāmıdır mehtāba gel bizlerle nūş et mey

4

Qararsıñ reng-i rūyuñ gül görüp cānā hicāb etsin
Lebiñden buse alsın Ğālibiñ nūş-ı şarāb etsin
Baqıp bülbül çemende yüzüne bağrın kebāb etsin
Bahār eyyāmıdır mehtāba gel bizlerle nūş et mey

11

Def a

(li-Muharririhi)

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1

Yandı nār-ı 'aşkıña dil oldu büryān el-amān
Ey şeh-i ıqlīm-i istiğnā meded raħm et baña
Ruḥṣatıñ olursa dil derdiñ saña etsin 'ayān
Ey şeh-i ıqlīm-i istiğnā meded raħm et baña

2

Rūz u şeb feryād-ı dil bī-rāḥat etdi 'ālemi
Ḥasretiñle çok mudur nūş eylese gönülüm seni
Nār-ı hicriñdir efendim şimdi cānıñ hem-demi
Ey şeh-i ıqlīm-i istiğnā meded raħm et baña

3

Āteş-i 'aşkıñla dil yandı kebāb oldu meded
Qanlı yaşım aqa aqa çün şarāb oldu meded
Böyle ma' lūmuñ ola ḥālim ḥarāb oldu meded
Ey şeh-i ıqlīm-i istiğnā meded raħm et baña

193

4

Bir nigāhıñla dil-i vīrānemi ābād kıł
Külbe-i aḥzānımı ey Yūsuf um sen şād kıł
‘Aşkıñ ile Ğālib-i rüsvāyı gāhī yād kıł
Ey şeh-i iqlīm-i istiġnā meded raḥm et baña

12

Diger li-Müsevvidihi Şarkı

Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilün

1

Güş edip tersā fiġān u āh u zārım etdi dād
Daḥi ey meh-rū yetişmez mi teġāfülse murād
Bunca demdir bende-i maḥzūnuñu etdiñ mi şād
Daḥi ey meh-rū yetişmez mi teġāfülse murād

2

Derd-i ‘aşkıñ kimseye cānā ḥikāyet etmedim
Rāh-ı ‘aşkıñda neler çekdim şikāyet etmedim
Bunca demdir cevriñi çekdim ferāġat etmedim
Daḥi ey meh-rū yetişmez mi teġāfülse murād

3

Meyl edeliden ben saña bir ferde yoġdur raġbetim
Ḳande ārāmım benim ‘aşkıñla yoġdur rāḥatım
El-meded inşāf kıł kim gitdi tāb ü tāḳatım
Daḥi ey meh-rū yetişmez mi teġāfülse murād

4

Ḥayli demdir çakeriñ Zühdi’dir ey āfet seniñ
İster āzād ü çerāġ et vaşl ile himmet seniñ
Vaşlına şāyesteyim her vechle raġbet seniñ
Daḥi ey meh-rū yetişmez mi teġāfülse murād

Diger li-Zābirihi Şarkı

Müstef' ilün Müstef' ilün

1

Bilmez idim billāh ben

Yanmağ ne müşkil 'aşğa āh

Yandı ħarāb oldu bu ten

Yanmağ ne müşkil 'aşğa āh

2

'Uşşāğına etme cefā

Ağyāra gel kıılma vefā

Ṭākat getirmez dil aña

Yanmağ ne müşkil 'aşğa āh

3

Oldu gönül āvāresi

'Aşkıñ oñulmaz yāresi

Yoğdur cihānda çāresi

Yanmağ ne müşkil 'aşğa āh

4

İsm-i şerīfñ andı dil

Ġālīb kuluñla yandı dil

Yanmağı kolay şandı dil

Yanmağ ne müşkil 'aşğa āh

(li-Râkımihi)

Şarkı Tanzîr-i Şarkı-i Şeyh Gâlib

Mef'ûlü Fâ'îlâtü Mefâ'îlü Fâ'îlün

1

Bağdım o rüy-ı yâre yine âh âh âh
 Açıldı tende yâre yine âh âh âh
 Yandım ne çâre nâra yine âh âh âh
 Ğam geldi kalb-i zâra yine âh âh âh

2

Bakmaz bu hûn-mişâl ağan eşk-i âlime
 Rağm eylemez o bağırı kaçı böyle hâlime
 İnşâf kııl ki düş olan 'âşık o zâlime
 Etmez mi bir qarâra yine âh âh âh

3

Terk etdi hicriñ ile gönül istirâhati
 Sen gez raķib ile baña düşmez mi gayreti
 Billâh tāk olur buna tağın da tākati
 Āh edemem ne çâre yine yine âh âh âh

4

Rağm etmez oldu Ğâlib'e ol şüh-ı dil-firîb
 Bu bî-ķarâr 'aşk nice eylesin şekîb
 Ol dem ki sır-i h'ân-ı vişâl oldu hep raķib
 Düşdü dil-i nizâra yine âh âh âh

li-Müsevvidihi'z-Za'if

Müstef' ilün Müstef' ilün

1

‘ Āşıqlara gel hem-dem ol

Oynar iken kıılma ğazab

Güller gibi sen hurrem ol

Oynar iken kıılma ğazab

2

Cevriñle hâlim pek yaman

Ey bî-mürüvvet nev-civân

Raħm eyle raħm eyle amân

Oynar iken kıılma ğazab

3

Yoķ kimsede böyle edâ

Bir nâzîña biñ cân fedâ

Dil senden eyler pek recâ

Oynar iken kıılma ğazab

4

Yaķma dil-i bî-çâreyi

Hem daħi bu âvâreyi

Al eline çâpâreyi

Oynar iken kıılma ğazab

5

Yoķdur Ğalaťa'da eşiñ

Dünyâyı yaķdı âteşiñ

Söyler saña bu ğam-keşiñ

Oynar iken kıılma ğazab

li-Muḥarririhi'l-Faḳīr

Müstef' ilün Müstef' ilün

1

Yoḳdur o şūḥuñ medḥali
Ben kendim etdim kendime
Bir kerre baḳdımđı velī
Ben kendim etdim kendime

2

Ben 'āşık-ı giryānıyım
Ben ḥaste-i çeşmānıyım
Münḳād-ı her fermānıyım
Ben kendim etdim kendime

3

Bir kerre baḳ āvāreñe
Raḥm eyle ben bī-çāreñe
Sevmez iseñ de çāre ne¹¹⁸
Ben kendim etdim kendime

4

'Aşḳ āteşi aldı beni
Bir kerre gördümdü seni
Yaḳdım o günden bu teni
Ben kendim etdim kendime

5

Cān ü teni ḳıldım fedā
Bilmem ne ḥāl oldu baña
Sen eylediñ demem saña
Ben kendim etdim kendime

¹¹⁸ne: Metinde "ñe"

li-Müsevvidihi

Müstef ilün Müstef ilün

1

Sevdimdi gerçi ben seni

Ben küsdüm artıķ istemem

Vermiş idim cān ü teni

Ben küsdüm artıķ istemem

2

Bī-cā ḥarāb oldu bu ten

Bilmez misin ey gül-beden

Yalvarır iseñ daḥi sen

Ben küsdüm artıķ istemem

3

Pek bī-rahm cānānesin

Ağyār ile hem-ḥānesin

‘Āşıqlara bīgānesin

Ben küsdüm artıķ istemem

4

Ben istemem gelme baña

Hem ılma ālām-ı cefā

Var başķa ‘āşıķ bul saña

Ben küsdüm artıķ istemem

5

Bu cāna kār etdi cefā

Var iltifāt etme baña

Kimle edersen et şafā

Ben küsdüm artıķ istemem

li-Muḥarririhi Şarkı

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1

Ārzū etmede gönlüm her dem
 Seni ey şūḥ-ı cefā-pīşe seni
 Şorma kimdir deyü gel eyle kerem
 Seni ey şūḥ-ı cefā-pīşe seni

2

Demediñ mi ki seni şād edeyim
 Bu gece ḥāneñe bekle gideyim
 Çok yalan söylediñ ammā n'ideyim
 Seni ey şūḥ-ı cefā-pīşe seni

3

Ben raḳībe tarılıp n'eyleyeyim
 Nice bir ceng ü cidāl eyleyeyim
 Varayım vālideñe söyleyeyim
 Seni ey şūḥ-ı cefā-pīşe seni

4

Nice dil etmeye āh {ü} vāhı
 Göricek çeşm-i siyāhıñ gāhı
 Fitne gördükde kaçır billāhi
 Seni ey şūḥ-ı cefā-pīşe seni

5

Kerem et söyle baña eyleme 'ār
 Gel yemīn eyleme etme inkār
 Ġālibā koḳlamış öpmüş aḡyār
 Seni ey şūḥ-ı cefā-pīşe seni

li-Muḥarririhi*Söyle efendim niye küsdün baña*

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1

Āh mı etdim yüzüne ey güzel
 Söyle efendim niye küsdün baña
 Bilmiyorum cürmümü billâhi gel
 Söyle efendim niye küsdün baña

2

Ḥâtırını vaşl için incitmedim
 Belki bir ibrâm daḥi etmedim
 İstemedigin yola ben gitmedim
 Söyle efendim niye küsdün baña

3

Ben bilirim saña beni geçdiler
 Uyma raḳîbe seniñ ' aqlın çeler
 Var ise aşlı beni öldür eger
 Söyle efendim niye küsdün baña

4

Dün gece aḡyâr ile etdiñ şafâ
 Aḡzımı açdım mı o şeyden saña
 Tâ bu kadar vermiş iken de rızâ
 Söyle efendim niye küsdün baña

5

Gerçi ne etseñ anı Ġâlib çeker
 Sen de bir inşâf kı1 ey ' işveger
 Ḳalmadı vallâhi liyâḳat yeter
 Söyle efendim niye küsdün baña

ĠAZELİYYĀT-I FAĶİR

Fî-Ĥarfi'l-Elif

1

Fe' ilätün Fe' ilätün Fe' ilätün Fe' ilün

1. Oldu her bir müjesi çengel-i şeh-bâz baña
Pâre pâre eder ise tenimi az baña
2. Cüşiş-i ' aşkla olursa gönül nâle-künân
Olamaz ney hele ol demde hem-âvâz baña
3. Kanım ağıtdı benim sinecigim deldi çü ney
N'ola âh eyler isem oldu o dem-sâz baña
4. Nüş ederken saña söz söyledi mînâ-yı şarâb
Söyle sırr-ı lebiñ ey âfet-i ÷annâz baña
5. Arama ġayride tîr-i müjeñi ey kaşı yâ
Râst geldi oğun ey şüh-ı çep-endâz baña
6. Esb-i hâmem n'ola gem almaz ise ey Ġâlib
Şimdi hamd ola ġüşâde reh-i i' câz baña

2

Def a

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Eşk-i çeşmim göricek hānde eder yār baña
Ben niyāz eyler isem ol eder āzār baña
2. Bir zamān hem-dem iken meclisiñe bī-teklif
Şimdi ağıyāra mūdārā geliyor 'ār baña
3. Şūhlar 'āşıkına gāhice cevri eylerler
Var mı hiç böyle sitem eyleye her-bār baña
4. Sāḳiyā bādeyi minnetle sitemle verme
İki çeşmimdir olan sāḡar-ı ser-şār baña
5. Nīm ḡamzeyle niḡāh etdi dil oldu bī-hūş
Zühdiyā n'eyledi gör çeşm-i füsünkār baña

3

Def a

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Ruḡuñ şem' ine cānā şimdi bir pervāne kıl peydā
Der-āteş eyleyen kendini bir dīvāne kıl peydā
2. Bulunmaz kāle-i hindū mudur ol şūḡ ey dil sen
Cefāsın çekme enseb ḡāline bir dāne kıl peydā

3. Seni cevr ile ber-bād etdi olma ey dil-i ma' mūr
Harābāt illerinde Şimdi bir kāŐane ıl peydā
4. Őarābı umlar içre Őaqlama ey sākī-i gūl-ru
Bahār eyyāmıdır ' uŐŐaa bir peymāne ıl peydā
5. KūŐād etme gūl-i maŐŐudunu bī-derde ey Ğālib
Anı kendin gibi bir būlbūl-i nālāna ıl peydā

4

Def a

Mef' ūlū Fā' ilātū Mefā' ilū Fā' ilūn

1. Ey Őū eyle cevr ū sitem dā 'imā baa
Etmiş muadde anı ezelde udā baa
2. Yodur cihānı geŐt ū gūzār eylesem daı
āk-i deri gibi hele cāy-ı Őafā baa
3. Ben bī-sūtūnu Őimdi arāb eylesem gerek
Ferhādliđı verdi o Őirīn-edā baa
4. Ma' cūn-ı la' l-i dil-berimi ğayri ey abīb
Ben aste-i muabbe tim olmaz devā baa
5. Ğālib ulu ki dūnyede ālā benim seni
Ey Őū eyle cevr ū sitem dā 'imā baa

li-Muḥarririhi

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Halka-i gīsularıñ qandil-i sünbüldür baña
Ravza-i ḥüsnüñdeki rular daḡi güldür baña
2. Tār endişesi taḡşil-i muḡālāta şarar
Kākül-i pür-çini zincir-i teselsüldür baña
3. Kām-yāb-ı vaşl olan aḡyār şād oldu yine
Cünbiş-i ebrularıñ tiḡ-i teḡāfüldür baña
4. Der-be-der gezdim kirām-ı nāsdan yoḡ fā'ide
Sā'il-i feyzim mekân bāb-ı tevekküldür baña
5. Būy-ı mey midir lebiñde yā nihān mıdır şarāb
Bildigim mest etmede hem-ḡālet-i müldür baña
6. Dāḡlar açdıysa sīnemde dil-ārā ey raḡīb
Ḥurrem olma etdiḡi anıñ tenezzüldür baña
7. Farḡ-ı reng-i çehresinde ḡaldım 'āciz Ġālibā
Diyemem gül-penbedir yāḡod o gülgüldür baña
8. Söylüyor tūḡ-i ḡab'ım Rezmī-i üstāda kim
Nazmıñız ḡaḡḡā ki mir'āt-ı taḡayyüldür baña

li-Müsevvidihi

Mef'ülü Fâ' ilätü Mefâ' ilü Fâ' ilün

1. Ey yâr diñle dilden amân söylerim saña
Hâl-i dil-i nizârı yaman söylerim saña
2. Eflâki geçdi âhım inanmaz mısın dañı
Billâhi yandı cânım inan söylerim saña
3. Esrâr-ı sūziş-i dili isterseñ ey perî
Bir şūha yan da ben o zamân söylerim saña
4. Reng-i ruñun 'arūs-ı güle ey nesim-i şubñ
Ben ara yerde anı nişân söylerim saña
5. Sen haste görme dideleriñ ey gönül anıñ
'Uşşâk-ı zâra şihhat-i cân söylerim saña
6. Ağzın aradım ammâ gönül harf bulmadım
Bu sırrı bî-zebân ü nihân söylerim saña
7. Sen tek cefâyı Ğâlib'e kı1 da müşevviķ ol
Ben şi' r ü nazmı sihr ü beyân söylerim saña
8. Toğdu bu kalb-i qaraya envâr-ı şems-i dîn
Medñ eylesem ne rütbe yalan söylerim saña

li-Muḥarririhi

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Al-ı ruḥsārınla al etdiñ baña
Güyyā ' arz-ı cemāl etdiñ baña
2. Hem esir-i bister etdiñ cevr ile
Hem gelip ḥātır su 'āl etdiñ baña
3. Gāh mecnūn gāh ' āqıldır bu dil
Ben de bilmem sen ne ḥāl etdiñ baña
4. uluña sen böyle cevr etmez idin
orarım sen infi' āl etdiñ baña
5. Ğālib ümmid etmedi vaşlıñ seniñ¹¹⁹
Sen niçün ' arz-ı celāl etdiñ baña

24a

Fı-Ḥarfi'l-Bā'

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Sūziş-i ' aşkıñla sīnem āh biryān oldu hep
Ḥāl-i zārım ' aşıkān gördükde ḥayrān oldu hep

¹¹⁹Derkenār.

2. Çözdü zülfün ser-be-ser ‘uşşâka luţf etdi velî
N’eyleyim şîrâze-i diller perîşân oldu hep
3. Kûyuñ etrâfin nice feryâd edip devr etmeyem
Şabr u ‘arım âteş-i ‘aşkıñla sūzân oldu hep
4. Va‘d-i teşrîfînde ħalf etdiñ bu şeb ben şubĥa dek
Sensiz ey meh içdigim peymâneler ħan oldu hep
5. Ħasretiñle ey perî bilmez misin n’olduğumu¹²⁰
Kâr-ı Gâlib rûz u şeb feryâd u efgân oldu hep

9

li-Müsevvidihi

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

1. Geldi bezme yâr terk-i pîç tâb etdim bu şeb
Ħamd ola ol mâhı zîb-i câme-ĥı̃âb etdim bu şeb
2. Rûy u zülf ü gerden-i cānānı būs etdim hele
Aĥz-i şâr etdim raĥîbāna ‘azâb etdim bu şeb
3. Rûşen oldu aĥter-i baĥt-ı siyâh-ı ehl-i ‘aşĥ
Çün yüzünden ol mehiñ ref‘ -i niĥâb etdim bu şeb
4. Yâri sâķî eyleyip nuĥl eyledim la‘l-i lebin
Ben daĥi göñlümce bir nûş-ı şarâb etdim bu şeb

¹²⁰ Derkenâr.

5. Ben o tıfl-ı nâz ile tâ-be-seher gehvâreveş
Geh yemîn ü geh yesâra inkılab etdim bu şeb
6. Bâğ-ı aşkıñda hezâr-ı zârveş dil yapıdığı
Kaşr-ı hicri zûr-ı vaşlıñla harâb etdim bu şeb
7. Gâlibâ nazm-ı Sürûrî-i sühan-perdâz için
Vâdi-i tanzîrde hayli şitâb etdim bu şeb

10

li-Müsevvidihi'l-Ahkar

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Sırr-ı bezm-i aşık-ı gam-ı ħâra mahremdir şarâb
Ehl-i derde yâdigâr-ı meclis-i Cem'dir şarâb
2. Zâhidâ beyhûde sa'y etme cilâ-yı kalb için
Kalbi altun etmege iksîr-i a'zamdır şarâb
3. Neş'e-i diger verir her bir kadehde aşıkâ
La'l-i cânânım ile elbette tev'emdir şarâb
4. Nîk ü bed ahlâk mestûrânesin i'ân eder
Ârife a'lâ mehekk-i tab'-ı âdemdir şarâb
5. Bir enîsim yok idi bu gece çekdim sîneye
Kalb-i derd-âlûd u bîmârımla hem-demdir şarâb
6. Baħr-ı gam kıldı temevvüc bir ayak evvel yetiş
Sâkiyâ biz içmedik zîrâ ki çok demdir şarâb

7. Herkesiñ derd-i dige-r-günunca etmekte ‘ilâc
Ġâlibâ nabz-âşinâ-yı halk-ı ‘âlemdir şarâb

25a

li-Kâtibihi
Ġazeliyyât Fî-Ĥarfi’t-Tâ’

11

Mefâ’ ilün Mefâ’ ilün Mefâ’ ilün Mefâ’ ilün

1. Mürüvvet yok mu hiç gâhice bu bî-çâre {yi} yâd et
Esîr oldumsa cādū çeşmine ey kâfir âzâd et
2. O şüh-ı ser-keşi teşhîr ise maṭlûbuñ ey ‘âşık
Hemân giryân olup sen nâle-i şeb-giri müzdâd et
3. Ne hâcet tîğ-i cevri çekmege kaçdıñ helâk ise
Raķîb-i seg-nihâda emr edip ‘uşşâka cellâd et
4. Dil-i virâneye hayl-i sipâh-i derd ü ğam geldi
Meded sâķî baña sen bâde-i pür-zûru imdâd et
5. Ķuluñ Ġâlib revâ mı künc-i firķatde enîn etmek
O ğam-h̄ârı meded vaşlîñ ile Allâh için şâd et

li-Zābirihî

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Ey gönül terk et cihānı vādi-i rindāne tüt
Tütme mescid rāhını dā'im reh-i meyḥāne tüt
2. Git bahār eyyāmı gülşenlerde kıl geşt ü güzār
Gül bulunmaz ise elde lāleyi peymāne tüt
3. Ehl-i derde maḥremiyetdir sebeb ḥüzn-i dile
Etme añlar ile ülfet kendiñi bīgāne tüt
4. 'Āşıkın gördük de yolda böyle at sürmek nedir
Çek licām-ı tevsen-i nāziñ biraz şāhāne tüt
5. Zīr-i gerdenden baña bir buse iḥsān eyle de
Bunca demdir etdigiñ āzār-ı bī-pāyāna tüt
6. Ġālibā ister iseñ ḥāşıl ola kām-ı diliñ
Dā'imā rüy-ı niyāzı dergeh-i Yezdān'a tüt

25b

li-Muḥarririhî

Mef' ūlü Fā' ilātü Mefâ' ilü Fā' ilün

1. Ḥārā mişāl şāḥn-ı cihāniñ nişānı saḥt
Bu çarḥ-ı kec-revin de çekilmez kemānı saḥt

2. Oldu taḥammül aña atı mşkil el-amān
‘Uşşā-ı dil-figārīñ efendim figānı saḥt
3. Nerm eyler ādemiñ dil-i sengīnini o dem
Görme ‘itāb u minnet-i pīr-i muġānı saḥt
4. āk-i rehinde baġrına aş yaşlanıp yatır
‘Uşşā-ı zārīñ oldu cihānda mekāmı saḥt
5. üsñü mü ānı mı dili cezb eyleyen nedir
Bilmem o yār-i mehveşimiñ ĩn ü ānı saḥt
6. Herkes nihāde-ser olabilir mi kim gönöl
Ser-tā-ser oldu meykedeniñ āsitānı saḥt
7. Hem-rehlerini deşt-i sūḥanda geip gider
Şeb-dīz-i ḥāmemiñ ki çekilmez ‘inānı saḥt
8. Nazm-ı laıf-i ḥazret-i Nāzım Efendi’yi
Tanzīr iün eder ise Ğālib gümānı saḥt

14

li-Muḥarririhi

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. Tāb-ı ḥālīñle yanıp nūr-ı erāġ-ı yāūt
Reşk-i la‘ liñle ḥarāb oldu ocaġ-ı yāūt
2. Hicr-i ḥāl-i leb-i la‘ liñ ile an amlamadan
Oldu bu dīdelerim ‘ayn-ı anaġ-ı yāūt

3. Şevk-i la' liñle eger bāde içip etse günāh
Heft düzaḥ olur ' uşşāḳına bāğ-ı yāḳūt

4. Gördü peymāne-i tebhāl-i lebiñ sākīniñ¹²¹
Reşkden pāy-ı ḥuma düşdü ayağ-ı yāḳūt

5. Hoḳka-i la' l-i lebi vaşfını yazdıñ Ğālib
Etseler şayrefiyān n'ola ferāğ-ı yāḳūt

26b

Fī-Ḥarfi'ş-Şā'

15

Mef' ūlü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

1. Ey dil o şūḥa eyleme sen āh u zār ' abeş
Yanmış bir āfete anı etmek nizār ' abeş

2. Ey dil seniñ bu dünyede kim yārdır ğamiñ
Ḳılma tefahhuş ' ālemi bir ğayri yār ' abeş

3. Sīnem ki sūz-ı ' aşḳıñ ile dāğdārdır
Seyr et benim bu sīnemi kim lālezār ' abeş

4. Olmuş dehānı bir şadef anıñ ki pür-güher
Şayd etmege o āhūyu gevher-nişār ' abeş

¹²¹ lebiñ sākīniñ: Derkenār

5. Ğālib o ŧūĥ geemeye kāfir raķıbden¹²²
ŧıdķ-ı derūnuĥ eyleme sen āŧikār  abeŧ

Fı-Harfi'l-Cım

16

Fe ilātün Fe ilātün Fe ilātün Fe ilün

1. Leŧker-i derd ü ğamı cām-ı muŧaffāyile geç
Öyle cāy-ı ĥaṭarı esb-i sebük-pāyile geç
2. Mevc-ĥız olmaĝa bed' etdi dilā baĥr-ı firāk
 Aķlına yelken edip zevraķ-ı ŧahbāyile geç
3. Üzmek istersen eger sen ruķabāniĥ cāniĥ
Derĝeĥiĥnden el ele ver o dil-ārāyile geç
4. Belki raĥm ede deyü leŧker-i ğam pesmānde
Pıŧ-i cānāneden āh eyleyip ālāyile geç
5. Ğālibā feyz alayım derseĥ eger meykededen
Destiĥ öp pır-i muĝāniĥ da müdārāyile geç

¹²² Derkenār.

Fî-Ḥarfi'l-Ḥâ'

17

Mef'ülü Fâ'ilatü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Emdir beyâz gerdeniñ ağıyara ver feraḥ
Tesmîm kılsın 'aşığı tek mâra ver feraḥ
2. Āyât-ı küfrü qaraladı kara ḥaṭların
Göster o muşḥaf-ı yüzü küffâra ver feraḥ
3. Ğamlar tümen tümen geliyor baña hey meded
Sâķî getir o bâdeyi bu zâra ver feraḥ
4. Ey münkir etme ğamla şikâyet zamândan
Tevhîde gel de gönlüne bî-çâre ver feraḥ
5. Baña o şüh-ı ser-keşi yâ Rab naşib kııl
Mesrûr ile Ğâlib'e hem-vâre ver feraḥ

Fî-Ḥarfi'l-Ḥâ'

18

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ülün

1. Verdi şeh-i 'aşkı dilime pâye-i düzaḥ
Etdi şerer-i âhımı pîrâye-i düzaḥ

2. Şūfī kesilirsiñ çü civān¹²³ sūziş ile sen
Bir dem ola gör baķ hele hem-sāye-i dūzaķ
3. Beyhūde midir āhımız ol şu^ç le-i ruħdan
Āhımdır olan yanmaĝa sermāye-i dūzaķ
4. Cāy-ı ^ç aceb olmaz bu ķadar sūzişi zīrā
^ç Aşķ āteşiniñ zerresidir māye-i dūzaķ
5. Ağyārı kütük gibi yaķarsam n'ola Ğālib
Verdi şeh-i ^ç aşķı dilime pāye-i dūzaķ

28a

Fī-Ĥarfi'd-Dāl

19

Fā^ç ilātün Fā^ç ilātün Fā^ç ilātün Fā^ç ilün

1. Gördüm ol zūlf-i perīşānı ĥarāb oldum meded
Baķdım ol āteş gibi rūya kebāb oldum meded
2. Dāne-i ĥāl-i ruħuñ gendüm ĥayāl etdikçe āh
Eşkime gönölümle seng-i āsiyāb oldum meded
3. ^ç Aşķla Ferhād'a şīrīn idi ta^ç nı herkesiñ
Şimdi ben de suħre-i her şeyķ ü şāb oldum meded

¹²³civān: خوان

4. Ol leb-i mey-günlar geldikçe her dem yādıma
Ben zarūrī ḡālib-i şahbā-yı nāb oldum meded

5. Baña kıldı dün gece ol şūḡ düšnām u ‘ itāb
İşte bu vaz‘ ile Ġālib kām-yāb oldum meded

28b

20

li-Muḡarririhî

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Eylemişdir ḡandeyi gül sen ruḡ-ı zībādan aḡz
Būlbūl etmişdir daḡi efgānı ben şeydādan aḡz

2. Geldigi demde dimāḡ-ı ‘ aqlıma būy-ı cünūn
Eyledim zinciri tār-ı gīsū-yı Leylā’dan aḡz

3. Ḥaṡṡıñı fikr eyledim vaşfında buldum çok süḡan
Eyledim elfāzı ‘ aksi üzre ben ma‘ nādan aḡz

4. Bu riyā-ālūde ṡā‘ atle diliñ bulmaz şafā
Zāhidā gel neş’eyi et bāde-i şahbādan aḡz

5. Yā Rab etme Ġālib’i ḡasret-keş-i feyzi meded
Çün eder ‘ ālem hemişe feyzi Mevlānā’dan aḡz

Fî-Ḥarfi'r-Râ'

21

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Beni âşüfte eden ân mıdır
Yoğsa ol zülf-i perîşân mıdır
2. Ma' nî-i ḥaṭṭıñı söyle cânâ
Kışşa-i mûr-ı Süleymân mıdır
3. Ne siyeh hûnîdir ol dîdeleriñ
Söyle gâret-ger-i imân mıdır
4. 'İd geldi niçün ağlar dil kan
Tîğ-ı ebrûlara qurbân mıdır
5. Luṭf-ı ḥalk ile dil olmaz ma' mûr
Cevr-i dil-dâr ile vîrân mıdır
6. Nâz eder mi baña ol şüh 'aceb
Gönlüm ol devlete şâyân mıdır
7. Ḥasretimle diyerek şormazsın
Kâr-ı Gâlib 'aceb efgân mıdır

Velehu

Mef' ulü Fâ' ilâtün Mef' ulü Fâ' ilâtün

1. Ey mest-i nâz u nahvet ' uşşâkıñ eyle mesrūr
Şimdi o kıadd ü kâmet oldu hayâlden dūr
2. Şevk-i ruhuñla ey mâh yandım bu gece billâh
Kıan döküm eyledim âh şubha erişdi bu şūr
3. Ebrū-yı çün kemānıñ sīnem kıılıp nişānıñ
Kesdi dilim amānıñ bāzūlarıñ ki pūr-zūr
4. Tığ-i nigāhıña ben karşı verir idim ten
Pūr-yāre eylediñ sen vuşlat ile merhem ur¹²⁴
5. Ol şūh-ı merhametkâr nâz etmez idi her-bâr
Bilmezdi Ğālib-i zār ol dedi aña mağrūr

Velehu

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Cümle dil-şād olalım yâr ile ' işret demidir
' Arz-ı hâl eyleyelim ol şehe fırsat demidir
2. Nice bir hāzm edelim cevır ü cefāsın felegiñ
Ğamı def' eyleyelim şimdi muhabbet demidir

¹²⁴Bu dizenin vezni bozuktur.

3. Getir ol bādeyi sen bizlere ver kim sākī
Nūş edip mest olalım yār ile firqat demidir
4. Sen raķīb-i seg ile ḥaylīce hem-bezm olduñ
N'ola faşl eyler iseñ şimdi ki ğayret demidir
5. ıl cefā Ğālib'e ey pādīşeh-i kişver-i nāz
Lāyık oldur uluña şimdi ' adālet demidir

24

Velehu

Fā' ilātūn Fā' ilātūn Fā' ilūn

در دل من عشق تو شد اشکار
آه هر دم کار او شد اه و زار

نوش کردم از لب لعلت شراب
ترسم از پایان او باشد خمار

بر دل من غمزه کفار تو
تیغ بران میزند رحمی بیار

اهوان با چشم تو کردند حسد
هچ نمیدانندکه او شد سحر کار

زار شدم از جور یار زهدی ولی
حسن او با طبع من شد ساز کار

Velehu

Mef' ūlü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa' ūlün

1. Ehl-i dile dünyāda ki bir yār gerekdir
Çeşm-i siyehiveş o da bīmār gerekdir
2. Nāz eylese 'uşşāķına çeşmiñ süzerekden
Maḥbūb odur elbet ki cefākār gerekdir
3. Ben deşt-i muḥabbetde idim silsile-cünbān
Bend etdi serim zülfüne seḥḥār gerekdir
4. Cevr ü sitemin zaḥımların sīneye çeksin
Gösterme dilā ğamzesi ğaddār gerekdir
5. Def' -i ğama ben bildigim ey Ğālib-i nā-çār
Elbet saña peymāne-i ser-şār gerekdir

29b

Velehu

Mef' ūlü Fā' ilätü Mefā' ilü Fā' ilün

1. Eşkim ḥayāl-i çeşm ile dā'ım revendedir
Āhım o cūybārın önünde devendedir
2. Şevķ-i gül-i ruḥuñla bu āh u figān ile
Kıl imtiḥān bendeñi bülbül çemendedir

3. Murğ-ı dilim çıķarsa da bir dāne bulmağa
Zülfüñ tuzāđına yine cān ile bendedir
4. Ben verdim ise cānı n'ola rāh-ı vaşlıña
Kadri o ħüsn ü ānınıñ al işte bendedir
5. Ey gönçe-leb tebessüm et 'uşşāķa ver ferah
Baķ baķ çemende güllere kim cümle ħandedir
6. Her şeb hezār māh-ı tulu' etse çarĥdan
Encüm gibi gelir dil-i Ğālib ki sendedir

27

Velehu

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Ben ol āzādeyim kim mā-sivāya rağbetim yoķdur
Men ol şeyĥim ki zāhid zāhidāna himmetim yoķdur
2. İmām oldum gürüh-ı mey-perestāna hele şimdi
Felek pür etse gevherle cihānı minnetim yoķdur
3. Beni redd etme luţf eyle der-i meyĥānede yā Rab
Ki zīrā zühd ile mezkette aşlā rāĥatım yoķdur
4. Felek Allāh için kaţ' eyle cevriñ bir nefes benden
Benim māh-ı nev-āsā tende aşlā tākātım yoķdur
5. Der-i dārü'ş-şifāyı eyledim mesken bugünlerde
Ki mecnūnuyum ol zülfüñ diger bir şan' atım yoķdur

6. Bu meydân-ı muḥabbetde ḳabâ-yı aḫlası ḳoydum

‘Abâ-pūş oldum âḫir ğayri aşlâ ḫil‘atim yoḳdur

7. N’ola olsa ḫalâyıḳ şimdi benden cümle rû-gerdân

Benim anlar gibi zâhirde Zühdi devletim yoḳdur

28

Velehu

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1. Her ne derse yâr ‘âşık ḳâ’il olmaḳdır hüner

‘Aḳlı da râhînda anîñ zâ’il olmaḳdır hüner

2. Eylese tîr-i ḳazâ çarḫıñ kemânından zuhûr

Kendisi âmâcgehvêş ḫâ’il olmaḳdır hüner

3. Ḫalk eder mürşid saña elbette feyyâz-ı ezel

Sa’y edip irşâda kendi ḳâbil olmaḳdır hüner

4. ‘Aşḳdan elbet rızâ-yı yârdır maḳşûd olan

İşte bu rütbeye ‘âşık nâ’il olmaḳdır hüner

5. Kesb-i ‘irfândan gönül Ğâlib ḳalır mı bî-naşib

Lîk mollâ saña bir dem mâ’il olmaḳdır hüner

li-Muḥarririhi

Mef' ūlū Fā' ilātū Mefā' ilū Fā' ilün

1. Ey dil cefā-yı yār ne sende ne bende var
Ol baḥt-ı sāz-kār ne sende ne bende var
2. Ol çeşm-i mest fitneler icād eder iken
Būs etmede ḥumār ne sende ne bende var
3. Ey dil o mehle ḥ'ābda vuşlat uzaḳ degil
Lākin ḥayāl-i yār ne sende ne bende var
4. Ben uyḥu bilmem ' aşḳla sen daḥi fitneden
Ol çeşm-i ḥ'ābdār ne sende ne bende var
5. Sen daḥi nār-ı ' aşḳla yanmışsıñ ey gönül
Evvelki eşk ü zār ne sende ne bende var
6. Ey dil sen ol perīveşe çarpıldñ añladım¹²⁵
Bir cāyda ḳarār ne sende ne bende var
7. Ğālib şıḳıntı çekme ki bu nazm-ı Fā' iḳ' i
Tanzīre iḳtidār ne sende ne bende var

¹²⁵ Derkenār.

Tanzîr-i Ğazel-i Vâşîf Der-Enderûn-ı Hümâyûn

Mef'ûlü Fâ'îlâtü Mefâ'îlü Fâ'îlün

1. Ey dîde eşk-i âl ne sende ne bende var
Ol nehr-i hûn-mişâl ne sende ne bende var
2. Düşnâm-ı yâre toğrusu hâl etme Zâhidâ
Dillerde infi'âl ne sende ne bende var
3. Dâ'im vişâl-i yâri taḥayyüldeyiz gönül
Endîşe-i muḥâl ne sende ne bende var
4. Ey dil seniñle kânde o dem mey-perest idik
Şimdi o ḥüsn-i ḥâl ne sende ne bende var
5. Gördükde mâh-ı rûzede gül-nâr lebleri
Şabr etmege mecâl ne sende ne bende var
6. Oldu firâkı şimdi uzun boylu Ğâlibâ
Ol yâr-i nev-nihâl ne sende ne bende var

li-Müsevvidihi Tanzîr-i Ğazel-i Fâ'îk Efendi Ğazretleri

Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün

1. Amân amân yetişir baña bu tegâfüller
Ki kalb-i zârım ile yanmada taħammüller
2. Hezâr fenn ile çarpar bu şîşe-i ' aklı
O şekl-i merdde böyle perî temeşşüller
3. Seniñ o zülfünüñ olmuş hayâli çeşmimde
Derün-ı şîşede destiyle tâze sünbüller
4. Ğabâ-yı sebzini ey ğonçe soy vücûdundan
Bisâf-ı gülşene yetmez mi çeşm-i bülbüller
5. Nedir bu ince figânlar esîr-i bisterveş
Bu cânı kılca ğomuş Ğâlibâ o kâküller

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Şimdi meydân-ı muħabbetde dil-i nâ-çâr bir
Mülk-i hüsn içre seniñ gibi daħi dil-dâr bir
2. Hey mürüvvetsiz yeter etdiklerin şerm- {vâr} olur
Etdigin üftâdeñe luţfuñ ile âzâr bir

3. Olmuş ıqlīm-i cemāl içre seniñ mişliñ ‘adīm
Gerçi bu gerdūnda ʔālī‘ olur meh-vār bir

4. Başa çıkmaz ey gönül olma şaķın dil-dāra gel
Gördüğün her yāre bağlanma yeter dil-dār bir

5. Maħrem oldu Fıṭnat’ıñ bıkı-i ‘arūs-ı nazmına
Eyledik de ḥamle Ğālib nırū-yı efkār bir

33

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Mül-i ğam nūş eder gönlüm aña mey-ḥāne çeşmimdir
Bilürin cāmveş pür-hün yine peymāne çeşmimdir

2. Muḥiṭ olmuş o şem‘-i rüyu fānūs-ı ḥayālim bak
Ne ma‘ nādır ki yanmağa yine pervāne çeşmimdir

3. Eger müjgānlarıñ peykān ederse ol kemān-ebrū
Dil ü sīnem degildir lāyık ol iḥsāna çeşmimdir

4. Bu ḥün-ālūd aķan gözyaşıdır baħır-ı belā şanma
Vücūd ıqlīmını cümle veren ṭufāna çeşmimdir

5. Nażar kıl ḥālime iĝmāz-ı ‘ayn etdiñ yeter ey meh
Ki zīrā āb-baḥşım bu dil-i sūzāna çeşmimdir

6. Nażar kıldı ṭutuldu ḥalka-i zincīr-i zülfünde
Benim ḥāşā degildir bu dilim dīvāne çeşmimdir

li-Muḥarririhi

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Fünün-ı şive ü nāzı o yār-i bī-vefādan şor
Şorarsañ ol perī-rūya hemān resm-i cefādan şor
2. Şaḫiñ zevḫ ü şafādan şorma 'uşşāḫ-ı dil-efgāra
Anıñ cānānesinden çekdiği cevır ü ezādan şor
3. O şūḫ-ı ser-keşiñ teshīri maṭlūbuñdısa ey dil
Anı şeb-tā-seḫer feryād ile Ḥaḫḫ'a du'ādan şor
4. Eger isterdiseñ genc-i füyüzāt-ı ilāhīyi
Anı peygūle-i vīrānede sen bir gedādan şor
5. Fenādır soñrası çarpılma Ğālib her perī-rūya
Vefası var mıdır yoḫ mu anı sen ibtidādan şor

31a

li-Müsevvidihi

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

1. Gönül gönül saña elbette bir civān bulunur
Yolunda cān verecek yār-i mihribān bulunur
2. Ne dem ki eylerim ol şūḫu öpmege niyyet
Hemān o ḫançer-i ḫün-riz der-meyān bulunur

3. Şehîd etmededir ‘ aşıkânî ol hûnî
Henüz aransa ser-i hañçerinde an bulunur
4. Gönül yeter ne bu endîşe-i hîred-fersâ
Cihânda saña da bir yâr-i râz-dân bulunur
5. Kemân aşları atdıça tîr-i müjgânın
Açılsa sîne-i ‘ aşıkda bir nişân bulunur
6. ulûb ehli bulunmaz anı gözet Ğâlib
Saña felekde nice yâr her zamân bulunur

36

li-Müsevvidihi

Mefâ‘ ilün Fe‘ ilâtün Mefâ‘ ilün Fe‘ ilün

1. Dem-â-dem etdigim âh u figân âteşdir
Derûn-ı dilde efendim yanan âteşdir
2. açınmam âteş-i ‘ aş-ı bütândan zîrâ
Semender-i dilime âşiyân âteşdir
3. Seni o yâr eger aldadırsa daı gönül
İnanma öpme yanaın amân âteşdir
4. Hazer ıl alma sözüm diñle âhımı ey şûh
Bütün cihânı yaar ol yaman âteşdir
5. Muabbetiñle gider bar-i nâra dek yanaraq
Fezâ-yı dilde olan kârbân âteşdir

6. Saña nice edeyim Zâhid ‘aşkı ben ta‘rîf
Derûn-ı sînedede ol bir nihân âteşdir

7. Şaķıñ şaķıñ ki yanar hâme Ğâlib ol şûhuñ
Mutûn-ı ‘aşkıñı şerh ü beyân âteşdir

37

Yâ Feyyâz

Mef‘ülü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

1. Gördüm o serv-boyu hırâmân olup gelir
Ağyâr anıñ yanınca şitâbân olup gelir

2. Deşt-i muhabbetiñde gezen ‘âşıkân çü Kays
Pâyına şimdi silsile-cünbân olup gelir

3. Mecrûh tîğ-i ğamzeñ ile ğâlibâ gönül
Zîrâ ki ağlayarak o nâlân olup gelir

4. Bir kerre farkı var mı baķ ol nehr-i hûndan
Eşkim ki hâk-pâyıña püyân olup gelir

5. Ey şâh-sâr-ı bâğ-ı melâhat zamânıdır
Sebz-i haķıñ nümüne-i reyhân olup gelir

6. Ğâlib nazîre kim diye bu nev neşîdime
Tab‘ım benim ki fâyiķ-i aķrân olup gelir

Yâ Feyyâz

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Yâr 'aceb şimdi enîs-i 'âşıkân olmuş mudur
Dîde-i ağıyardan ol meh nihân olmuş mudur
2. Tâlib-i vaşl olduğumda vaḳti var dedi o şüh
Âh bilsem ben 'aceb kim ol zamân olmuş mudur
3. Yâr ile ol şüh-ı tâcir-beççe hem-bister midir
Müşterî vü mâh beyninde kırân olmuş mudur
4. Gerçi derler târ-ı zülfi-yârdan bârîkdir
Hiç zincîr-i cünûnu bir kırân olmuş mudur
5. Tıfl iken kılmışdı ḳaddim ḳille-i cevri dü-tâ
Şimdi bilmem toḡrusu ḳaşî kemân olmuş mudur
6. Ben o tıflıñ ne olacaḡın bilir iken yine
Ġâlibâ görsem ki göñlümce civân olmuş mudur¹²⁶

¹²⁶Bu beytin farklı biçimde söyleyişî de metinde kayıtlıdır:

Gözüne görünecek Ġâlibâ ol tıfl için

Dil demiş görsem ki göñlümce civân olmuş mudur

li-Müsevvidihi

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

1. O hāl-i gördü ki dil rūy-ı yāre düşmüşdür
Mişāl-i dāğ ki qalb-i hezāra düşmüşdür
2. Niyāz resmini gönlüm hezārı etdi tamām
Teraḥḥum eylemek ol gül-ı izāra düşmüşdür
3. Ne rütbe yandı baqıñ nār-ı āh-ı 'āşıkdan
Derūn-ı dūzaḥa kim bir şerāre düşmüşdür
4. Tena'um etmege ḥān-ı ser-i vişālinden
Raḳīb-i seg-menişān pāy-ı yāre düşmüşdür
5. Bulunca dürr-i girān-māye-i muḥabbeti hep
Şināverān-ı ḥaḳīkat biḥāra düşmüşdür
6. Ruḥunda ḥāl-i siyāhı o yāriñ ey Ğālib
Mişāl-i 'anber-i müşgīn ki nāra düşmüşdür

li-Rāqmihî

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

1. Baqılsa ğamzelerinde henüz qan görünür
O iki dīdesi de bir belā-yı cān görünür

2. Siyāh turreleriñ hıttıñ üzre ey meh-rū
Benefşezārda gūyā ki bir yılan¹²⁷ görünür
3. Bir āh ederse cihānı h̄arāb eder ʿāşık¹²⁸
Egerçi şūret-i zāhirde nā-tüvān görünür
4. H̄arābezārlığı ğālibā cihān eviniñ
Bağılsa dīde-i ʿibretle ān-be-ān görünür
5. Benim o ğavṭa-h̄ār-ı k̄ulzüm-i melāmet kim
Kemīne lüccesi t̄ufāndan nişān görünür
6. Ne rütbe cevriñ ile dil-h̄arāb ise Ğālib
Yine yanında ferahnāk ü şādümān görünür

32a

41

Yā Feyyāz-ı Muṭlaḳ

Fāʿ ilātün Fāʿ ilātün Fāʿ ilātün Fāʿ ilün

1. ʿĀşıkın dünyāda ne māl ü ne ʿizz ü cāhı var
Yār elinden dāʾimā feryād ü zār ü āhı var
2. Luṭf-ı şeyḫ ü zāhide yoḳdur benimçün ihtiyāc
ʿAşḳ derler gönlümüñ bir mürşid-i āġāhı var
3. Teng şanma ehl-i H̄aḳḳ'ın sen fezā-yı k̄albinı
Mavşıl-ı sūy-ı cenāb-ı H̄aḳ olur şeh-rāhı var

¹²⁷Derkenār: İhtimāl: İki yılan

¹²⁸Derkenār: İhtimāl: Yaḳar yıḳar ʿāşık

4. Dil kibâr-ı ‘aşra kaç‘ â etmez ‘arz-ı ihtiyâc
İki ‘ âlemde anıñ ancak ulu Allâh’ı var
5. Eşk-i hûnbârı edip bâde gamı naql eyleyip
Külbe-i aḥzân derler ḳalbiñ ‘ işretgâhı var
6. Ben naşl-ı tefhîm kılsam ‘ aşık olduğum saña
Saña göñlü Ğâlibiñ ey mâh-rû vallâhi var

32b

42

Diger Ğazel

Mef‘ ülü Fâ‘ ilâtü Mefâ‘ ilü Fâ‘ ilün

1. Dil ol siyâh kâkülünün mübtelâsıdır
Şâyestedir ḳo çeksın o başı belâsıdır
2. Bir dil ki ‘ aşḳ-ı yâr ile eylerse imtizâc
Bir murğdur ki âteş-i dūzaḳ ḡidâsıdır
3. Bezm-i muḥabbete ḳomaz idim velâkin âh
Beni eden ihâfe o şeyḫiñ ‘ aşâsıdır
4. Her kimi eyler-ise¹²⁹ felek pây-mâl ü pest
Anda olan bu fażl u hüner muḳtezâsıdır
5. Zehr-i sitemle etse de rencide ve zebün
Ma‘ cün-ı la‘ li ḥaste-i ‘ aşḳiñ devâsıdır

¹²⁹ eyler-ise: eylerdise

6. Dil ni‘ met-i liķāsına sīr oldu Şimdicek
Bir bűse eylediđi recā dıŐ kirāsıdır

7. Bu nev-Őinīdi bűyle le‘āfetle Ğālib’iñ
Bir demde ũarĥ-ı ũab‘ -ı ma‘ ārif-Őināsıdır

33a

Fī-Ĥarfi’z-Zā’

43

Fā‘ ilātűn Fā‘ ilātűn Fā‘ ilātűn Fā‘ ilűn

1. Dergeh-i pīr-i muĝāndan dűr ű mehcűrlardanız
Nālemizden el-ĥazer biz ũalbi meksűrlardanız
2. Gelmesin sālűs-ı bī-ĝam bezm-i rind-i pűr-ĝama
Bilmesin biz kim mey-i mīnā-yı mey-ĥűrlardanız
3. NűŐ-ı cām-ı cur‘ anīñ ĥallinde fetvā vermiŐiz
Biz o kār-ı ĥűsn ile dāreynde maĝfűrlardanız
4. N’eyleriz Őimdengerű derd ű ĝam-ı dűnyāyı biz
Bir mehiñ ‘ aŐķıyla iŐ ű nűŐa mecbűrlardanız
5. Sākiyā ketm eyleme bir cām ver Allāĥ iĥűn
Defter-i ‘ uŐŐāķ iĥinde biz de mestűrlardanız
6. Ćāk Ćāk etsem girībānım beni ‘ ayb etmeyin
Zűhdiyā yār-i sitemkār ile ma‘ zűrlardanız

Velehu

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Yârdan dūr olanıñ gönlüne rāhat gelmez
Zâr ü zâr ağlamadan çeşme ferâgat gelmez
2. Hastedir dil seniñ ol dīde-i bīmārıñ için
Sen devâ kııl ki tabībim dile şıhhat gelmez
3. Raħm edip dīde-i giryānıma dūlāb ağlar
Zāhidiñ taş gibi gönlüne rikkat gelmez
4. Meclisiñden ki efendim o zamān dūr oldum
Ġayri dil-berler ile destden ülfet gelmez
5. Şöyle maħzūn ki Ġālib kuluñ ol cānibden
Bir haber gelmeyecek cāna meserret gelmez

Velehu

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Deyr-i 'aşkıñda anıñ şabr-ı dil ü cān uyumaz
Küfr-i zülfün tıyalı sīnede imān uyumaz
2. Ey siyeh dil ne kadar h̄'āb bu zulmetde uyan
Bağsaña encüm-i raħşān bile bir ān uyumaz

3. Çeşm-i şühunda anıñ eyleyemez fitne qarār
Şāhib-i hāne ki cellād ola mihmān uyumaz
4. Hased-i la' l-i leb-i yārim ile kan ağlar
Der işim çıkdı kızıl la' l-i Bedahşān uyumaz
5. Çeşm-i pür-fitne uyur şular uyur düşmen uyur
Bister-i ' aşkda bu haste-i hicrān uyumaz
6. Derse kim Ğālib'in imānına vaşlım veririm
Küfr-i zülfün tıyalı sinede imān uyumaz¹³⁰

46

Velehu

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Nüş-ı mey baña o mey-hānede semdir sensiz
Keyf{i} āğü gibidir neş'esi ğamdır sensiz
2. ' İş ü nüş etme bu dünyāda harām oldu baña
Olsa devvār-ı felek meclis-i Cem'dir sensiz
3. Sebze-i haţ gelicek yāda çemende cānā
Dide-i hasretime hār-ı elemdir sensiz
4. Seyr-i gülzāra gidersem dağı ben vaqt-i bahār
Tārlar māni' -i reftār-ı qademdir sensiz

¹³⁰ Derkenār.

5. Saña söyledi dil-i zârını Ğâlib bir bir
Şimdi hem-râz hayâliñle alemdir sensiz

33b

47

li-Muarririhî

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. ' Āşık-ı şürîdeyiz dil-dârdır eglencemiz
Olmayınca yâr âh u zârdır eglencemiz
2. Kâm-ı dil üzre ' aceb bir gerdiş eyler mi deyü
Rûz u şeb bu künbed-i devvârdır eglencemiz
3. Hâ anıñ eksikligin göstermesin dâ'im bize
Künc-i firatde dil-i ğam-ârdır eglencemiz
4. Süba-gerdân olmadır zâhidleriñ eglencesi
' Āşıkız biz de hayâl-i yârdır eglencemiz
5. Ğâlib el çeksek n'ola biz halkdan Ferhâdveş¹³¹
Şâ' iriz şîrinî-i güftârdır eglencemiz
6. Ol bütüñ zülfüñ görüp peyveste-i müy-ı miyân
Deyr-i nâr-ı ' aşda zünnârdır eglencemiz

¹³¹ Derkenâr.

Diger

Mef' ũlũ Fā' ilātũ Mefā' ilũ Fā' ilũn

1. Biz kim ğarĩk-i baħr-i fenā Mevlevĩleriz
Hem sāħil-i viŝāle sezā Mevlevĩleriz
2. Zāhid gũzelce diĝķat ile baĝ gedānıza
Biz pādiŝāh-ı mũlk-i ĝinā Mevlevĩleriz
3. Ğaĝ 'afv eder ne rũtbede var ise cũrmũmũz
Biz sũyledikde rũz-ı cezā Mevlevĩleriz
4. Tār-ı ğarĩrden daĝi bārĩk resmimiz
Zĩr-i 'abāda gerĝi ĝabā Mevlevĩleriz
5. Beyhũde girmedik hele biz zĩr-i ğırķaya
Bizler muħibb-i Āl-i 'Abā Mevlevĩleriz
6. Bir ney de ĝoĝ mudur bize biz derd-i 'aŝķ ile
Muħtāc-ı ittikā-yı 'aŝā Mevlevĩleriz
7. Baĝ sāyesinde pĩrimiziñ deff ũ ney ĝalıp
Biz ŝāħib-i sũrũr u ŝafā Mevlevĩleriz
8. Ğālib cenāb-ı ğazret-i Şems'ĩñ ĝulu olup
Fāriĝ-niŝĩn-i herdũ-serā Mevlevĩleriz

Fî-Ḥarfi's-Sîn

49

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Ey cefâ-pîşe beni eyleme yârâna kıyâs
Meded öldürme beni eyleme mârâna kıyâs
2. Şem'-i bezm-i ruḥ-ı cānānede yandım bu gece
Göricek eyledi emşāline pervāne kıyâs
3. Kūh u deştde göricek şanma kerem kıl mecnūn
Ben seniñ ' aşıkınım eyleme dīvāne kıyâs
4. Ḳadd-i bālā-teriñi gördüler ' uşşākıñ o dem
Dediler maḥz-ı ḥaṭā serv-i ḥıramāna kıyâs
5. Kāle-i vaşla giderken beni urdu ğamzeñ
Eyledim dīde-i ' ayyārını mestāne kıyâs
6. Zühdiyā kıлма fedā cānını rāhıñda anıñ
Etme ol şūḥ-ı cefâ-pîşeyi cānāna kıyâs

34b

Fî-Ḥarfi'ş-Şîn

50

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Ruḥuñ şevkiyle gönlüm oldu cānā bir yanar āteş
Anıñçün eylerim āh eyledikçe ben nişār āteş

240

2. Ben âteş-meşreb oldumsa ‘aceb midir muḥabbetle
Semender gibi cāyımdır benim leyl ü nehār âteş
3. Nedir ol şūḥla germiyyetiñ söyle nihān etme
Olur peydā seniñ de penbe-i sineñde var âteş¹³²
4. Tuṭuşduḡ baḥş-i zülfünden teselsüller beyān etdik
Ḳarār etdik {ki} zülfüñ çini dūd olmuş ‘izār âteş
5. N’ola âteş şaçarsa böyle şî‘r-i âteşiniyle
Bu âteş-ṭab‘ la Ġālib yine bir şūḥ arar âteş

li-Muḥarririhi

51

Mef’ ulü Fā‘ ilātü Mefā‘ ilü Fā‘ ilün

1. Bilmez idim ki yār ‘aceb bī-vefā imiş
Şüretde raḥmı çok görünür dil-rübā imiş
2. Yokdur cihānda kimse ile derdi ülfetim
Ol ğonçe-leb meger ki hezār-âşinā imiş
3. ‘İd oldu buse var deyü şād olma kim gönül
Ümmid-i būs-ı pâyını etmek ḥaṭā imiş
4. Zincir-i zülfü bu dile göstermeden merām
Evvel alıp da ‘aqlımı soñra fedā imiş

¹³² Mısraın metindeki dizilimi şöyledir: “Senin de penbe(-i) olur peydā sineñde var âteş”

5. Kâfir de olsa hâline raḥm eyler ʿāşıkıñ
Allâh nâr-ı ḥasrete yanmak belâ imiş

6. Çün ʿarşa degdi eyledigiñ âh Ğâlibâ
Allâh’a yârdan ğaraz {ol}¹³³ iştikâ imiş

35a

Fî-Ḥarfi’l-Ğayn

52

Diger

Mefâʿ ilün Feʿ ilâtün Mefâʿ ilün Feʿ ilün

1. Ne oldu baña o ğaddâr nâzdan fâriğ
Ne oldu gönüm o yâre niyâzdan fâriğ
2. Felekde güş edecek Zühre nâle-i ʿaşkım
ʿAceb mi destini eylerse sâzdan fâriğ
3. Verirse âb-ı vişâlin bu ḳalb-i süzâna
Nice olur dil o süz ü güdâzdan fâriğ
4. Perestiş eyle dü ebrü-yı yâri miḥrâb et
Olur mu hiç müselmân namâzdan fâriğ
5. Saña çok olur anıñ bezm-i vaşlı ey Ğâlib
Gel imdi sen de velî eyle âzdan fâriğ

¹³³ Metinde siliktir.

Fî-Harfi'l-Kâf

53

li-Muḥarririhi

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Z̤ulmet-i ğamdayım encüm gibi giryân olarak
Bezme gel bu gece ey mâh ŧitâbân olarak
2. Luḫf ile söyle raḳîbân-ı ħara nâdim olup
Eyle düŧnâminı 'uŧŧâḳına iḥsân olarak
3. Üzme bismilgeh-i 'aşḳıñda müjeñle cânım
Tiĝ-i ebrûñ ile kes başımı ḳurbân olarak
4. Murĝ-ı dil Ḳâf'a ḳadar gezse cihânı bulamaz
Nâm-ı 'anḳa gibidir dünyede cânân olarak
5. Zühdiyâ ŧuret-i dîvâr gibi ḳaldı meded
Deyr-i 'aşḳıñda gönül ol büte ḫayrân olarak

54

Velehu

Mef' ulü Fâ' ilâtü Mefâ' ilü Fâ' ilün

1. ŧimdi serimde âh benim âŧiyân-ı 'aşḳ
Ḳondu fezâ-yı sînem {e} de kârbân-ı 'aşḳ

2. Āteş-der-âteş oldu amān varma yanına
Ser-tābe-pā yaķar seni yokdur amān-ı ʿaşķ
3. Serler ki gitdi kūy-ı dil-ārāda ʿaşķdan
Der-gerdenimdir imdi¹³⁴ o bār-ı girān-ı ʿaşķ
4. Pīr ü civān ķaddini elbet dü-tā eder
Olmaz keşide āh o saķt-ı kemān-ı ʿaşķ
5. Ey dil çü Kays ʿaşķla deşte ķoma ķadem
Elbette rüzgāra gider her devān-ı ʿaşķ
6. ʿUşşāk sīr-i şerbet-i ʿaşķ oldular bütün
Çün kim ķuruldu sīneme mebzūl h̄ān-ı ʿaşķ
7. Dilde o rütbe eyledi temkīn-i ʿaşķ kim
Dāʾim derim ki ķalmadı ğayri mekān-ı ʿaşķ
8. Ğālib sūkūt eylesin ol hāme kim yeter
Pūr-sūz ķıldı ʿālemi āteş-zebān-ı ʿaşķ
9. Etmem sūkūt ʿaşķla bir zāt-ı kāmili
Bir iki beyt medķ edeyim bā-dehān-ı ʿaşķ
10. İşte o zātīñ ism-i şerīfi ...¹³⁵
Zāhirdir ʿilmi herkese hem çün nihān-ı ʿaşķ

36b

¹³⁴ imdi: şimdi

¹³⁵ Metinde boştur.

11. Meydān-ı ehl-i dilde o çāpük-süvārdır

Der-destidir anıñ hem o nevk-i ‘inān-ı ‘aşk

12. Ey hāme ğayri söyleme teng oldu kâfiye

Eyle du‘ ā-yı ‘ömrünü bā-ħurde-dān-ı ‘aşk

13. Dā’im şafāda ol bu gülistān-ı dünyede

Tā erdirince aña ħazān bāġbān-ı ‘aşk

55

Diger

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. İbtidā nāmımı dīvāne kudu cilve-i ‘aşk

Şoñra ol yār ile bīġāne kudu cilve-i ‘aşk

2. Çın-i ħaṭda görünen ħāl degildir zannım

Şayd-ı murġ-ı dile bir dāne kudu cilve-i ‘aşk

3. Baħt-ı ‘āşıkda niyāz etmegi gördükde şavāb

Nāz ile ħişşe-i cānāna kudu cilve-i ‘aşk

4. Ġālib’in ħāl-i dil-i zārına nisbet gūyā

Qışsa-i Qays’ı bir efsāne kudu cilve-i ‘aşk

Fî-Ḥarfi'l-Kâf

56

Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün

1. Çü bülbül etdi beni ol piyâle-i gül-reng
Derün-ı sînemi kıldı çü lâle-i gül-reng
2. Ḥum-ı şarâbda ' aksin görünce ol sâkî
İhâta etdi demiş mâhı hâle-i gül-reng
3. Ne kan içirdi baña cevri ile o nessâcım
Benim bu sîneçigim kıldı kâle-i gül-reng
4. ' Aceb alır mı deyü reng-i rüyunu yârîñ
Oğundu bu gece yazmaz risâle-i gül-reng
5. Bez{i}mde şerm ile çün derledikçe cânânım
Gül-i ruḥunda olur hep çü jâle-i gül-reng
6. Te'essüf etme dilâ rüyu şoldu cânânıñ
Şıyâm eyledi geldi izâle-i gül-reng
7. Ne dem ki ğamze-i ḥün-rîzi kaçd-ı cân eyler
Olur fütâdelerine nevâle-i gül-reng
8. Bu şeb bez{i}mde idi çün o mâh-rû Zühdi
Alındı ḥatt-ı ruḥundan maḳâle-i gül-reng

li-Kâtibihi

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Yâreler açdı benim sîneme müjgânlarıñ
Var ola sevdicegim baña bu ihsânlarıñ
2. Şanma bî-ţâkat imiş deyü beni ey kaşı yâ
Sîne-i Rüstem'e de işler o peykânlarıñ
3. Sübha-gerdân oluruz yâr seniñ ismiñle
Âh bilseñ ne çeker ' aşık-ı giryânlarıñ
4. Şimdi kânûn u mürüvvet bu mudur cânânım
Kandedir ' aşkıñ ile hastaña dermânlarıñ
5. İsterim Hâk'dan anı Ğâlib-i nâ-çâr gibi
Saña şâdıķ ola hep ' aşık-ı nâlânlarıñ

37b

Tanzîr-i Ğazel-i Vâşîf Beg Der-Enderûn-ı Hümâyûn

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Hûd-perestim saña hayrân olan işte kuluñ
Deyr-i ' aşkıñdaki menfûr-ı cihân işte kuluñ
2. Hûsta çeşmiñ yerine ben vereyim cânı saña
İşte tîr-i müjeler işte kemân işte kuluñ

3. Bu ‘acebdir ki ħasar-berde olurken bizde
Seni naċd-i dil ü cānyıla alan işte ħuluñ
4. Ey ħuloĝlu saña ħulluċdayım Allāh ‘alīm
Serim ortaya ħodum aña nişān işte ħuluñ
5. Ķangısın eyler iseñ eyle helāk ey bī-dād
Geldi bismilgehiñe işte bu cān işte ħuluñ
6. ‘Āşıkñ sūzişini şanma ħarīċ-i ‘āde
Dil-i Ķālib gibi yanmaċda her ān işte ħuluñ

59

li-Zābirihī

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. ‘Āşık-ı zār hemān cevre taĥammülde gerek
Aña dil-dār-ı cefākār tegāfülde gerek
2. Olmayınca leb ü ruĥsārñ olur mu mey nūş
Meclis-i ‘işimıza gül de gerek mül de gerek
3. Biz fiĝān eylemeyiz cevriñ ile ey gül-ruĥ
Öyle küstāĥ-reviş bāĝda bülbül de gerek
4. Her kim isterse ola cevri felekden maĥfūz
Dā’imā bāb-ı ilāhiye tevekkülde gerek
5. Gāh ‘uşşāċa geh aĝyāra eder ‘arz-ı vişāl
Ķālibā ħab‘-ı dil-ārāda temāyül de gerek

38a

Fî-Ḥarfî'l-Lâm

60

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ülün

1. Ben şoḥbet-i cānān ile mesrūr idim evvel
Bir 'āşık-ı muḳbil deyü meşhūr idim evvel
2. Dūr olmağı fikr eylemez idim ben o mehden
Ben yār-i vefādārıma mağrūr idim evvel
3. Kārım gece gündüz benim āh olmaya mı āh
Ben defter-i 'uşşākına meşṭūr idim evvel
4. Göñlüm nice bu āteş ile yanmayaṭursun
Def' eylesem ağıyārı da ma'zūr idim evvel
5. Pā-māl isem ağıyār yanında n'ola Zühdī
Ben rağbet-i dil-dār ile maḳdūr idim evvel

39a

Fî-Ḥarfî'l-Mīm

61

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Yāre kār eylemedi āh-ı seḫerden geçdim
Başım ortaya ḳoyup ben de bu serden geçdim

2. Müje-i hañçeriñi şundu dile luţf etdi
Hele ğalţide-be-ħun ceşş-i kederden ğeçdim
3. Fes açılıda ğörüp ğayl-i siyeh perçemini
‘Arabistān’a daħi Ğin’e seferden ğeçdim
4. Yār ğitdiyse dil-i zāra ğayālin verdi
N’ola gelmezse şabā ben de ğaberden ğeçdim
5. Varmadım yanına ol hemçü kemend-i zülfün
Zühdiyā ğöñlüm ile bīm ü ğaţardan ğeçdim

62

Li-Müsevvidihi

Mef’ ulü Fā’ ilātü Mefā’ ilü Fā’ ilün

1. Şanma enin etmeden āvāredir ğöñül
Yanmağla nār-ı ‘aşkıña pür-yāredir ğöñül
2. Mūy-ı miyānı serv gibi ğoçsam ol mehiñ
Ebrü dü-nīm eylese bī-çāredir ğöñül
3. Hiç ŧayanır mı ğañçer-i ğun-ħār ü tizine
Şimşir-i ğamzelerle ki şad-pāredir ğöñül
4. Yandı o rütbe şevķ-i ğayāl-i ğaţıñla kim
Deycūr şeb gibi hele ğapķaradır ğöñül
5. Ğālib hezārveş n’ola zār etse āh ile
Yanmağla nār-ı ‘aşkıña pür-yāredir ğöñül

li-Muḥarririhi

Mef' ūlü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa' ūlün

1. Zülfüñ degil ol rüya sünbüldür efendim
Rüyuñ degil anlar daḡi bir güldür efendim
2. Ben ḡaçer-i ebrūlara ser vermeyeyim mi
Etdiklerin ' uşşāka tegāfüldür efendim
3. Lāyık degil aḡyār-ı deniyle bile gitmek
' Uşşāk-ı vefā-ḡāhına bu züldür efendim
4. Ta' ciz eder ise seni feryād ile gönlüm
Ma' zür ola gül-rüyuna bülbüldür efendim
5. Feryād nedir böyle ḡı{1}mnāk ḡazablar
Bir kerre tebessümle beni güldür efendim
6. Mecnūn gibi küyunda gezerse n'ola Ġālib
Zülfüñ aña zincir-i teselsüldür efendim

li-Müsevvidihi

Mef' ūlü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa' ūlün

1. Ey meh baña cevri eyleme cânımdan uşandı
Pervāne gibi şu' le-i ruḡsārına yandım

2. Bir sen gibi ‘āşık mı olur t̄ālī‘i menhūs
Bir buse niyāz etmege ‘id oldu utandım
3. Geldi gönüle āteş-i ‘aşkıñla harāret
Ol teşne dilimle bu gece eşkime kıandım
4. Üftādeleriñ cümle harāb eyledi çeşmiñ
Ben ğamzelerinden hele Allāh’a kıayandım
5. Gülzāra varıp seyr ederek lāleyi gördüm
Meclisdeki sākī ile peymāneyi andım
6. Etdimdi bu şeb h̄ābda ol māhı der-āġuş
Mesrūr idi göñlüm hele eyvāh uyandım
7. Gördüm o mehiñ dīde-i bīmārını şordum
Ölmüş dediler Ğālib’e billāhi inandım

65

li-Muħarririhi

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. Yārsız meclis-i bī-revnaķı biz n’eyleyelim
Teşne-i vaşlı olan cāmı nice meyleyelim
2. Perde-derrende hiçāb olsa o h̄ānende güzel
Büselikden kıutaraķ biz anı heyheyleyelim
3. Kāle-i ħüsnüne bāzār-ı muħabbetde hemān
Dil verip cümleden evvelce peşin peyleyelim

4. Tîġ-i zehr-i sitemin temren-i müjġānî ile
Dāġ-ber-dāġ olan sīnemizi keyleyelim

5. Çeşm-i bīmārî içinmüş dil-i Ġālib ġasta
Söyle bir çāre o nā-çāra devā eyleyelim

66

Maṭla‘-ı Diger

Mefā‘ ilün Fe‘ ilātün Mefā‘ ilün Fe‘ ilün

1. Alınca ġaṭṭ-ı ‘ izārî ġayāle dīdelerim
Yazar mebāġış-i ‘ aşka risāle dīdelerim
2. Bilindi derd-i nihānı sirişk-i ālinden
O māha yer kıomadı hīç su’āle dīdelerim
3. ‘ Aceb siler mi deyü eşk-i çeşm-i ġünbārım
Baķar elinde olan dest-māle dīdelerim
4. Unutdu tāri-i hicrin o şūġuñ ey Ġālib
Nazār kıılınca o nūr-ı cemāle dīdelerim¹³⁶
5. O rütbe girye-künānım ki la‘ l-i dil-ber için
Leyāl ü rüz döner şas-ı āle dīdelerim
6. Bilir iken daġı pür-ġün çeşminiñ siġrin
Kıapıldı n’eyleyeyim āh o āle dīdelerim

40a

¹³⁶ Son iki beyit derkenār.

li-Muḥarririhi Tanzîr-i Ğazel-i Nebî Efendi Raḥmetullâhi ‘Aleyh Raḥmeten Vâsi‘aten

Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün

1. Nâr-ı ḥasretle yanarım aña mı acıyayım
Baña raḥm etmez o yârim aña mı acıyayım
2. Āteş-i ‘aşka düçârım aña mı acıyayım
Elem-i hicr ile zârım aña mı acıyayım
3. Beni ğamz eylediler şimdi gözünde degilim
Nîm nigâh etmez o yârim aña mı acıyayım
4. İbtidâ râhına ihdâ-yı dil ü cân etdim
Şimdi hîç kalmadı vârim aña mı acı{yayım}
5. Tevbe verdi baña bu gece şarâba zâhid
Ḥayr u şerdir ki çıkarım aña mı acıyayım
6. Zülf-i şeb-günü gecem ḥaṭṭ-ı siyehfâmı günüm
Böyledir leyl ü nehârim aña mı acıyayım
7. Bezme geldikçe o meh bîm-i raḳîbi çekerek
Gitdi hep şabr u qarârım aña mı acıyayım
8. Neş‘e buldum leb-i mey-günunu bûs etdim lîk
Gitmedi hîç ḥumârım aña mı acıyayım
9. Āteş-i ‘aşk-ı dilim yaqdı şebâb{ıyy}eti de
Çü ḥazân geçdi bahârim aña mı acıyayım

10. Ța' n-1 aġyār ile dūšnām-1 dil-ārā Țursun
Cevr-i ȇarĥ ile nizārım aña mı acıyayım

11. Aramaz Ġālīb'i ol ŧūĥ-1 sitemger bilirim
Ben anı dā'im ararım aña mı acıyayım¹³⁷

68

li-Müsevvidihi

Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

1. ' Āŧıķım yār neydüġin bilmem
Yanarım nār neydüġin bilmem

2. Yandı pervāne-i dilim ammā
Nāle vü zār neydüġin bilmem

3. Bezm-i meyde öpüp o la' l-i lebiñ
Nuķl-i gül-nār neydüġin bilmem

4. Ben o rüsvā-yı ' aŧķıñım ki seniñ
ŧerm ile 'ār neydüġin bilmem

5. ' Aŧķı efsāne eylerim Ġālīb
Țarz-1 eŧ'ār neydüġin bilmem

¹³⁷ Son iki beyit derkenâr.

Diger

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Heves-i zülf-i nigâr eylemeyem ba' de'l-yevm
Her gece âh ile zâr eylemeyem ba' de'l-yevm
2. Kâra gün toğdu yine hattîñ olunca peydâ
Belde-i 'aşka firâr eylemeyem ba' de'l-yevm
3. Âh etmiş deyü hâtır kalacak şey mi bu yâ
Söyle ey yâr ne var eylemeyem ba' de'l-yevm
4. Tâ-be-aşşâm arayım o mehi şabrimveş
Ben de bir yerde karar eylemeyem ba' de'l-yevm
5. Fi'l-ḥaḳîka oluyor mâni' -i ülfet bu hicâb
Kendime 'ârî şî'âr eylemeyem ba' de'l-yevm
6. Çâre ne bu ne ne oldu ise oldu Gâlib
Başka bir derde düçâr eylemeyem ba' de'l-yevm

41a

Fî-Ḥarfi'n-Nün

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Sûy-ı vaşla sühân açmazsın eyâ gönçe-dehân
Bâri bu bülbülü söylet ki desin âh u amân

2. Eyledi mülk-i dili ğâret ü yağmâ çeşmiñ
Ġamzeñe eyle recâ etmeye ħavfım bir ħan
3. Ne füsün etdi baña sâħir-i zülfün bilmem
Şeb ü rüzum bir olup başıma ‘âlem zindân
4. Geceler şubħa ħadar cünbiş ederdik şimdi
Ne revâ ğüşe-i firħatde edem âh u fiġân
5. Böyle hicrân ile rüz u şebim eylerse ğüzër
Zühdiyâ mevtine ħâzır ola cümle yârân

71

li-Muħarririhi

Mefâ’ ilün Mefâ’ ilün Mefâ’ ilün Mefâ’ ilün

1. O şüh-ı zâlimi gördükde bu cân gösterir kendin
O göstermezse tîġ-i ġamzedden ħan gösterir kendin
2. Benim ser-pençe-i müġġânım oldu ey perî-şâne
Niçün ġisûlarıñ böyle perîşân gösterir kendin
3. Bu cismim mürveş ħaldı anıñ sevdâ-yı ħaħııyla
Çün ol meh taħt-ı ħübıye Süleymân gösterir kendin
4. Arar tarar dilim ol zülf-i şeb-büyuñ seniñ lâkin
Dilimde ħara sevdâlar nümâyân gösterir kendin
5. Yine ol bî-vefâyı gördü Ġâlib ħaħħ’a ħamd olsun
Aħıbbâya anıñçün şâd u ħandân gösterir kendin

Fî-Ḥarfi'l-Hâ'

72

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Baḳmaz ol ŧem' -i ŧeb-efrüz bu pervânesine
Resen-i zülfünü ḳaḳmaz bile divânesine
2. Yine dil eyler o bî-dâddan ümmîd-i ḳalâŧ
Ḳatl-i ' uŧŧâḳa yemîn etmiŧ o oĉ dânesine
3. ŧavıp aĝyârı bu ŧeb yâr ile peymân etdik
Ki gidip zevḳ edelim biz ŧava(?) Mey-ḩânesine
4. Āl edermiŧ meger ol ḩanĉer imiŧ ŧad eyvâḩ
Urulur her gören ol ğamze-i mestânesine
5. Böyle ma' mür beyitlerle anı medḩ etsem
Ne olur gelse o meh Ğâlib-i vîrânesine

73

li-Müsevvidihi

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Nüş edip mey ĉeŧm-i mest-i yâr geldi ḩâṫıra
Mâḩı gördüm ' âriz-ı dil-dâr geldi ḩâṫıra
2. Geh ' izârın būs edip geh ğabĝabîñ etdim niyâz
Vaŧla dâ'ir böyle bir efkâr geldi ḩâṫıra

3. Rûy-ı yâri ben dem-i sermâda gördüm zan ile
Nev-bahâr olmuş dedim gülzâr geldi hâtıra
4. Yâri tenhâ buldum ammâ fevt edip bûs etmedim
Âh kâfir gamze-i ğaddâr geldi hâtıra
5. Kâmımız zann eyleme ibrâm-ı vuşlatdır saña
Sen muğaddem etdiğin ikrâr geldi hâtıra
6. Ben o şûhuñ verdiği peymâneyi nûş eyledim
‘Afv-ı Hâkķ’a sonra istigfâr geldi hâtıra

42b

74

li-Muħarririhi

Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün

1. Ğâret etdi dil ü imânımı kâfir gamze
Bağlamışdır reh-i efkârımı sâhir gamze
2. Öyle âlûde-be-ħûn ħışm ile etdikçe nazar
Kın kaçandırmada ‘uşşâķına mâhir gamze
3. Bunca erbâb-ı dili yaralayıp faħr eyler
Hançeriñ nevkine şeh-bendede fâhir gamze
4. Altına aldı o ħaţtı şeh-i ħübândandır
Fitne ser-leşkeri oldu hele âhir gamze

5. Gâlibâ Aşmalı mey-ğânedede biz başıldık
Duğter-i rezde söz atmış idi vâfir ğamze

75

li-Müsevvidihi

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Verme ruşsat ğamze-i ħün-ğâra Allâh 'aşķına
Açmasın sînemde cânâ yâre Allâh 'aşķına
2. Kânde kâldı ol perî endîşede koyma bizi
Bir ħaber ver ey şabâ ben zâra Allâh 'aşķına
3. Tîğ-i ğamzeyle şehîd etsin teğâfûl etmesin
Söyleyin ol zâlim ü ğaddâra Allâh 'aşķına
4. Mest oldur la' l lebiñden yâr ħayrân olmuşum
Tesliyet-baĥş ol dil-i nâ-çâra Allâh 'aşķına
5. Zühdî'yi mu' tād-ı cevri etseñ de terk etmez seni
İ' timâd etme şaķın aġyâra Allâh 'aşķına
6. Sâķiyâ kâldım ayağda gözlerim peymânede
Destiñi şun sâğar-ı ser-şâra Allâh 'aşķına

li-Müsevvidihi

Fe' ilätün Fe' ilätün Fe' ilätün Fe' ilün

1. Ba' dezā bana vefādār olur inşāallāh
Luṭfu aġyāra hep āzār olur inşāallāh
2. Eşk-i çeşmim görüp aġyār ile etmez ülfet
Raḥm edip bendesine yār olur inşāallāh
3. Sünbül-i zülfünü ' anber gibi teşmīm edelim
Tārı aġyāra anıñ mār olur inşāallāh
4. Ne çeker ' aşıq-ı nā-kāmıñı öğrenmek için
O da bir şūḥa giriftār olur inşāallāh
5. Ḥande eyler göricek ḥāl-i dil-i nālānım
Miḥnet-i ' aşqda baña sār olur inşāallāh
6. Zühdiyā çekme elem dūr iseñ ol āfetden
Bezm-i vaşlı saña bisyār olur inşāallāh

Velehu

Mef' ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa' ülün

1. Ayrılmayayım ḥāk-i derinden kovulunca
Terk etmeyeyim dāmenini vaşlı bulunca

2. Hep cānıma minnetdi velī cevr ü cefāsı
Hūn oldu ciger dīde-i hūnu süzülünce
3. Ta‘ n eyleme bī-rahm deyü haqqına yāriñ
Eyler o meh ‘ uşşâkına ihsānı yolunca
4. İnkâr edemem luţf-ı firāvānını lâkin
Dil-hānesi ta‘ mîr olunur mu bozulunca
5. Bil qadrini ey kâfir esîr olmuş iken dil
Bir ben gibi çâker bulamazsıñ ben ölünce
6. Būs eyledim ol gönçe-lebiñ pâyını Zühdi
Mânend-i hazân oldu benim nâ’ il olunca

43a

78

li-Müsevvidihi

Mef’ ulü Mefā‘ ilün Fa‘ ulün

1. Ey hatt-ı ruḥuñ kitâb-ı ‘ işve
Var mı ‘ acabâ şevâb-ı ‘ işve
2. Ol ğamze-i mest cān-sitāndır
Dünyâyı kılan ḥarâb-ı ‘ işve
3. Dün gördüm o âfitâb-ı nâzım
Çekmiş ruḥuna niḳâb-ı ‘ işve

4. ...¹³⁸ karşı turur nigāh-ı yāre
Mest etmiş anı şarāb-ı ʿ işve

5. Ğālib ne bu çekdiğin cefālar
Hep saña mıdır hıttāb-ı ʿ işve

79

li-Muħarririhi

Mefāʿ ilün Feʿ ilātün Mefāʿ ilün Feʿ ilün

1. ...¹³⁹ şarāb sebū-yı meyħāne
Dil-i nizārım eder ārzū-yı mey-ħāne
2. Mey içmez ise daħi neşʿedār olur elbet
Verir neşāt dile güft-gūy-ı mey-ħāne
3. Perestiş et ki dü ebrū-yı sākīdir miħrāb
Şarāb-ı ʿ aşk ile gel al vuzū-yı mey-ħāne
4. Firāk-ı bāde-i laʿ liñ ki bağrım eyledi ħün
Nice ben eylemeyem cüst-cüy-ı mey-ħāne
5. ...¹⁴⁰ cümle müselmān olunca meykedeniñ
...¹⁴¹ kāfir olursa ʿ adū-yı mey-ħāne
6. Alınca himmet-i rindānı Ğālibā saʿ y et
Dem-ā-dem eyle teveccüh be-süy-ı mey-ħāne

¹³⁸ Metinde siliktir.

¹³⁹ Metinde siliktir.

¹⁴⁰ Metinde siliktir.

¹⁴¹ Metinde siliktir.

li-Zābirihî

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

1. Tıyurmaz āteş-i ' aşkın cihāna pervāne
Alır mı sūz-ı derūnun lisāna pervāne
2. Tamām etmedi sūzān beni deyü her şeb
Cenāb-ı şem' e bulur bir bahāne pervāne
3. Nefesleyip dil-i sūzānı vermedi ruḥşat
Ṭarīḳ-i ' aşḳda bir kez figāna pervāne
4. Amān amān diyerek Būselik' de etdi ḳarār
Edince sūz-ı dil için terāne pervāne
5. Bilince zevḳını herkes yanar deyü Ğālib
Tıyurmaz āteş-i ' aşkın cihāna pervāne

li-Kātibihî

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Gireli pīr-i muġānıñ ulu mey-ḥānesine
Hased¹⁴² etmem felegiñ sāġar u peymānesine
2. Ḥased ol ' aşıḳa kim kūşe-i firḳatde anıñ
Cūylar reşk edeler girye-i mestānesine

¹⁴²Derkenār: İhtimāl: Ğıbtā

3. Çekerim her ne kadar cevr ü cefâ eylese de
Mâ'îlim âh anîñ ÷avr-ı levendânesine
4. Sen ÷arâb egleme kim câygeh-i rindânî
Degmez eyvân-ı cihân küşe-i vîrânesine
5. Küşte-i tîğ-i dü-ebrûsudur ol ÷ûn-rîziñ
Ġâlibiñ ehl-i cihândan daği pervâ nesine

44a

Fî-Ĥarfi'l-Yâ'

82

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Ehl-i 'aşkıñ sūziñ itfâ edermiş cām-ı mey
Yaralı gönülleri a' lā edermiş cām-ı mey
2. Kūşe-i mey-÷ânede bir rind nūş etse anı
Pâdişâhlardan daği vâlā edermiş cām-ı mey
3. Yâri ağyâr ile gördükde içerse 'aşığı
Kıanlı bıçaqlığı imlā edermiş cām-ı mey
4. Mest edip bîmâr ü ÷ûn-âlûd çeşmin yârimiñ
'İşve-i cânânemi ra' nā edermiş cām-ı mey
5. Ġâlib 'azl olduğda rûy-ı yârimiñ rengi hemân
Emr edip pîr-i muğân ibkâ edermiş cām-ı mey

li-Müsevvidihi

Fe' ilätün Fe' ilätün Fe' ilätün Fe' ilün

1. Ne zehir yuğduruyor zülfü baña mār gibi
 Țoladı boynuma āh ' aşk anı nā-çār gibi
2. Va' de-i buse-i ' id ile dilā cānāniñ
 Eyledik rüze-i hicr ü ğama iftār gibi
3. Geçdi ' ömrüm yine şad āh şitāb eyleyerek
 Ğālibā bu gece hem-meclis-i ağyār gibi
4. Dil ki yanıp yakılır āteş-i ruhsārīndan
 Āb-ı vaşlınçün eder sūzişin ızhār gibi
5. Bir nigāh etmege yoğ tābı gücenme ey dil
 Didesi yārimiñ ol rütbede bīmār gibi
6. Nāzır olma kerem-i keff-i li 'ām-ı maḥza
 Neşvesi yokdur anıñ kāse-i cerrār gibi
7. Etsin aḥbāb bu nev güfteyi Ğālib tanzīr
 Pek degilse¹⁴³ daḡi tanzīre sezā-vār gibi

44b

li-Muḥarririhi

Mef' ulü Mefā' ilün Mef' ulü Mefā' ilün

1. Eşkim ki revān bāşed baḡr olsa bulanmaz mı
 Ger ḡāl-i çünān bāşed ol yār inanmaz mı

¹⁴³ degilse: deĝilse de

2. Bî-devr-i lebet cānā mey-ḥāne-i mā tenhā
‘Uşşāk-ı tū müheyyā gelsin deyü yanmaz mı
3. Faḥr est ki türā ey cān men püyem ü ser-gerdān
Ağyār-ı merā ḥandān gülsün deyü yanmaz mı
4. Yā Rab çı suḥan güyem zū büse-i yek cüyem
Şüyem zi-ḥayā rüyem ğavġāya şıġanmaz mı
5. Dostān neşevēd şādık coz āh-ı dil-i ‘āşık
Bā-zülf-i tüem lāyık küfründen uşanmaz mı
6. Nefs est merā müfsid der-sa‘ y-i merā ber-cid
Yā Rab bi-nümā mürşid dil yāre kıazanmaz mı
7. Şev hem-dem-i ehl-i dil ğuşiş kon ü şev kāmīl
Īn nef-s-i ‘adem-sāḥil Ḥaḳḳ’ı ‘aceb anmaz mı
8. Ğālib neşevēd āzād ez-derd-i hem ne-şād
Kāreş heme şod ber-bād iḳbāli uyanmaz mı

85

İ-Müsevvidihi

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Zāhidā bir sırr ü ḥikmetdir külāh-ı Mevlevī
Gerçi kim zāhirde şüretdir külāh-ı Mevlevī
2. Şanma devlet dünyede cāh ü menāşıbdır hemān
Re’s-i dervişāna devletdir külāh-ı Mevlevī

3. Şūfiyā peşmīneden tertīb olunmuşdur velī
Ehl-i ‘aşka cāy-ı vaḥdetdir külāh-ı Mevlevī

4. Setr eder ‘ayb-ı mezāhir ü mebāṭını daḥi
Sūy-ı Hāk’dan ‘ayn-ı raḥmetdir külāh-ı Mevlevī

86

li-Muḥarririhi

Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilātün Fe‘ ilün

1. Kan ile dīdelerim geh boşalıp geh tıldu
Akarak ḥāk-i der-i yāre kadar yol buldu

2. Bu demīde ḥaṭ-ı sebzın göricek rūyunda
Kederinden dil-i dīvāne ne otlar yoldu

3. Bār-ı ‘aşkıyla dü-tā olmuş iken kāmēt-i dil
Yine şahrā-yı cünūna ne ‘aceb toḡruldu

4. Derd-i ḥasretle hele kendimi ben ğayb etdim
Şordugum yok dil-i āvāreyi bilmem n’oldu

5. Sāye-i ḥazret-i ‘aşka şıgınıp Ğālib-i zār
Bār-ı derd ü miḥen-i dehri atıp kırtuldu

18a

NĀ-TAMĀM ĠAZELLER

1

Lehu

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Etmediñ bu dil-i vîrâneme bir kerre hıṭāb
Söyle ey şūḥ-ı cihān söyle yeter etme hicāb
2. Kalmadı luṭfa mecāli dil o rütbe bî-tāb
Sitem ü cevriñ ile ḥāne-i dil oldu ḥarāb
3. Göreyim rüyunu bir kerre gel et ref' -i niḳāb

24b

2

Yā Feyyāz ü Yā Mülhim

Mef' ülü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

1. Devr-i ruḥunda batdı anıñ nām-ı āfitāb
Oldu şikeste gördü lebin cām-ı āfitāb
2. Eṭrāf-ı kūyunu o felek meşrebin müdām
Devr eylemekde kalmadı ārām-ı āfitāb

27a

3

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Nev hilâli eylemiş bir tîğ-i cevherdâr çarğ
Sine-i ehl-i dile devr etdirir her-bâr çarğ
2. Ser-nigün etme anı işden midir yok ittifağ
Nâle-i 'uşşâğdan elbet olur bîzâr çarğ

32a

4

Yâ Feyyâz ü Yâ Mülhim

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Geh harâb eder gönül kaçırın gehî ta' mîr eder
Kendüye ol şüh-ı neccârım beni dil-gîr eder
2. Çok mu ey dil ol kemân-ı ebrû saña etse cefâ
Çok temellî 'âşıkı kıddi dü-tâ bir pîr eder

32b

5

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Dâğ-ber-dil yâre-ber-sîne ciger sūzân olup
Hamd ola sâyeñde oldum kâmkâr-ı intizâr
2. Gördüğün yoksa eger seyr eyle ey serv-i revân
İki çeşmimden boşandı cüybâr-ı intizâr

34b

6

Fî-Ḥarfi's-Şād

Mef'ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa'ülün

1. Efsün oqumaq çeşm-i siḥirkārīña maḥşüş
İcād-ı ḥıyel ğamze-i mekkārīña maḥşüş
2. Meryem Ana'nıñ başı için söyle ki ey büt
İḥyā-yı gönül 'İsī-i güftārīña maḥşüş

35a

7

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Fikr-i teb-ḥāle-i la' liñ ne siyeh derd olmuş
Görünür eyledigim nālede mānende-i dāğ
2. Ḥaṭṭ-ı rüyuñdaki ḥālīñ için etdikçe dil āh
Oldu her bir şereri hālede mānende-i dāğ
3. Diğkat edince güle merdüm-i çeşm-i bülbül
Görünür 'aksi tih-i jālede mānende-i dāğ

41a

8

Yā Mülhim Yā Feyyāz

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Dil olup sīr-āb āb-ı bādeden
Parladı hem āb u tāb-ı bādeden

2. Dün çağınca al al oldu yüzüm
Pek şıkılmışdım hicāb-ı bādeden

42a

9

Ġazel-i Ĥātır

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Nağd-i cānı verdim ol şūhuñ reh-i vaşlında ben
Etdi red şimdengerü dīnār geldi ĥātırā
2. Ol perī-rū çün raķīb-i dīve eyler iltifāt
Def' için ol kāfiri ezķār geldi ĥātırā
3. Yāre teşbīh eyledim āhūyu gördüm deştdē
Şīvelerle etdigi reftār geldi ĥātırā
4. Güft gū eyler iken Zūhdī dil-i me'yūs ile
Ĥāle enseb böyle bir eş'ār geldi ĥātırā

43b

10

li-Muĥarririhi

Mef' ūlü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

1. Zevķ ü neşātı çok aradık biz zamānede
Bulduķ şafā-yı ĥātırı āĥir çeġānede
2. Germ-ūlfet idik evvel efendim seniñle biz
Ĥışdan beri nedir bu bürüdet miyānede

MÜSTEZÂD
(li-Muḥarririhi)

Mef' ülü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fa' ülün

Mef' ülü Fa' ülün

1. Dil kim o mehiñ şu' le-i ruḥsârîñ anıdır
Beyhüde yanıdır
Ol şüh-ı sitemger beni bî-gâne şanıdır
Benden uşanıdır
2. Başlarsa ne dem dilde olan 'aşk ḥurūşa
Deryâ gele cūşa
Çeşmim ki bükâ eylese kanlar boşanıdır
Cûlar bulanıdır
3. Bî-mâye mi şandıñ dilim ey mäh-liķâ sen
Vaşlıñ umar iken
Sermâye-i 'aşkıñla gönül ğam kazanıdır
Baḥtı kapanıdır
4. Ebrûlarıñ ey şüh birer tiğ ki 'uryân
Kaṭ' etmede şad cân
'Uşşâk ile da' vâ-yı muḥabbet uzanıdır
Ḥaḳk'a ṭayanıdır

5. Öp hâlimi şar boynuma zülfüm dedi dil-dâr
Gel olma dil-âzâr
Murğ-1 dilim eyvâh ki dâma tolanıdır
Va' de inanıdır

30b

6. Erre gibi ebrûsu dü-nîm eyledi cânım
Dökdü yere kanım
Germ ile o kiştâr-1 muhâbbet şulanıdır
Dolâb uţanıdır

7. Hûn-âb ile âlûdedir ol ğamze çü hançer
Çâk etmede şad ber
Ĝâlib o mehiñ teşne gözü kana kanıdır
Gönlüm uyanıdır¹⁴⁴

¹⁴⁴ Derkenâr: Cânım uzanıdır

KİT'ALAR

17b

1

li-Muḥarririhi

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

قد راین دیوانرا داند همه گوهر فروش
هر حروف مصر عشر اشد همه ناسفتهدر

بلکه دیوان نیست این کنجینه صایب شد است
که لبالب پر ز جوهر دردر شهوار پر

2

li-Müsevvidihi

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Tāzelendi yine eski derdim

Gördüm o şūhu hemān cān verdim

2. Z̄ikr-i vaşlın ederek her şeb ü rüz

Pōstu tekye-i 'aşka serdim

3

li-Rāsimihi

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Rişte-i 'aşkı dilā yār ile sen sağ eyle

Her gece tā-be-seḫer gözyaşın ırmağ eyle

2. Şem^ç -i ruhsârına yaq kendini pervâne gibi
Kül olup nâr-ı muhâbbetde yüzün aq eyle

18a

4

Lehu

Fe^ç ilatün Fe^ç ilâtün Fe^ç ilâtün Fe^ç ilün

1. Her ne etdiyse baña gâmze-i gaddâr etdi
Bu dil-i hasteyi zaḥm ile dil-efgâr etdi
2. Gâlibâ añlamış ol şūḥ benim yandığımı
Būs-ı pâyıñ diledim ḥışm ile âzâr etdi

18b

5

Lehu

Fâ^ç ilâtün Fâ^ç ilâtün Fâ^ç ilâtün Fâ^ç ilün

1. Bâğda gül zıkr olunsa rüy-ı ḥübândır gâraḥ
Sünbülü yâd etmeden gīsü-yı cânândır gâraḥ
2. Şanma kim beyhûde âh eyler dil-i ḥastem ṭabîb
Derdin i^ç lân etmeden ümmîd-i dermândır gâraḥ

6

ꞖıꞖ' a-i Mersiyeye

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Eder zîr-i zemîne bir gün ilķā ħāk eder cismin
Murādı üzre de eylerse gerdiş ādemin gerdün
2. Yaturken pister-i nerm içre cism-i Āmine Ĥānım
Nihāyet eyledi ħāk-i siyāha cismini medfün

7

ꞖıꞖ' a

Müfte' ilün Müfte' ilün Fā' ilün

1. بسم الله الرحمن الرحيم
Çetr-i ser-süre-i nazm-ı kerim
2. Zıll-ı Ĥudā ħazret-i Maĥmūd Ĥān
Sāye-i Ĥaķ' da ola dā'im muķim

MUḤAṬṬA' ĀT

17b

li-Muḥarririhi Ebyāt ü Maṭālî'

1

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Ey teğāfül kişveri evrengine eden cülüs
Ḳatl-i 'uşşâkın için küyunda dün çalındı kūs

2

li-Râkımihi

Mef' ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa' ülün

Ol sîm-beden olmadı sîm ü zere muḥtâc
Olduğ anı şayd etmek için mihbere muḥtâc

3

Lehu

Mef' ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa' ülün

Zincîr edelim zülfünü divâne-i 'aşkıız
Süzân olalım şem'ine pervâne-i 'aşkıız

4

Lehu

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

‘Aşk ile kühsār u hāmün cāy-ı ārāmdır baña
Seng-i ta' n-ı halk şimdi cevher-i kâmdır baña

5

Lehu

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

Cefā-yı yāre kafādār olan gönülcegizim
Belā-yı ‘aşk ile nā-çār olan gönülcegizim

18a

6

Lehu

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Ağladım vāfir dilimle hasb-i hāl etdim bu şeb
Dāmen-i şubha hele kan dökdüm āl etdim bu şeb

7

Lehu

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

Hele ol kāfirin bir kerre ben zār olduğun görsem
Dönüp bir zālīm ü gaddāra bīzār olduğun görsem

8

Lehu

Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

Ey felek ey felek yeter bu ezā
Senden Allāh'a eylerim şekvā

18b

9

Lehu

Mef' ūlü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

Yād eyledikçe ism-i şerīfīñ seniñ gönül
Irmağ eder sirişkini cūy-ı çemen mişāl

10

Lehu

Mef' ūlü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

Eyler derūn-ı 'āşıkı pür-ḥūn şadā-yı ney
Eyler nevāsız 'āşıkı ğamdan nevā-yı ney

11

Lehu

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Dil-ḥarāb olmaz mı kim sevdā-yı zūlfü serdedir
Yandı gönlüm şimdi bir āteş gibi eşmerdedir

19a

12

Lehu

Mef' ūlü Fā' ilätü Mefā' ilü Fā' ilün

Naşş etdi hattıñ āyetini kilik-i la' l ile
Şüret-ger-i müfekkire levḥ-i ḥayāalde

27a

13

Yā Mülhim ü Yā Feyyāz

Fā' ilätün Fā' ilätün Fā' ilätün Fā' ilün

Çeşm-i bādāmıñ nigāhı göñlüme her-bār telḥ
Hiç gelir mi ' aşıka yār etse de āzār telḥ

32a

14

Yāḥod

Fe' ilätün Mefā' ilün Fe' ilün

Eşkim oldukda bezm-i ğamda şarāb¹⁴⁵
Aña laḥt-ı ciger kebāb yeter

¹⁴⁵Yāḥod: Eşk bezm-i ğamda şarāb yeter (Vezin bulunamamıştır.)

35a

15

li-Müsevvidihi'z-Za'if

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

Sen olma ey gül-i ter baña nâzdan fâriğ
Tek olmayam saña ben de niyâzdan fâriğ

39b

16

li-Müsevvidihi

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

Nazar kıılınca o nūr-ı cemâle dîdelerim
Getirdi zulmet-i cevriñ hayâle dîdelerim

44b

17

Yâ Feyyâz

li-Müsevvidihi

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Haç gelip rüyuñ efendim pür-ğubâr olmuş gibi
Sîne-i 'âşık kederle dâğdâr olmuş gibi

18

Fe' ilätün Fe' ilätün Fe' ilätün Fe' ilün

Kişi n'eylerse bulur ğam yeme ħāk üzre iseñ
Bir zamān ola ki bu yere felekler de geçer

19

Mef' ülü Fā' ilätü Mefā' ilü Fā' ilün

Bezm-i şafāya gelmediñ ey meh bu şeb niçün
Dillerde inkisāf ne sende ne bende var

20

Velehu

Mef' ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa' ülün

Öldür beni gösterme baña şubḥ-ı vişālîñ
Ḥün-ı şafağa gel kerem et kanımı kıatma

21

Lehu

Mef' ülü Mefā' ilü Mefā' ilü Fa' ülün

Ey dil bu kıadar cevri-i felekden mi şikāyet
Aġyārdan çekdiġiñ ālāmı n'idersin

18a

22

Lehu

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

Görmedim sen gibi bir çeşm-i siyeh zülfü sevād

Dilerim ben gibi zülfün de perişān olsun

18b

23

Lehu

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

Ḥasb-i ḥāl etmege bir yār-i vefādārım yok

Ḳande bulsam dil-i bī-çāre gibi bir meksūr

24

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Ḳuluña sen böyle cevır etmez idin

Ḳorḳarım sen infī' āl etdiñ baña

25

Lehu

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

سوز دل از حمرت چشمم هویدا میشود
نور شمع خانه را در شب دریچه شاهد است

26

Lehu

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

Firāķiñ āteşiyle āh edersenm ķorķarım cānā

Yanar dūnyā vū mā-fihā ģarāb-ābād olur 'ālem

27

Lehu

Mef' ūlü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

Ruĥsār-ı tāb-nāķiñ efendim ŧurur iken

'Uşşāk ŧimdi mihr-i dirahşānı n'eylesin

28

Lehu

Mef' ūlü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

Ġālib olursa ŧab' ima tevfiķ-i Ĥaķ enīs

Dīvānı eyle ŧi' r-i siĥir-zāyı benden al

19a

29

Lehu

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

Ne rütbe tārdısa da şām-ı hicriñ ey meh-rū

Gönül ŧu' ā' -ı ģayālinle rüşenāda gezer

30

Lehu

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

خوردن نانست کار زا هدان
اه و افغان شد صفات العاشقين

31

Beyt

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

‘İş ü ‘işretde iken ehl-i şafā gülşende
Şaḥne-i şavm gelip başdı meded bî-hengām

32a

32

Diger

Mef' ülü Fā' ilātü Mefā' ilü Fā' ilün

Ḥum-ḥāne-i muḥabbeti şanma tehī gönül
Ehl-i dü 'ālem içse dükenmez serābı var

33

Diger

Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

Eşkim olduḡda bezm-i ġamda şarāb
Aña laḥt-ı ciger kebāb yeter

34b

34

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

Ço kı̄l ü kı̄li yeter 'ālimim deyü şūfi
Kitāb-ı hüsn-i haṭ-ı yāre baḡ neler yazmış

18a

35

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

'Ālem-i ābı sen ol sāğara şor şorma baña

34b

36

Mefā' ilün Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

Cevāb-ı vuşlatı ol yār baña zer yazmış

Şāhib-i dīvānıñ bir mecmū' a zāhrında şu 'ibāre ile ism ü şöhreti görülmüşdür.

İsteşhabehü el-'abdü'l-faḡır es-Seyyid Meḡmed Ġālib Zühdi eş-şehir beyne akrān be-
Müfettiş-i Haremeyn-zāde ġafere lehümā fi-1236.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler (El Kitabı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1970.
- Aksoyak, İsmail Hakkı - Muhsin Macit. “Edebî Sanatlar”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2009.
- Aktaş, Yasemin. *Mehmed Nebil ve Divanı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Ceylan, Ömür. *Böyle Buyurdu Sûfi: Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.
- Ceylan, Ömür. *Kuşlar Divanı: Osmanlı Şiir Kuşları*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2007.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Doğan, Muhammet Nur. *Eski Şiirin Bahçesinde*. İstanbul: Yelkenli Yayınevi, 2011.
- Durkaya, Hayriye. “Fehim-i Kadim Divanı’nda Hayvanlar Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı*, 2010.
- Ebu’l-Alâ Afîfî. *Tasavvuf İslâm’da Manevî Hayat*, Çev. Ekrem Demirli – Abdullah Kartal. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2004.
- Fatin. *Hatimetü’l-Eş’ar*. İstanbul: 1271.
- Gâlib Zühdi. *Dîvân-ı Gâlib Zühdi*. İstanbul: Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum 313.
- Gibb, E. J. Wilkinson. *Osmanlı Şiir Tarihi*. çev. Ali Çavuşoğlu, 1. bsk, 5 cilt. Ankara: Akçağ, 1999.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1953.
- Güler, Mehmet. *Halil Nuri Divanı Edisyon Kritik-İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Halman, Talat vd. ed., *Türk Edebiyatı Tarihi*. 2. bsk, 4 cilt. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007.

- <http://www.kuranikerim.com/mdiyanet/fecr.htm>
- <http://www.kuranikerim.com/mdiyanet/fetih.htm>
- <http://www.kuranikerim.com/mdiyanet/infitar.htm>
- İsen, Mustafa – Osman Horata. “Tarihî Gelişim”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2009.
- Kanar, Mehmet. *Farsça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Kam, Ömer Ferit. *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş (Âsâr-ı Edebiye Tedkikâtı)*. Haz. Halil Çeltik Ankara: Birleşik Yayınevi, 2008.
- Kara, Mustafa. *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*. Bursa: Sır Yayıncılık, 2004.
- Kocakaplan, İsa. *Yahya Kemal’in Şiirlerinde Edebî Sanatlar*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2013.
- Levend, Agah Sırrı. *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984.
- Levend, Agah Sırrı. *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972.
- Macit, Muhsin. “Söz Meydanının Usta Binicisi: Nef’î”, *Dil ve Edebiyat*, 21, 2010.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmani* 5. yay. haz. Nuri Akbayar, sdl. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, 1996
- Mengi, Mine. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ, 2004.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça – Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık, 2012.
- Onay, Ahmet Talat. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Haz. Cemal Kurnaz Ankara: Akçağ, 2000.
- Özgüdenli, Osman Gazi. “Vassâf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 42.
- Özgül, Kayahan. *Divan yolundan Pera’ya Selametle Modern Türk Şiirine Doğru*. Ankara: Hece Yayınları, 2006.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.
- Redhouse, Sir James W. *Turkish And English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2011.
- Saray, Mehmet. “Bedahşan” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5.
- Steingass, F. *Persian – English Dictionary*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005.

- Şentürk, Ahmet Atilla ve Ahmet Kartal. *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh, 2007.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı, 2012.
- Tuman, Mehmet Nâil. *Tuhfe-i Naili*. Haz. Cemal Kurnaz – Mustafa Tatcı. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Ünver, İsmail. “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies*. Haziran 2008.

